

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Μαρία Σαμαρά
Κωνσταντίνος Τοπούζης

Αρχαία Ελληνικά (ΜΤΦΡ.)

Ομηρικά έπη Οδύσσεια

Α΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Τόμος 3ος

Αρχαία Ελληνικά (μτφρ.)

Ομηρικά έπη Οδύσσεια

Α΄ Γυμνασίου

Μετάφραση: Δ.Ν. Μαρωνίτης

Τόμος 3ος

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Μαρία Σαμαρά, *Επίτιμη Σχολική Σύμβουλος*
Κωνσταντίνος Τοπούζης, *Φιλολόγος*

ΚΡΙΤΕΣ-ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ

Ανδρέας Βοσκός, *Καθηγητής του Πανεπ. Αθηνών*
Μαρία Ράππη, *Σχολική Σύμβουλος*
Βενετία Μπαλτά, *Φιλολόγος, Σχολική Σύμβουλος*

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ

Γεώργιος Πισκοπάνης, *Εικονογράφος- Σκιτσογράφος*

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Ευάγγελος Μπακλαβάς, *Φιλολόγος*

ΥΠΕΥΘΥΝΕΣ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

ΚΑΤΑ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ

Χριστίνα Αργυροπούλου, *Σύμβουλος του Παιδαγ.*

Ινστιτούτου

Αναστασία Κυρκίνη-Κούτουλα, *Σύμβουλος του Παιδαγ.*

Ινστιτούτου

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΤΟΥ ΥΠΟΕΡΓΟΥ

Αγάθη Γεωργιάδου, *Φιλολόγος, Σχολική Σύμβουλος*

ΕΞΩΦΥΛΛΟ

Επεξεργ. εικόνας του Βιβλίου (σ. 45)

ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

«ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ – MULTIMEDIA A.E.»

ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΓΙΑ ΜΑΘΗΤΕΣ

ΜΕ ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ

Ομάδα Εργασίας

Αποφ. 16158/6-11-06 και 75142/Γ6/11-7-07 ΥΠΕΠΘ

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ**

**Μαρία Σαμαρά
Κωνσταντίνος Τοπούζης**

**ΑΝΑΔΟΧΟΣ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΤΑΚΗ
www.patakis.gr**

Αρχαία Ελληνικά (μτφρ.)

Ομηρικά έπη Οδύσσεια

Α΄ Γυμνασίου

Μετάφραση: Δ.Ν. Μαρωνίτης

Τόμος 3ος

**Γ' Κ.Π.Σ. / ΕΠΕΑΕΚ II / Ενέργεια 2.2.1 / Κατηγορία
Πράξεων 2.2.1.α: «Αναμόρφωση των προγραμμάτων
σπουδών και συγγραφή νέων εκπαιδευτικών πακέτων»**

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Μιχάλης Αγ. Παπαδόπουλος
Ομότιμος Καθηγητής του Α.Π.Θ Πρόεδρος του
Παιδαγωγ. Ινστιτούτου

**Πράξη με τίτλο: «Συγγραφή νέων βιβλίων και
παραγωγή υποστηρικτικού εκπαιδευτικού υλικού με
βάση το ΔΕΠΠΣ και τα ΑΠΣ για το Γυμνάσιο»**

Επιστημονικός Υπεύθυνος Έργου
Αντώνιος Σ. Μπομπέτσης
Σύμβουλος του Παιδαγωγ. Ινστιτούτου

Αναπληρωτής Επιστημ. Υπεύθ. Έργου
Γεώργιος Κ. Παληός
Σύμβουλος του Παιδαγωγ. Ινστιτούτου
Ιγνάτιος Ε. Χατζηευστρατίου
Μόνιμος Πάρεδρος του Παιδαγ. Ινστιτ.

**Έργο συγχρηματοδοτούμενο 75% από το Ευρωπαϊκό
Κοινωνικό Ταμείο και 25% από εθνικούς πόρους.**

14η ΕΝΟΤΗΤΑ: / 42/<39> κ.ε. (περίληψη) - /240-5!2/<2!6-46!> (ανάλυση)

ΚΥΡΙΑ ΘΕΜΑΤΑ

- Οι τρεις πρώτες περιπέτειες του Οδυσσέα
- Αναμέτρηση του πολυμήχανου με τον Κύκλωπα
- Οι σχέσεις του Οδυσσέα με τους συντρόφους του

Α.1. Περιληπτική αναδιήγηση της ραψωδίας I 42/<39> κ.ε.

Αλκίνοο Ἀπόλογοι²: Τα περί Κίκονας, Λωτοφάγους και Κύκλωπας (Ο Οδυσσέας διηγείται τις περιπέτειές του στους Κίκονες, στους Λωτοφάγους και στους Κύκλωπες)

Από την Τροία ο άνεμος έφερε τα δώδεκα καράβια μου στη Θράκη. Λεηλατήσαμε³ εκεί την πόλη Ἴσμαρο των Κικόνων και διέταξα να φύγουμε αμέσως, οι νήπιοι όμως σύντροφοι το 'ριξαν στο φαγοπότι. Δεχτήκαμε τότε αντεπίθεση και υποχωρώντας χάσαμε έξι συντρόφους από κάθε καράβι. Συνεχίσαμε έτσι θλιμμένοι το ταξίδι.

Στον Μαλέα τα κύματα μας παρέσυραν μακριά, κι έπειτα από εννέα μέρες βρεθήκαμε στη χώρα των Λωτοφάγων. Έστειλα εκεί τρεις συντρόφους να εξερευνήσουν την περιοχή, αλλά εκείνοι έφαγαν «τον μελιστάλαχτο» λωτό και λησμόνησαν την πατρίδα, τους πήρα όμως μαζί μου με τη βία.

Από εκεί τα πλοία μάς έφεραν στη χώρα των πελώριων Κυκλώπων, που ζουν απομονωμένοι και ανοργάνωτοι, χωρίς νόμους· δεν καλλιεργούν τη γη, δεν έχουν καράβια· είναι βοσκοί και συλλέκτες

αυτοφυών καρπών. Διάλεξα δώδεκα συντρόφους, πήρα και το ασκί με το δυνατό γλυκό κρασί του Μάρωνα και πήγα στη σπηλιά του θεόρατου Κύκλωπα Πολύφημου. Ο ίδιος απουσίαζε, και οι σύντροφοι με παρακαλούσαν να πάρουμε από κει προμήθειες και να φύγουμε, εγώ όμως, δυστυχώς, δεν τους άκουσα, γιατί ήθελα να τον γνωρίσω.

Όταν μπήκε με το κοπάδι του στη σπηλιά, έκλεισε την είσοδο με πέτρα τεράστια, έκανε τις ποιμενικές δουλειές του και ρώτησε ποιοι είμαστε. Του είπα την αλήθεια και ζήτησα φιλοξενία στο όνομα του Ξένιου Δία. Εκείνος όμως μίλησε περιφρονητικά για τους θεούς, άρπαξε δύο συντρόφους και τους έφαγε. Το πρωί έφαγε άλλους δύο, και βγάζοντας το κοπάδι για βοσκή έκλεισε την έξοδο.

Ετοιμάσαμε τότε έναν πάσσαλο και το βράδυ, αφού έφαγε πάλι δύο συντρόφους, τον μέθυσα με το κρασί που είχα μαζί μου, του δήλωσα ότι ονομάζομαι Οὔτις / Κανένας και, όταν κοιμήθηκε, τον τυφλώσαμε. Ο Πολύφημος ζητούσε βοήθεια ουρλιάζοντας και δηλώνοντας ότι τον σκοτώνει ο Οὔτις· έτσι, οι γειτονικοί του Κύκλωπες νόμισαν ότι τρελάθηκε, ενώ εγώ γελούσα ικανοποιημένος από το αποτέλεσμα της απάτης μου.

Από τη σπηλιά βγήκαμε χωρίς να μας αντιληφθεί ο τυφλωμένος γίγαντας, γιατί ψηλαφώντας τα κριάρια έψαχνε να μας βρει στις ράχες τους, εμείς όμως ήμασταν δεμένοι κάτω από τις κοιλιές τους.

Απομακρυνθήκαμε παίρνοντας μαζί μας πολλά γιδοπρόβατα και ανοιχτήκαμε στη θάλασσα. Φώναξα τότε λόγια εκδικητικά προς τον Κύκλωπα, αποκάλυψα και την ταυτότητά μου και μίλησα προσβλητικά για τον πατέρα του, τον Ποσειδώνα. Με τα στοιχεία που του έδωσα, απηύθυνε κατάρα για μένα στον πατέρα του.

Έτσι, όταν πατήσαμε στεριά και πρόσφερα ευχαριστήρια θυσία στον Δία, εκείνος δεν τη δέχτηκε· σκεφτόταν μόνο πώς να εκπληρώσει την κατάρα του Πολύφημου.

1. Η ραψωδία ι επονομάζεται «Κυκλώπεια», επειδή το μεγαλύτερο μέρος της αναφέρεται στους Κύκλωπες.
2. «Απόλογοι»: Οι διηγήσεις του Οδυσσέα στις ραψωδιές ι 41 - μ ονομάζονται «Απόλογοι», και ειδικότερα «Αλκίνου» ή «Μεγάλοι Απόλογοι», για να διακρίνονται τόσο από τον «Αρήτης Απόλογον» όσο και από τον «Μικρόν Απόλογον» προς την Πηνελόπη στη ραψωδία ψ.
3. Η λαφυραγωγία δεν συνδυαζόταν με την τιμιότητα ή τη δικαιοσύνη· ήταν ένας τρόπος ανεφοδιασμού του στρατού και υπογράμμιζε την παλικάριά (πρβλ. την τακτική των «κλεφτών» επί Τουρκοκρατίας).

1. Ο ιερέας των Κικόνων, ο Μάρωνας, προσφέρει στον Οδυσσέα ένα ασκί με εξαιρετικό κρασί, επειδή τον σεβάστηκε και του χάρισε τη ζωή. Αγγειογραφία του 4ου αι. π.Χ. (Λίπαρι Ιταλίας, Αρχαιολογικό Μουσείο Eoliano)

2. Τύφλωση του Πολύφημου.
Αγγειογραφία του 500 π.Χ.
(Παρίσι, Μουσείο Λούβρου)

Α΄.2. ΚΕΙΜΕΝΟ

**Ο Οδυσσέας στη σπηλιά του Πολύφημου:
I 240-512 / <216-461> (με ενδιάμεσες παραλείψεις)**

**Ο Οδυσσέας με δώδεκα συντρόφους μπαίνει στη
σπηλιά και αντιμετωπίζει τον Κύκλωπα**

240 «[...] / Φτάσαμε τότε με σπουδή ως τη σπηλιά,
εκείνον όμως μέσα
δεν τον βρήκαμε· έβοσκε στο λιβάδι τα παχιά του
πρόβατα.
Μπαίνοντας στη σπηλιά κοιτούσαμε έκθαμβοι το καθετί:
γεμάτα από τυριά πανέρια καλαμένια· στις μάντρες
να στενάζουν
ερίφια κι αρνιά, με τάξη όμως μεταξύ τους χωρισμένα·
[...].

248 Τότε λοιπόν οι σύντροφοι με προλαβαίνουν,
παρακαλιούνται
με τα λόγια τους να πάρουμε όσα τυριά, και πίσω
να γυρίσουμε· [...].

253 Όμως εγώ δεν άκουσα, πράγμα που θα 'ταν
συμφερότερο·
ήθελα να τον δω, μήπως και μου φανεί φιλόξενος.

**Άλλ' εγώ ου πιθόμην, ή τ' αν πολύ κέρδιον ήεν, /
όφρ' αυτόν τε ίδοιμι, καί εἴ μοι ξείνια δοίη
<228-9> / 253-4**

Αλλά δεν έμελλε, μόλις τον είδαμε, να δείξει καλοσύνη
στους συντρόφους. [...]

259 Στη ράχη κουβαλούσε ασήκωτο φορτιό
με ξεραμένα ξύλα,

260

χρήσιμο για το δείπνο του· κι όπως

το ξεφορτώθηκε

στη μέση της σπηλιάς, ξεσήκωσε ορυμαγδό.⁴

Τρομάζοντας τότε κι εμείς, βρεθήκαμε στο βάθος

της σπηλιάς·

263-4

εκείνος μπάζει τα παχιά του ζώα στο μεγάλο

σπήλαιο, / όλα που θ' άρμεγε [...].

266-7

Έπειτα φράζει το άνοιγμα, ψηλά σηκώνοντας

τεράστιο λίθο / και βαρύ [...].

270

Ύστερα γονατίζοντας πήρε να αρμέγει

πρόβατα και γίδια που βελάζουν [...].

[Έπηξε το μισό γάλα για να γίνει τυρί και κράτησε
το άλλο μισό για να πίνει.]

276

Κι όταν με τάξη και σπουδή αυτά τα έργα του

αποτέλειωσε,

άναψε την πυρά, ρίχνει το μάτι του σ' εμάς, και μας

ρωτά:

“Ξένοι, ποιοι να ’στε; κι από πού σας φέρνουν καταδώ

οι πλωτοί σας δρόμοι;

μήπως για εμπόριο; ή όπου λάχει τριγυρνάτε,

280

καθώς το κάνουν οι ληστές στα πέλαγα,

παίζοντας τη ζωή τους,

στους άλλους όμως προξενούν κακό;”⁵

Έτσι μιλώντας, η δική μας η καρδιά πήγε να

σπάσει

από τον φόβο της βαριάς φωνής και της πελώριας

θωριάς του.

Και μολοντούτο εγώ αποκρίθηκα, μιλώντας του μ' αυτά

τα λόγια:

285

“Εμείς, από την Τροία μισεύοντας, είμαστε

Αχαιοί περιπλανώμενοι,

που μας εχτύπησαν κάθε λογής ανέμοι [...].

293

Και να, η τύχη εδώ μας φέρνει, οπού
ικετεύοντας προσπέφτουμε
στα γόνατά σου· ανίσως ήθελες να μας φιλοξενήσεις, κι
ακόμη

295

να μας δώσεις κάποιο δώρο, όπως το ορίζει κι
η τιμή στους ξένους.
Αλλά σεβάσου, όσο μεγάλη αν είναι η δύναμή σου,
τους θεούς· είμαστε
ικέτες σου, κι ο Δίας εκδικείται και τους ικέτες και
τους ξένους⁶ [...].”

299

Έτσι του μίλησα, εκείνος όμως απαντούσε
μ’ άσπλαχνο φυσικό⁷:

---

4 (στ. 261) ξεσήκωσε ορυμαγδό: έκανε δυνατό κρότο.

5 (στ. 278–81) Οι στίχοι αυτοί είναι τυπικοί· λέγονταν σε περιπτώσεις που κάποιος έφτανε σε ξένο τόπο και οι ντόπιοι τον αντιμετώπιζαν με καχυποψία, γιατί κυκλοφορούσαν πειρατές (βλ. και το σχόλιο 1 της 11ης Ενότητας, σελ. 86 του δεύτερου τεύχους).

6 (στ. 297) ο Δίας εκδικείται και τους ικέτες και τους ξένους: Ο (Ξένιος και Ικέσιος) Δίας παίρνει εκδίκηση για λογαριασμό των ξένων και των ικετών (βλ. και το σχόλιο 4 της 11ης Ενότητας, σελ. 87 του δεύτερου τεύχους.)

7 (στ. 299) μ’ άσπλαχνο φυσικό: με την έμφυτη (την εκ γενετής) ασπλαχνία του.

3. Ο Κύκλωπας μπαίνει
στη σπηλιά με το κοπάδι του.
(Πηγή: Με τους ήρωες του Ομήρου)

►► Προσέξτε το μέγεθος
του Κύκλωπα σε σχέση με τους ανθρώπους.

Ο Κύκλωπας καταβροχθίζει δύο συντρόφους

300 “Είσαι μωρός, άνθρωπε ξένε· φτασμένος από
μέρη μακρινά, εσύ
μου παραγγέλλεις ή να φοβάμαι τους θεούς ή
να αποφεύγω
την οργή τους; Μάθε λοιπόν, οι Κύκλωπες δεν
νοιάζονται
τι λέει ο Δίας με την αιγίδα⁸ του μήτε οι μακάριοι θεοί·
είμαστε εμείς κατά πολύ πιο δυνατοί. [...]

308 Μα τώρα πες μου· καλοχτισμένο το καράβι σου
πού το κρατάς; [...]

310 Μιλώντας έτσι γύρευε να με ψαρέψει·
εμένα όμως, που πολλά ο νους μου κόβει,
ο δόλος δεν μου ξέφυγε, γι’ αυτό κι αμέσως αποκρίθηκα
με δόλια λόγια:
“Α, το καράβι μου το σύντριψε ο κοσμοσείστης
Ποσειδών [...]

315 το τσάκισε πάνω σε κάβο, όπου και
το παρέσυρε ο πελαγίστιος άνεμος,
μόνος εγώ, μ’ αυτούς εδώ, γλίτωσα τον φριχτό χαμό.”
Έτσι του μίλησα, όμως αυτός καμιάν απόκριση δεν
δίνει, άσπλαχνη καρδιά·
μόνο πετάχτηκε κι απλώνει τα δυο του χέρια
στους συντρόφους,
αρπάζει δυο μαζί, και καταγής, σάμπως κουτάβια,
τους χτυπά. [...]

321 μετά τους διαμελίζει και με τα μέλη τους
στρώνει το δείπνο του· [...]

324 Εμείς, θρηνώντας, τα χέρια μας υψώναμε
στον Δία,

325 βλέποντας μπρος στα μάτια μας έργα φριχτά,
ανήμποροι

και σαν παραλυμένοι.

327 Ὡσπου ξεχείλισε ο Κύκλωπας τη φουσκωμένη
του κοιλιά,
μασώντας κρέας ανθρώπινο και καταπίνοντας άμεικτο
γάλα.

Τέλος, ξαπλώθηκε φαρδύς πλατύς στη μέση
της σπηλιάς,

330 ανάμεσα στα πρόβατά του.

Τότε κι εγώ μελέτησα μες στη γενναία ψυχή μου
να τον σιμώσω και, τραβώντας κοφτερό σπαθί απ'
τον μηρό,

333-4 να του το μπήξω εκεί στο στήθος, [...]· δεύτερη
όμως σκέψη με συγκράτησε.

335 Γιατί κι εμάς φριχτός χαμός θα μας περίμενε
επιτόπου·

αφού πώς θα μπορούσαμε από τις θύρες τις ψηλές, και
μόνο με τα χέρια μας,
τον λίθο εκείνο τον βαρύ να τον μετακυλίσουμε [...];

339 Γι' αυτό και περιμέναμε στενάζοντας πότε θα
φέξει η θεία Αυγή.

---

8 (στ. 303) ο Δίας με την αιγίδα/Ζεὺς αἰγίοχος – Αιγίδα
(ασπίδα από δέρμα αίγας/γίδας) ήταν η φοβερή ασπίδα
του Δία (πρβλ. καταιγίδα). Ανάλογα με τις περιπτώσεις,
η αιγίδα μπορούσε να προκαλεί τρόμο ή να παρέχει
προστασία. Από τη δεύτερη ιδιότητά της έχει μείνει
η φράση υπό την αιγίδα = υπό την προστασία, με
την υποστήριξη· π.χ. οργανώθηκε
έκθεση μαθητικής ζωγραφικής υπό
την αιγίδα του Υπουργείου Πολιτισμού.

4. «Α, το καράβι μου το σύντριψε
ο κοσμοσείστης Ποσειδών»

Την άλλη μέρα ο Κύκλωπας έφαγε άλλους δύο συντρόφους και βγήκε

340   Κι όταν, χαράζοντας την άλλη μέρα, ρόδινη
                                          φάνηκε στον ουρανό η Αυγή,
 τότε κι εκείνος άναψε πυρά κι άρμεξε τα καλά του
                                          γιδοπρόβατα [...].

343 Αποτελειώνοντας, μ' όση σπουδή μπορούσε,
το έργο της ημέρας,
άρπαξε πάλι δυο συντρόφους, τους έφαγε για
πρόγευμα [...].

[Και βγήκε με το κοπάδι του κλείνοντας με τον βράχο την έξοδο της σπηλιάς.]

5. Σκεπτόμενος. Λεπτομέρεια από τον πίνακα του Ν. Χατζηκυριάκου - Γκίκα Genii Loci.

6. Οδυσσέας και Πολύφημος.
Μωσαϊκό του 4ου αι. μ.Χ.
(Ρωμαϊκή έπαυλη του Casale,
Πλατεία Armerina)

9 (στ. 351) βυρσοδομούσα το κακό: μηχανεύομαι, συλλογίζομαι το κακό (του).

Ο Οδυσσέας καταστρώνει σχέδιο σωτηρίας:

α. ετοιμάζει έναν πάσσαλο

- 350** [...] όμως κι εγώ απομονωμένος
βυσσοδομούσα⁹ το κακό, πώς θα μπορούσα εκδίκηση
να πάρω,
αν ήθελε κι η Αθηνά να με δοξάσει.
Κι όπως σκεφτόμουν μόνος μου, αυτή μου φάνηκε
η πιο καλή βουλή: [...]
[Ετοίμασε έναν πάσσαλο για να τον τυφλώσει.]
- 373** Σουρούπωσε, και φτάνει εκείνος οδηγώντας
374-75 τα μαλλιαρά βοσκήματά του. [...] / ένα προς
ένα, όλα [...].
- 378** Μετά, ψηλά σηκώνοντας τον μέγα βράχο,
την είσοδο σφραγίζει
κι ύστερα κάθισε, αρνιά και γίδια αρμέγοντας [...].
- 381** Τελειώνοντας με τάξη και σπουδή αυτό του
το έργο,
αρπάζει πάλι δυο, κι έπιασε να τους τρώει.
Τότε κι εγώ, από πολύ κοντά, προσφώνησα
τον Κύκλωπα,
στο χέρι μου κρατώντας μια γαβάθα μαύρο κρασί:

β. δίνει κρασί στον Κύκλωπα

- 385** “Κύκλωπα, να, πιες το κρασί, τώρα που
χόρτασες κρέας ανθρώπινο·
386-7 να δεις και μόνος σου τι θείο ποτό έχει
κρυμμένο / το δικό μας το καράβι. [...]”
- 393** Του μίλησα, κι αυτός το κέρασμά μου δέχτηκε,
το ρούφηξε μεμιάς, ένιωσε

φοβερή ηδονή πίνοντας το γλυκό κρασί, μου ζήτησε και
δεύτερο:

γ. τον παραπλανά με το όνομα Οὔτις

395 “Αν είσαι εντάξει, δώσ’ μου κι άλλο, πες μου
και το όνομά σου
τώρα εδώ, αν θες να σου χαρίσω δώρο φιλόξενο [...].”

401 Δεν πρόλαβε να το ζητήσει, κι εγώ του
ξαναδίνω κρασί φλογάτο·
του φέρνω τρεις φορές να πει, το πίνει και τις τρεις [...].

404 Και μόνο όταν πια του ανέβηκε του Κύκλωπα
στα φρένα το κρασί,¹⁰

405 γύρισα προς το μέρος του, μιλώντας
μελιστάλακτα:
“Κύκλωπα, με ρωτάς το ξακουστό μου τ’ όνομα·
λοιπόν κι εγώ
θα σου το φανερώσω· όμως κι εσύ δώσε δώρο
φιλόξενο,
όπως το υποσχέθηκες.

Οὔτις το όνομά μου, με φωνάζουν Οὔτιν

410 μάνα, πατέρας κι όλοι οι άλλοι φίλοι.”

**Οὔτις ἐμοίγ’ ὄνομα- Οὔτιν δέ με κικλήσκουσι / μήτηρ
ἡδὲ πατήρ ἡδ’ ἄλλοι πάντες ἑταῖροι <366-7> / 409-10**

Έτσι του μίλησα, κι αυτός μου δίνει αμέσως
την απάντηση, σκληρή καρδιά:
“Τον Οὔτιν θα τον φάω τελευταίον ανάμεσα
στους άλλους του συντρόφους·
πρώτα θα φάω τους άλλους· τώρα το ξέρεις το φιλόξενό
μου δώρο.”

Μιλώντας, πέφτει πίσω ανάσκελα, με τον χοντρό
λαιμό γερτό
415 στο πλάι, κι αμέσως βυθίστηκε στον ύπνο, που
μας δαμάζει όλους. [...]

δ. τον τυφλώνει

[Ο Οδυσσέας πύρωσε τον πάσσαλο στη φωτιά και
βοηθούμενος από συντρόφους τύφλωσε
τον Πολύφημο.]

441 Μούγκρισε τότε από τον πόνο [...].

443 [...] τράβηξε από το μάτι του το αιμόφυρτο
παλούκι,
κι αλλόφρων το άφησε να πέσει από τα χέρια του.

---

10 (στ. 404) όταν πια του ανέβηκε [...] στα φρένα
το κρασί: όταν μέθυσε (πρβλ. «τον χτύπησε το κρασί
στο κεφάλι»).

7. Ο Οδυσσέας τυφλώνει
τον Πολύφημο (σχέδιο).

Ο Πολύφημος ζητεί βοήθεια

445 Αμέσως βγάζει φωνή μεγάλη, τους Κύκλωπες
καλώντας [...].

447 Εκείνοι, τη βοή του ακούγοντας, μαζεύονται,
καθένας κι απ' αλλού,

448-9 κι έμειναν γύρω απ' τη σπηλιά να τον ρωτούν /
ποιο πάθος να τον βρήκε [...]

454

Μέσα από τη σπηλιά τούς δίνει απόκριση
ο δυνατός Πολύφημος:

455

“Φίλοι μου, με σκοτώνει ο Ούτις, με δόλο κι
όχι με τη βία”

ὦ φίλοι, Οὔτις με κτείνει δόλῳ οὐδὲ βίηφιν
<408>/455

Κι εκείνοι ανταπαντώντας λόγια του ανέμου αγόρευαν:
“Αν ο κανείς δεν σε βιάζει, κι είσαι μόνος,
τρόπο δεν έχεις να γλιτώσεις τη νόσο του μεγάλου

Δία.¹¹

ευχήσου όμως στον δεσποτικό πατέρα σου,
τον Ποσειδῶνα.”

460

Μιλώντας, έφυγαν· εμένα ωστόσο αναγέλασε
η καρδιά μου,
που το όνομά μου τους απάτησε κι η τέλεια έμπνευση
μου. [...]

ἐμόν δ' ἐγέλασσε φίλον κῆρ, / ὥς ὄνομ' ἐξαπάτησεν
ἐμόν καί μῆτις ἀμύμων <413-4>/460-61

---

11 (στ. 458) τρόπο δεν έχεις να γλιτώσεις τη νόσο του μεγάλου Δία: Οι άλλοι Κύκλωπες δηλαδή φαντάστηκαν ότι ο Πολύφημος «τα έχει χαμένα», ότι τρελάθηκε (πρβλ. τη φράση: «του πήρε ο θεός το μυαλό»).

και οργανώνει την έξοδο από τη σπηλιά

[Ο Οδυσσέας οργάνωσε και την έξοδο από τη σπηλιά, όπως δείχνουν οι εικόνες 8 και 9.]

485 Κι όταν, την άλλη μέρα ξημερώνοντας, φάνηκε
ρόδινη στον ουρανό η Αυγή,
εκείνος τα έβγαλε, για να βοσκήσουν, τα σερνικά
του κοπαδιού·
τα θηλυκά, βελάζοντας που δεν τ' αρμέξαν, μείναν
στις μάντρες [...].

[...] Ο αφέντης, τυραννισμένος
από τους φριχτούς του πόνους, όλα τα ψηλαφούσε
τα κριάρια του στη ράχη,

490 κι αυτά ορθωμένα στέκονταν μπροστά του·
δεν συλλογίστηκε ο μωρός ποιοι στα μαλλιαρά τους
στήθη ήσαν δεμένοι.

Απ' το κοπάδι τελευταίος πήγαινε ο κριός μπροστάρης
προς το πέραςμα, βαρύς απ' το μαλλί του κι από μένα,
που 'χε συλλάβει ο νους μου τέτοια τέχνη.

495 Σ' αυτόν τα χέρια του ακουμπώντας, έτσι
του μίλησε ο δυνατός Πολύφημος:
“Κριάρι μου καλό, πώς και γιατί απ' όλο το κοπάδι
τελευταίο

βγαίνεις κι αφήνεις τη σπηλιά; Δεν το συνήθιζες πιο
πριν
ν' ακολουθείς και να ξεμένεις πίσω· το πρώτο πρώτο
ήσουν
από τα γιδοπρόβατά μου που πηλαλώντας έτρεχες
να βοσκήσεις [...].

501 και πάλι πρώτο γύρευες να γυρίσεις
στο μαντρί, / σαν έπεφτε το βράδυ. [...]

503 Μάλλον θ' αποζητάς του αφεντικού το μάτι,
που του το τύφλωσε

ο κακός εχθρός κι οι άθλιοι σύντροφοί του, αφού
του σκότισε

505 τον νου με το κρασί, αυτός ο Ούτις –
όχι, μα την αλήθεια, δεν ξέφυγε τον όλεθρό του ακόμη.
[...]"

512 Έτσι μιλώντας στο κριάρι του, τ' άφησε να
τον προσπεράσει.

8. Ο Κύκλωπας απευθύνεται
στο κριάρι του... (Πηγή: Με
τους ήρωες του Ομήρου)

9. Σαρκοφάγος με παράσταση της εξόδου του Οδυσσέα
και των συντρόφων του από τη σπηλιά του Πολύφημου
(Παλαίπαφος, Μουσείο Κουκλιών). P. Flourenzos,
The Sarcophagus of Palaipafos, Nicosia 2007.

α. Μια φορά ένας μυλωνάς είχε θράκα φτιαγμένη στο μύλο του και έψηνε μια σούβλα κρέας. Εκεί που γύριζε τη σούβλα του βλέπει στην άλλη μεριά έναν Καλικάντζαρο και γύριζε μια σούβλα βατράχους. Δεν του μίλησε καθόλου. Ύστερα τον ρωτάει ο Καλικάντζαρος πώς τον λένε.

– «Απατός» τού λέει ο μυλωνάς, με λένε. Εκεί που γύριζε τη σούβλα, ο Καλικάντζαρος βάνει τη σούβλα με τους βατράχους απάνω στο κρέας. Πατ! Δεν αργεί ο μυλωνάς και του φέρνει μια με το δαυλί, και καθώς ήταν γυμνός, τον έκαψε. Φωνές, κακό ο Καλικάντζαρος.
– Βοηθάτε, αδέρφια, τι μ' έκαψαν! - Ρε, ποιος σ' έκαψε, του λένε οι άλλοι Καλικαντζαραίοι απόξω. – Απατός, τους λέει εκείνος απομέσα. – Αμ σαν κήκες απατός σου, τι σκούζεις έτσι; Κι έτσι την έπαθε ο καλός σου ο Καλικάντζαρος.

(Παραμύθι από την Κυνουρία, Ν.Γ. Πολίτης,
Παραδόσεις, αρ. 626)

β. Ένας παπάς με το καλογεροπαίδι του χάθηκαν μια μέρα μέσα στο δάσος, και όταν έπεσε η νύχτα, είδαν από μακριά φωτιά, και όταν πλησίασαν, βρέθηκαν μπροστά στη σπηλιά ενός μονομάτη γίγαντα. Εκείνος τούς ανοίγει την πλάκα που έκλεινε τη σπηλιά και ήταν τόσο βαριά, που μήτε εκατό άντρες μπορούσαν να τη μετασαλέψουν, και τους αφήνει να μπουν και να καθίσουν κοντά στη φωτιά, για να ζεσταθούν. Έπειτα, τους ψαχουλεύει στο σβέρκο και βρίσκοντας τον παπά πιο παχύ, τον σουβλίζει, τον ψήνει και τον τρώει. Όταν ύστερα χορτάτος πλαгиάζει κοντά στο τζάκι, βλέπει το παιδί να παίρνει ένα παλούκι και με το μαχαίρι του να μυτερώνει τη μια του άκρη. Όταν το ρωτάει τι κάνει,

εκείνο αποκρίνεται πως του άρεσε, για να περνάει την ώρα του, όταν έβοσκε το κοπάδι του, να πελεκάει και να σκαλίζει το ξύλο. Μόλις ο γίγαντας αποκοιμιέται, το καλογεροπαίδι τού μπηξεί το παλούκι στο μάτι και τον τυφλώνει, έπειτα χώνεται στο τομάρι ενός σφαγμένου κριαριού και καταφέρνει να το σκάσει από τη σπηλιά ανάμεσα στο άλλο κοπάδι.

(Παραμύθι από τη Σερβία - Από το βιβλίο της Ε. Κακριδή, *Η διδασκαλία των ομηρικών επών*, ΟΕΛΒ, Αθήνα 1988, σσ. 281–282)

►► Αναζητήστε κοινά σημεία στο παραμύθι του Κύκλωπα και στα πιο πάνω νεότερα παραμύθια.

Γ'. ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ - ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1. α.** Πώς παρουσιάζονται οι σχέσεις Οδυσσέα–συντρόφων στις τρεις πρώτες περιπέτειες;
- β.** Πόσοι σύντροφοι χάθηκαν στις περιπέτειες αυτές και ποιοι ευθύνονται; (με βάση κυρίως την περίληψη της ραψωδίας ι).
- 2.** Ποια στοιχεία των στίχων 259-266 δίνουν την εντύπωση ότι ο Πολύφημος είναι υπερφυσικά δυνατός;
- 3.** Ποιο σχέδιο σωτηρίας σκέφτηκε πρώτα ο Οδυσσέας και γιατί το απέρριψε; (βοηθούν οι στίχοι 331–338).
- 4.** Τι όπλα διέθεσαν στη μεταξύ τους αναμέτρηση ο Οδυσσέας κι ο Πολύφημος και ποιο υπερίσχυσε;
- 5.** Σχολιάστε τη σχέση του Πολύφημου με το κριάρι του (με βάση τους στίχους 496 κ.ε. και την εικόνα 8).
- 6.** Μπορείτε να διευρύνετε το θέμα της πάλης του ανθρώπου με στοιχεία υπερφυσικά, στην προσπάθεια να δαμάσει τον κόσμο που τον περιβάλλει, με αναφορές:

- α. στη μυθολογία (Ηρακλής, Θησέας κ.ά)·
- β. στη λογοτεχνία·
- γ. στην επιστήμη (επιτεύγματα που δεν χωράει ο νους) κτλ.

Δ΄. ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Στην «Κυκλώπεια» αναδεικνύεται η **μῆτις*** του πολυμήχανου Οδυσσέα περισσότερο από οποιοδήποτε άλλο επεισόδιο και χωρίς να μπορεί να του αποδοθεί κατηγορία, αφού πρόκειται για τη ζωή τη δική του και των συντρόφων του. Εντοπίστε τα σημεία που επαληθεύουν την άποψη αυτή στους ακόλουθους στίχους:

α. στ. 308–316: .....
.....
.....

β. στ. 385–402: .....
.....
.....

γ. στ. 406–410, πρβλ. 455–461:
.....
.....
.....

δ. στ. 491–494: .....
.....
.....

15η ΕΝΟΤΗΤΑ: | 513-630/<462-566>

Α΄.. ΚΕΙΜΕΝΟ

ΚΥΡΙΑ ΘΕΜΑΤΑ:

- Διάλογος του νικητή Οδυσσέα με τον ηττημένο Κύκλωπα
- Προσευχή/κατάρρα του Πολύφημου για τον Οδυσσέα
- Άρνηση του Δία να δεχτεί τη θυσία που του πρόσφερε ο Οδυσσέας

Απομάκρυνση από τη σπηλιά και αναχώρηση

»Τότε κι εμείς, μόλις λιγάκι πιο μακριά βρεθήκαμε
Απ' τη σπηλιά και την αυλή, λύθηκα πρώτος από
τον κριό,

515 λύνω μετά και τους συντρόφους.
Όσο πιο γρήγορα μπορούσαμε, τρέχαμε πίσω απ'
τα λιγνόποδα βοσκήματα,
θρεμμένα ωστόσο από το πάχος, στρέφοντας συνεχώς
το μάτι μας
τριγύρω, ώσπου επιτέλους φτάσαμε στο πλοίο.

Εκεί μας είδαν οι καλοί σύντροφοι με αγαλλίαση,
520 εμάς που τον ξεφύγαμε τον θάνατο· στέναζαν
όμως και θρηνούσαν
για τους άλλους. Κι όμως εγώ, κάνοντας νεύμα
στον καθένα,

έδειξα πως δεν πρέπει να θρηνούν· προστάζοντας,
μόλις φορτώσουν τα πολλά καλόμαλλα βοσκήματα
στο πλοίο,
να ξανοιχτούμε ευθύς στην αλμυρή τη θάλασσα. [...]

527 Πήραμε κάποια απόσταση, τόση ωστόσο που
ν' ακούγεται η φωνή,

κι εγώ φώναξα τότε προς τον Κλύκλωπα χλευάζοντας:
“Κύκλωπα, δεν σου έμελλε να πέσεις σε δειλό
αρχηγό,
530 που πήγες κι έφαγες στη θολωτή σπηλιά σου
τους συντρόφους του
μ’ άγρια βία· έπρεπε να πληρώσεις με το παραπάνω
τα τόσα
ανόσια έργα σου. Άσπλαχνε εσύ, που δεν φοβήθηκες,
μέσα στο σπίτι σου,
533-4 τους ξένους να καταβροχθίσεις· γι’ αυτό και σε
τιμώρησαν / ο Δίας κι οι θεοί.”

Προκλήσεις του Οδυσσέα και αντιδράσεις του Κύκλωπα

535 Έτσι του μίλησα, κι αυτός χολώθηκε μέσα του
πιο πολύ.
Κόβει λοιπόν μια κορυφή ψηλού βουνού και πάνω μας
τη ρίχνει· [...]
539 Φουρτούνιασε στο πέσιμο του βράχου
η θάλασσα, το κύμα
540 αγρίεψε και πίσω γύρισε απ’ τ’ ανοιχτά,
το πλοίο παρασύροντας
προς τη στεριά – πήγαμε να καθίσουμε στην άμμο.
Όμως εγώ, στα χέρια πιάνοντας μακρύ κοντάρι,
έσπρωξα πάλι το καράβι προς τα μέσα· συγχρόνως
φώναξα στους συντρόφους,
τους παραγγέλλω στα κουπιά να πέσουν, για
να γλιτώσουμε απ’ το κακό [...].
547 Όταν πια σχίζοντας το κύμα βρεθήκαμε
σ’ απόσταση από την ακτή,
πες δυο φορές μακρύτερα απ’ ό,τι πριν, θέλησα πάλι

να στραφώ στον Κύκλωπα, μόλο που γύρω μου
οι σύντροφοί μου γύρευαν
550 πώς θα με συγκρατήσουν με λόγια μαλακά,
καθένας από μέρους του:
“Σκληρέ κι αλύγιστε, τι σ’ έπιασε και προκαλείς ένα
θεριό,
που τώρα μόλις, ρίχνοντας βράχο στ’ ανοιχτά,
έφερε πίσω το καράβι στη στεριά, κι είπαμε έφτασε
το τέλος! [...]”
Έτσι μου μίλησαν· όμως δεν μπόρεσαν ν’ αλλάξουν
το περήφανό μου θάρρος.
Γυρνώντας τότε προς το μέρος του, φώναξα εγώ
πνιγμένος στον θυμό:

1. Ο Οδυσσέας δραπετεύει από
τη σπηλιά, την ταινία Οδύσσεια
του Μ. Καμερίνι, 1954)

2. «Κύκλωπα, δεν σου έμελλε
να πέσεις σε δειλό αρχηγό...»

3. Ο Κύκλωπας «κόβει μια κορυφή
ψηλού βουνού και πάνω μας τη ρίχνει».

Ο Οδυσσέας αποκαλύπτει την ταυτότητά του

560

“Κύκλωπα, αν κάποιος κάποτε απ’

τους θνητούς ανθρώπους
ρωτήσσει ποιος σου χάλασε το μάτι, ποιος σε τύφλωσε,
να πεις: «Ο Οδυσσεύς μού το ’βγαλε, ο πορθητής,
γιος του Λαέρτη, που έχει ίο σπιτικό ίου στην Ιθάκη.»”
Ακούγοντας τον λόγο μου, βαριά αναστέναξε

μιλώντας:

565

“Αλίμονο μου, να λοιπόν που τα παλιά

μαντεύματα αληθεύουν·
ήτανε κάποτε στα μέρη μας ένας σπουδαίος και
μεγάλος μάντης [...].

569

Αυτός τα πάντα μού προφήτεψε όσα

στο μέλλον θα συμβούν,

570

πως θα χαθεί το φως μου από το χέρι κάποιου

Οδυσσέα.

Χρόνια περίμενα έναν άντρα μέγα κι όμορφο
να φτάσει εδώ, που να ’χει πάνω του αντρεία μεγάλη·
μα τώρα κάποιος αχαμνός,¹ ασήμαντος και λίγος,
μου χάλασε το μάτι, αφού πρώτα με νάρκωσε με
το κρασί του.

575

Αλλά, Οδυσσέα, έλα, κόπιασε εδώ, να πάρεις

το δώρο σου φιλόξενο· από τον ξακουσμένο

Κοσμοσείστη θα γυρέψω

την επιστροφή σου. Είμαι δικός του γιος, κι αυτός

το δέχεται

πως είναι ο πατέρας μου. Ο ίδιος μόνο, αν το θελήσει,

μπορεί

να με γιατρέψει· άλλος κανείς απ’ τους μακάριους θεούς

580

μήτε κι απ’ τους θνητούς ανθρώπους.”

**Ο Οδυσσέας προσβάλλει τον Ποσειδώνα· έτσι,
ο Πολύφημος ζητεί από τον θεό την τιμωρία του
και εισακούεται**

Τελειώνοντας αυτός τον λόγο του, εγώ αμέσως
του αποκρίθηκα:
“Άμποτε να μπορούσα να κόψω για καλά και τη ζωή
και την πνοή σου,
κι έτσι τυφλό στον κάτω κόσμο να σε στείλω·
γιατί το μάτι σου κανείς δεν θα γιατρέψει, καν
ο Κοσμοσείστης.”

585-6 Έτσι του μίλησα, κι αυτός [...] / ευχήθηκε
στον μέγα Ποσειδώνα:
“Επάκουσέ με, Ποσειδών με την κατάμαυρή σου κόμη,
εσύ κρατάς
τη γη στα χέρια σου· δώσε ποτέ να μη γυρίσει
στην πατρίδα του

**δός μή Όδυσσῆα ττολίπορθον οΐκαδ΄ ίκέσθαι
<530>/588-9**

ο πορθητής της Τροίας Οδυσσεύς, γιος του Λαέρτη,
που έχει

590 το σπιτικό του στην Ιθάκη.
Αν όμως είναι το γραφτό του να δει δικούς, να φτάσει
στο καλοχτισμένο σπιτικό του και να πατήσει
της πατρίδας του το χώμα,
τότε να επιστρέψει αργά, χάνοντας πρώτα όλους
τους συντρόφους,

594-5 πάνω σε ξενικό καράβι, και μες στο σπίτι του
να βρει / καινούρια πάθη.»²

Έτσι μιλώντας προσευχήθηκε, και τον συνάκουσε
ο θεός
με την κατάμαυρή του χαίτη. [...]

[Έφτασαν, τέλος, εκεί όπου οι άλλοι σύντροφοι
περίμεναν με αγωνία τον ερχομό τους.]

608

Μόλις αράξαμε, τραβάμε το καράβι μας

στην άμμο

και βγήκαμε στο ακροθαλάσσι πρώτοι.

610

Ύστερα βγάλαμε απ' το βαθύ καράβι γίδια και

πρόβατα του Κύκλωπα,

και τα μοιράσαμε σωστά, κανείς μη φύγει αδικημένος

από τη μοιρασιά.

Για μένα μόνο ξεχωρίζουν οι καλοί μου εταίροι

ένα κριάρι χάρισμα από τα πρόβατα που μοίρασαν.

Αυτό στην αμμουδιά

το σφάζω, θυσία στον Κρονίδη Δία, που τον σκεπάζουν

μαύρα νέφη,

615

κύριο των πάντων, κι έκαψα τα μεριά·³ όμως

δεν δέχτηκε ο θεός

την ιερή μου προσφορά, μόνο μουρμούριζε και

συλλογιόταν πώς

να χαθούν όλα τα καλοκούβερτα καράβια,

να αφανιστούν

οι τιμημένοι σύντροφοι μου.⁴

ὁ δ' οὐκ ἐμπάζετο ἱρῶν, / ἀλλ' ἄρα μερμήριζεν, ὅπως
ἀπολοίατο πᾶσαι / νῆες εὖσσελμοι καὶ ἐμοὶ ἐρίηρες
ἐταῖροι <553-5>/615-8

Τότε λοιπόν όλη τη μέρα, ώσπου να βασιλέψει ο ήλιος,

620

μείναμε εκεί, να τρώμε κρέας άφθονο,

να πίνουμε γλυκό κρασί. [...]

623

Την άλλη μέρα που ξημέρωσε, ροδίζοντας

τον ουρανό η Αυγή,

παρακινώ και παραγγέλλω οι σύντροφοι στα πλοία

625

ν' ανέβουν και να λύσουν τις πρυμάτσες.

Εκείνοι υπάκουσαν κι ανέβηκαν, κάθισαν στα ζυγά⁵ και,
καθισμένοι
στη σειρά, με τα κουπιά χτυπούσαν την αφρισμένη
θάλασσα.⁶

Πήραμε τότε ν' ανοιχτούμε, με την ψυχή περίλυπη,
χαρούμενοι που δεν μας βρήκε ο χάρος, χάνοντας
όμως

630 τους καλούς συντρόφους.

---

1. (στ. 573) αχαμνός: αδύνατος, καχεκτικός.

2. (στ. 588-595) δώσε [...] καινούρια πάθη: Με το πρώτο μέρος της κατάρας ο Πολύφημος εκφράζει την επιθυμία του («ποτέ να μη γυρίσει στην πατρίδα του»), ενώ με το δεύτερο («να επιστρέψει αργά [...] καινούρια πάθη») προσαρμόζεται προς την παραδομένη μοίρα του Οδυσσέα (όπως την προδιέγραψε ο Δίας στο ε 47– 49, σελ. 25 του δεύτερου τεύχους) και προς το σχέδιο βέβαια του ποιητή.

3. (στ. 614-5) το σφάζω, θυσία στον Κρονίδη Δία, [...] κι έκαψα τα μεριά: Από το ζώο που θυσιαζόταν, έκαιγαν πάνω σε βωμό ή σε πρόχειρη φωτιά ορισμένα μέρη (συνήθως κομμάτια από τους μηρούς/«τα μεριά») και το υπόλοιπο το έψηναν και το έτρωγαν όσοι συμμετείχαν στη θυσία.

4. (στ. 616-8) συλλογιόταν πώς να χαθούν [...] οι τιμημένοι σύντροφοί μου: Με την απόφασή του αυτή ο Δίας δεν θέλει να τιμωρήσει τους συντρόφους του Οδυσσέα, αλλά ως πατέρα των θεών και των ανθρώπων παρεμβαίνει ρυθμιστικά και ορίζει ως τιμωρία του ήρωα τη δεύτερη εκδοχή του αιτήματος του Πολύφημου, αυτή που ήταν σύμφωνη με τη μοίρα του Οδυσσέα, αφήνει δε ικανοποιημένους εν μέρει και τον Ποσειδώνα και την Αθηνά.

5. (στ. 626) κάθισαν στα ζυγά: Ο Ζήσιμος Σίδερης μεταφράζει: κάθισαν στους πάγκους.

6. (στ. 626-7) Εκείνοι [...] θάλασσα: Εδώ περιγράφεται το κύριο έργο των συντρόφων του Οδυσσέα στις θαλασσινές τους περιπέτειες.

4. Ο Οδυσσέας. (Πηγή: Οδύσσεια
Κεφαλλονιάς - Ιθάκης/1999)

5. Θυσία χοίρου. Αγγειογραφία
του 6ου αι. π.Χ. (Παρίσι, Λούβρο)

6. Κεφαλή του ολύμπιου Δία σε νόμισμα
της Μακεδονίας (4ος αι. π.Χ.).

Β΄. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Ο τραγικός ποιητής Ευριπίδης δραματοποιεί το επεισόδιο της «Κυκλώπειας» στο σατυρικό⁷ δράμα του Κύκλωψ με τρόπο κωμικό. Στο απόσπασμα που ακολουθεί παίρνουν μέρος ο Κύκλωπας, ο Οδυσσέας και ο χορός των Σατύρων, που παρουσιάζονται σαν αιχμάλωτοι κι αυτοί του Κύκλωπα.

7. Σατυρικό δράμα: είδος του αρχαίου δράματος με χορό αποτελούμενο από Σατύρους (ακόλουθους του θεού Διόνυσου/Βάκχου) και με χαρακτήρα εύθυμο και κωμικό· ενώ σάτιρα (> σατιρικός): έμμετρος ή πεζός λόγος που καυτηριάζει/σατιρίζει ελαττώματα και ατέλειες με στοιχεία κυρίως κωμικά και παραμορφωτικά.

[Ακούγονται φωνές και ουρλιαχτά του Κύκλωπα.]

(Κύ)κλωπας: Όι, όι ξεφτίλα! Με κατάκαψαν!

Μα δεν θα βγείτε ζωντανοί, ρε τιποτένιοι.

Στην πόρτα θα σταθώ και θα τη φράξω.

[Παρουσιάζεται στην είσοδο της σπηλιάς – αίματα τρέχουν από το μάτι του.]

(Χο)ρός: Τι φωνάζεις, Κύκλωπα!

Κύ. Με χάλασαν! Με χάλασαν!

Χο. Άσχημο σ' έκαναν! Α!

Κύ. Άσχημο και ξοφλημένο.

Χο. Στα κάρβουνα θα παράπεσες...

Κύ. Με κατάστρεψε ο Κανένας...

Χο. Άρα δεν φταίει κανένας!

Κύ. Με τύφλωσε ο Κανένας!

Χο. Άρα δεν είσαι τυφλός!

Κύ. Αχ κι εσύ...

Χο. Μα τυφλώνει ο κανένας;

Κύ. Με κοριΐδεύεις. Ο Κανένας πού είναι;

Χο. Ο κανένας! Πουθενά.

Κύ. Ο ξένος, για να καταλάβεις. Με πέθανε
ο μιαρός. Μ' έπνιξε στο κρασί.

Χο. Α! τρομερός είναι ο κράσος, δύσκολα παλεύεται!

Κύ. Πού είναι επιτέλους! Μέσα είναι; Ξέφυγαν;

Χο. Εκεί! Εκεί! Στην πόρτα δίπλα! Στην κουφάλα.
Κιχ δεν βγάζουν.

Κύ. Προς ποιο μου χέρι;

Χο. Στο δεξί.

[Ο Κύκλωπας τρεκλίζει προς τα εκεί· ο Οδυσσέας πάει
προς την άλλη μεριά.]

Κύ. Μα πού;

Χο. Σ' αυτόν το βράχο. Από δω. Τους έπιασες;

[Προχωρώντας ο Κύκλωπας κουτουλάει στον βράχο.]

Κύ. Κακό στο κακό! Έσπασα το κεφάλι μου.

Χο. Ε, γρήγορα, σου ξεφεύγουν. Αργός είσαι.

Κύ. Δεν είπες από δω;

Χο. Όχι από κει. Από δω.

Κύ. Πού;

Χο. Εκεί, εκεί! Στ' αριστερά σου.

Κύ. Πλάκα μού κάνεις, παίζεις με τη συμφορά μου.

Χο. Ούτε εκεί πια. Μπροστά σου τώρα! Πιάσ' τον!

Κύ. Πού είσαι, βρε κακούργε, επιτέλους;

[Ο Οδυσσέας με τους συντρόφους του τώρα είναι δεξιά,
στην άκρη της σκηνής.]

Οδ(υσσέας): Ε Κύκλωπα! Τον φυλάω τον Οδυσσέα μου μακριά σου!

Κύ. Τι; Άλλο όνομα; Το άλλαξες;

Οδ. Οδυσσέας!

Το όνομα που μου 'δωσε ο νονός μου.

Έπρεπε να το πληρώσεις το άνομο φαΐ σου.

Κι αν δε σε τύφλωνα, που μου 'φαγες δυο φίλους,
εμ τότε τι την έκαιγα την Τροία εγώ;

Κύ. Όι μου, όι μου!

παλιός χρησμός του Τήλεμου αλήθεψε – Αν είσαι
ο Οδυσσέας!

Το είπε πως θα φτάσεις από την Τροία φεύγοντας
κι ότι θα με τυφλώσεις. Όμως κι εσύ κακήν κακώς
θα το πληρώσεις. Έτσι είπε.

Χρόνια και χρόνια μες στη θάλασσα θα δέρνεσαι.

Οδ. Α τώρα κλαίγε.

Εγώ αυτό που είπες έκανα.

Τώρα κατεβαίνω και πάω στην ακτή·

το караβάκι μου θα ρίξω στο νερό της θάλασσας·
ντουγγρού για την πατρίδα φεύγω.

Κύ. Δεν θα μπορέσεις.

Τούτο το βράχο θα τον ξεκόψω και πάνω σας θα τον ρίξω· θα σας κομματιάσω και τους συντρόφους σου και σένα. Ας είμαι τυφλός. Από την πίσω πόρτα της σπηλιάς θ' ανεβώ.

[Μπαίνει στη σπηλιά, ενώ ο Οδυσσέας με τους συντρόφους του αποχωρούν.]

Χο. Κι εμείς θα τη σκαπουλάρουμε με τον Οδυσσέα.

Από δω και πέρα τώρα θα λατρεύουμε τον Βάκχο.

[Αποχωρεί και ο χορός των Σατύρων χορεύοντας.]

(Ευριπίδης, Κύκλωψ, στ. <665-709>, μτφρ. Κ. Τοπούζης, εκδ. Επικαιρότητα, Αθήνα 1993)

►► Να συγκρίνετε το απόσπασμα του δράματος αυτού με τις αντίστοιχες σκηνές της «Κυκλώπειας» επισημαίνοντας ομοιότητες και διαφορές.

Γ'. ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ – ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Ο Οδυσσέας βγαίνει νικητής από τη σπηλιά του Κύκλωπα αλλά και θλιμμένος από την απώλεια των έξι συντρόφων του. θριαμβολογεί λοιπόν με διάθεση εκδικητική, που παρουσιάζει κλιμάκωση.
►► Προσδιορίστε την αυξανόμενη αυτή εκδικητική θριαμβολογία του με βάση τους τρεις λόγους που απευθύνει στον Πολύφημο: α. 529-534, β. 560-563, γ. 582-584.
2. Λάβετε υπόψη σας ότι: α. ο επικός ήρωας, όταν νικά τον αντίπαλο, καυχιέται γι' αυτό· β. στην Οδύσσεια όποιος τιμωρείται έχει φταίξει. Και απαντήστε

στο εξής: Με ποιες προσθήκες ο ποιητής προσαρμοσε το απλό παραμύθι του Κύκλωπα στο επικό και ηθικό πλαίσιο της Οδύσσειας;

3. Πώς μπορεί να δικαιολογηθεί η υβριστική συμπεριφορά του Οδυσσέα α. από άποψη ψυχολογική (είχε λόγο να φερθεί έτσι;) και β. από άποψη δομική (ήταν αναγκαία μια τέτοια συμπεριφορά για να δικαιολογήσει τα βάσανα του Οδυσσέα, και το σχέδιο επομένως του ποιήματος;).
4. Ποιο μέρος της κατάρας του Πολύφημου επέλεξε ο Δίας ως τιμωρία του Οδυσσέα και γιατί;
5. Ζωγραφίστε μια εικόνα αυτής της Ενότητας.

Δ΄. ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

► ► Συμπληρώστε τα κενά της παραγράφου, αφού θυμηθείτε ότι:
Υβριστής γίνεται ο άνθρωπος που υπερβαίνει τα όριά του προσβάλλοντας/αδικώντας θεούς ή/και ανθρώπους. Η υπέρβαση αυτή/η **ύβρη** προκαλεί την οργή των θεών/τη **νέμεση**, και ακολουθεί η τιμωρία/ η **τίση**.

Ο Οδυσσέας έγινε υβριστής όταν .....

.....
.....

και ο Δίας έδειξε τη δυσαρέσκειά του όταν .....

.....
.....

και όρισε ως τιμωρία του ήρωα .....

.....
.....

16η ΕΝΟΤΗΤΑ: κ, λ (περίληψη) – λ 99–249/<90–224> (ανάλυση)

ΚΥΡΙΑ ΘΕΜΑΤΑ:

- Οι περιπέτειες του Οδυσσέα στο νησί του Αιόλου, στη χώρα των Λαιστρυγόνων, στο παλάτι της Κίρκης και στον Άδη
- Συνάντηση του Οδυσσέα με τον μάντη Τειρεσία και τη μητέρα του

Α.1. Περιληπτική αναδιήγηση της ραψωδίας κ: Ἀλκίνου Ἀπόλογοι: Τὰ περὶ Αἴολον, Λαιστρυγόνας καὶ Κίρκην

Επόμενος σταθμός μας ήταν η Αιολία, το πλωτό νησί του Αιόλου, του θεού των ανέμων, που μας φιλοξένησε έναν μήνα. Κατά την αναχώρηση, ο θεός μου δώρισε έναν ασκό, όπου είχε κλείσει όλους τους ενάντιους ανέμους, και έπειτα από ταξίδι εννέα ημερών αντικρίσαμε την πατρίδα. Με συνεπήρε τότε ύπνος γλυκός και οι σύντροφοι, νομίζοντας ότι ο ασκός έκρυβε θησαυρό, τον άνοιξαν· αμέσως ξεχύθηκαν οι άνεμοι και ξέσπασε τρικυμία που μας γύρισε πάλι στον Αίοιο· εκείνος όμως με έδιωξε ως θεομίσητο.¹

Έπειτα από έξι μέρες φτάσαμε στη χώρα των Λαιστρυγόνων, γιγάντων ανθρωποφάγων, που πετροβολώντας κατέστρεψαν αύτανδρα* τα έντεκα καράβια μου. Σώθηκε μόνο το δικό μου, που, προνοώντας, το είχα δέσει έξω από το λιμάνι.

Με μόνο πια αυτό το καράβι φτάσαμε στην Αία, όπου κατοικούσε η μάγισσα θεά Κίρκη. Χώρισα τότε τους συντρόφους σε δύο ομάδες (από είκοσι δύο

άντρες καθεμιά)² με επικεφαλής στη μία εμένα και στην άλλη τον Ευρύλοχο· η δεύτερη ομάδα κληρώθηκε να πάει για εξερεύνηση.

Όταν έφτασαν στο παλάτι της Κίρκης, εκείνη τους πρόσφερε μαγικό κυκεώνα,³ για να ξεχάσουν την πατρίδα, και με το μαγικό ραβδί της τους μεταμόρφωσε σε χοίρους. Μόνο ο Ευρύλοχος έμεινε απέξω και μου έφερε την τρομερή είδηση.

Έσπευσα τότε αμέσως εκεί, παρά την αποτροπή του Ευρύλοχου, κατά τη διαδρομή όμως ο Ερμής με εφοδίασε με μαγικό αντιβότανο και συμβουλές για την αντιμετώπιση της μάγισσας. Έτσι, όχι μόνο δεν κατάφερε να με μεταμορφώσει, αλλά την ανάγκασα να ξαναδώσει στους συντρόφους την ανθρώπινη μορφή και να προσκαλέσει και τους άλλους στο παλάτι της, όπου φιλοξενηθήκαμε έναν χρόνο. Θυμηθήκαμε τότε τον νόστο – οι σύντροφοι πρώτοι – και η Κίρκη δεν έφερε αντίρρηση· ράγισε όμως η καρδιά μου, όταν μου είπε ότι είναι ανάγκη να κατεβώ πρώτα στον Άδη, για να μου δείξει ο νεκρός πια μάντης Τειρεσίας τον δρόμο του νόστου· αναθάρρησα, ωστόσο, με τις πληροφορίες και τις οδηγίες που μου έδωσε για το ταξίδι.⁴ Κατά την αναχώρηση, ο σύντροφος Ελπήνορας – «μήτε [...] πολύ γενναίος, μήτε [...] τόσο γνωστικός» – ζαλισμένος από το πολύ κρασί, έπεσε από το δώμα και σκοτώθηκε, πάνω δε στη βιασύνη μας τον αφήσαμε άταφο.

---

1. Ο Αἴολος κατάλαβε ότι τον Οδυσσέα τον κατέτρεχε κατάρα θεϊκή. [Από το Αἴολος > αιολική (ενέργεια): η δύναμη των ανέμων ως πηγή ενέργειας.]

2. Οι αριθμοί αυτοί μας αφήνουν να υπολογίσουμε τον αριθμό των ανδρών του караβιού του Οδυσσέα.

3. κυκεώνας: μείγμα αποτελούμενο συνήθως από κρασί, τριμμένο τυρί και κριθάλευρο· ήταν ένας δυναμωτικός χυλός. Η Κίρκη τού πρόσθεσε μέλι και μαγικά βότανα. (Η λέξη κυκεώνας χρησιμοποιείται και σήμερα μεταφορικά, με τις εξής έννοιες: πλήθος από ανοργάνωτα στοιχεία/ανακατωσούρα, σύγχυση.)

4. Η Κίρκη και η Καλυψώ έπαιξαν ανασταλτικό* ρόλο στον νόστο του Οδυσσέα, τελικά όμως και οι δύο τον βοήθησαν.

---

1. Ο Αίολος δίνει στον Οδυσσέα τον ασκό με τους ανέμους.
Πίνακας του Αλόρι, 16ος αι.
(Μυθολογία Larousse)

2. Οι Λαιστρυγόνες πετροβολούν τα πλοία του Οδυσσέα. Ρωμαϊκή τοιχογραφία του 1ου αι. π.Χ.
{Ρώμη, Βατικανό)

3. Η Κίρκη ανακατεύει τον κυκεώνα.
Αγγειογραφία του 5ου αι. π.Χ.
(Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο)

Α.2. Περιληπτική αναδιήγηση της ραψωδίας λ: Ἀλκίνου Ἀπόλογοι: Νέκυια⁵ (Ο Οδυσσέας διηγείται την περιπέτεια του στον Ἅδη)

Ακολουθώντας τις οδηγίες της Κίρκης, φτάσαμε στον Ωκεανό⁶ και προχωρώντας στο ρεύμα του συναντήσαμε τον βράχο όπου δυο ποτάμια «σμίγοντας μεταξύ τους» χύνονται στον Αχέροντα, τον ποταμό του Ἅδη. Στο χάσμα αυτό χωθήκαμε και βγήκαμε στην είσοδο του Κάτω Κόσμου. Πρόσφερα εκεί χοές* στους νεκρούς και θυσίασα πρόβατα στον άρχοντα του Ἅδη, τον Πλούτωνα. Γύρω από τα σφάγια μαζεύτηκε πλήθος νεκρών, που γύρευαν να πιουν αίμα, για να θυμηθούν τον Επάνω Κόσμο και να μιλήσουν.

Πρώτη είδα την ψυχή του άταφου Ελπήνορα, που μου ζήτησε να κάψω⁷ το σώμα του και να του υψώσω τύμβο με καρφωμένο επάνω το κουπί του, για να μην ξεχαστεί από τους ανθρώπους.

Εμφανίστηκε έπειτα ο μάντης Τειρεσίας και μου προφήτεψε όσα μπορεί να μας συμβούν στο νησί του Ἡλίου, αλλά και στην Ιθάκη, και τι πρέπει να κάνω μετά τον νόστο μου.

Τρίτη μίλησε η μητέρα μου, η Αντίκλεια: μου έδωσε πληροφορίες για τη γυναίκα μου, τον γιο και τον πατέρα μου, καθώς και για την αιτία του θανάτου της. Θέλησα να την αγκαλιάσω, αλλά η ψυχή της, μια άσαρκη σκιά, πέταξε μέσα απ' τα χέρια μου. Είδα μετά ένα πλήθος γυναικών, συζύγων και θυγατέρων διάσημων ηρώων· έπινε καθεμιά τους αίμα και «εξιστορούσε το γένος της». Πρέπει όμως να σταματήσω· ώρα να κοιμηθούμε.

Οι Φαίακες άκουγαν τον Οδυσσέα βουβοί, σαν μαγεμένοι, και ίου ζήτησαν να συνεχίσει την εξιστόρηση.

Είδα λοιπόν τον Αγαμέμνονα, συνέχισε, που κλαίγοντας μού διηγήθηκε τα καθήκαστα της άγριας δολοφονίας του. Παραπονέθηκε για την απιστία της Κλυταιμνήστρας και με καλοτύχισε για τη συνετή γυναίκα μου, την Πηνελόπη. Με συμβούλεψε, ωστόσο, να είμαι προσεχτικός και να μην εμπιστεύομαι τις γυναίκες.

Με πλησίασε, έπειτα, ο Αχιλλέας και είχα μια ενδιαφέρουσα συζήτηση μαζί του.

Ο Αϊάντας μόνο, οργισμένος ακόμη για τη νίκη μου κατά την κρίση των όπλων του νεκρού Αχιλλέα,⁸ κρατούσε απόσταση. Εγώ προσπάθησα να συμφιλιωθώ μαζί του, εκείνος όμως με προσπέρασε αμίλητος.

Είδα και άλλους γνωστούς ήρωες και τελευταίο τον Ηρακλή, που μου μίλησε για τον άθλο του να κατεβεί κι αυτός στον Άδη ζωντανός, για να φέρει επάνω τον σκύλο Κέρβερο. Στο μεταξύ, τα πλήθη των νεκρών θορυβούσαν κι εμείς, φοβισμένοι, επιστρέψαμε αμέσως στο καράβι και πήραμε τον δρόμο για τον Επάνω Κόσμο.

5 . Πολεμικό πλοίο από κύλικά του 6ου αι. π.Χ. (Βιέννη, Μουσείο Ιστορίας της Τέχνης)

4. Η Γη όπως την αντιλαμβάνονταν οι άνθρωποι κατά την ομηρική εποχή (8ος αι. π.Χ.).

Οι ομηρικοί άνθρωποι θεωρούσαν τη Γη σαν έναν επίπεδο σχεδόν δίσκο περιβαλλόμενο από τον Ωκεανό.

Πάνω από τη Γη υψωνόταν ο ουρανός σαν μια αναποδογυρισμένη κούπα. Κάτω από τη Γη βρισκόταν ο Άδης. Η μυθική αυτή εικόνα παράσταινε ένα σύμπαν με τρία επίπεδα: το **ουράνιο** (χώρο των ολύμπιων θεών), το **επίγειο** (χώρο των θνητών) και το **υπόγειο** (χώρο των νεκρών και των θεών του Άδη). Ήταν ένας κόσμος με ορόφους και οι θνητοί δεν μπορούσαν να περάσουν από τον έναν στον άλλο, παρά μόνο σε ειδικές συνθήκες. Ας σημειωθεί, ακόμη, ότι οι ομηρικοί άνθρωποι ήταν εξοικειωμένοι κυρίως με τον ελλαδικό και τον μικρασιατικό χώρο και τα κοντινά τους νησιά.

---

5. Νέκυια (< νέκυς= νεκρός) ονομαζόταν η μαγική τελετή κατά την οποία οι άνθρωποι καλούσαν τους νεκρούς και ζητούσαν από αυτούς πληροφορίες για το μέλλον τους. Γίνεται έτσι φανερό γιατί η ραψωδία λ ονομάστηκε «Νέκυια».

6. Ωκεανός: Ο μεγάλος ποταμός που, όπως πίστευαν, περιέβρεχε τη Γη (βλ. την εικ. 4). Από τη μια πλευρά του ανέτελλαν η Αυγή και ο Ήλιος (ανάμεσα από ψάρια, όπως δείχνει η 1η εικόνα της σελ. 69 στο δεύτερο τόμου και η 4η της σελ.70) και στην άλλη έδυαν.

7. να κάψω το σώμα του κτλ: Ο Ελπήνορας ζητεί από τον Οδυσσέα ταφικές τιμές για να εξασφαλίσει (κι αυτός) υστεροφημία. Η καύση του νεκρού όμως κατά τη Γεωμετρική εποχή θεωρούνταν και αναγκαία για την είσοδο του νεκρού στον Άδη, αποτελεί ωστόσο αναχρονισμό*, γιατί κατά τη Μυκηναϊκή εποχή τούς νεκρούς τούς ενταφίαζαν.

8. κατά την κρίση των όπλων του Αχιλλέα: Τα όπλα του Αχιλλέα ορίστηκε να δοθούν σε όποιον είχε προσφέρει περισσότερα στον πόλεμο· τα διεκδίκησαν ο Αϊάντας ο Τελαμώνιος, ο γενναιότερος μετά τον Αχιλλέα ήρωας, κι ο πολυμήχανος Οδυσσέας· τα κέρδισε ο τελευταίος με τη βοήθεια και της Αθηνάς, που επηρέασε την απόφαση των κριτών, ο δε Αϊάντας, πικραμένος, οδηγήθηκε στην αυτοκτονία και δεν συγχώρεσε τον Οδυσσέα ούτε στον Άδη. Ας σημειωθεί ότι ο αδερφός του Αϊάντα, ο Τεύκρος, δεν έγινε δεκτός στην πατρίδα τους, τη Σαλαμίνα, επειδή δεν πήρε εκδίκηση γι' αυτόν. Ζήτησε τότε χρησμό από τον Απόλλωνα και ο θεός τον έστειλε στην Κύπρο, όπου ίδρυσε «μιαν άλλη Σαλαμίνα».

---

6. Ο Οδυσσέας ακούει
τον μάντη, που διακρίνεται
κάτω αριστερά. Αγγειογραφία
του 400 π.Χ. (Παρίσι, Εθνική
Βιβλιοθήκη)

Α΄. 3. ΚΕΙΜΕΝΟ

Συνάντηση του Οδυσσέα με τον μάντη

»Κι ήλθε και του Θηβαίου Τειρεσία η ψυχή·

κρατούσε

100

το χρυσό του σκήπτρο, αμέσως μ' αναγνώρισε
[... και αφού ήπιε αίμα]

110

[...] έτσι μου μίλησε ο τέλειος μάντης:

“Τον νόστο σου γυρεύεις, γλυκόν σαν μέλι,

Οδυσσέα περίφημε.

Όμως κάποιος θεός θα σου σταθεί στον δρόμο σου

φραγμός, γιατί

δεν το πιστεύω πως θα ξεχάσει ο Κοσμοσείστης εκείνη

την οργή

που άναψε μέσα του, όταν χολώθηκε μαζί σου, που

τύφλωσες

115

τον ίδιο του τον γιο.

Παρ' όλα αυτά, έστω με βάσανα και πάθη, μπορεί και

να νοστήσετε,

φτάνει να συγκρατήσεις τις ορμές σου, εσύ κι

οι σύντροφοί σου,

όταν θ' αράξεις κάποτε με το καράβι σου γερό

στης Θρινακίας το νησί, γλιτώνοντας από το μπλάβο
πέλαγο.

120   Θα βρείτε εκεί βόδια να βόσκουν θηλυκά,
                                          πρόβατα μαλλιαρά –
 στον Ήλιο ανήκουν, που τα πάντα βλέπει από ψηλά,
                                          τα πάντα ακούει.
 Ανίσως και δεν τα πειράξεις, στον νόστο σου
                                          προσηλωμένος
 μπορεί, έστω με βάσανα και πάθη, να φτάσετε και
                                          στην Ιθάκη·
 αν όμως τα πειράξεις, τότε προβλέπω όλεθρο,

125 για το καράβι σου και τους συντρόφους· αλλά
κι εσύ, που ίσως γλιτώσεις,
λέω πως αργά κι άσχημα θα γυρίσεις πίσω, θα χάσεις
όλους τους συντρόφους,
θα ταξιδέψεις σε καράβι ξένο· όμως κι εκεί,
στο σπίτι σου, σε περιμένουν
άλλες συμφορές, μνηστήρες αλαζόνες, που μαδούν
το βιος σου,
που θέλουν την ισόθεη γυναίκα σου δική τους,
τάζοντας δώρα για τη νύφη –
και μολαταύτα, γυρίζοντας, θα εκδικηθείς την αδικία
αυτή.

Όταν ωστόσο τους μνηστήρες, στο παλάτι,
με τον χαλκό που κόβει τους σκοτώσεις, είτε με δόλο
ή και φανερά,
τότε πιάσε στο χέρι σου κουπί καλά αρμοσμένο

135 και κίνησε, ὥσπου να φτάσεις σ' ανθρώπους
που δεν είδαν θάλασσα,
που αλατισμένο δεν τρων το φαγητό τους·
δεν ξέρουν καν τα πλοία, βαμμένα κόκκινα στα μάγουλά
τους,
ή τα καλά κουπιά, που γίνονται φτερά των караβιών.

Και θα σου πω κι άλλο σημάδι πεντακάθαρο –
μην το ξεχάσεις·

140 όταν στον δρόμο σου βρεθεί οδοιπóρος
να πει πως λιχνιστήρι φέρνεις στον όμορφο ώμο σου,
τότε κι εσύ μπήξε στο χώμα το καλάρμοστο κουπί,
και πρόσφερε θυσίες καλές στον μέγα Ποσειδών⁹ [...].

145 Ὑστερα γύρνα στην πατρίδα σου, εκεί θυσίασε
μιαν εκατόμβη στους αθάνατους θεούς που τον πλατύ
ουρανό κατέχουν [...].

148 Ο θάνατος σου λέω θα σε βρει απόμακρα
απ' τη θάλασσα,

149-50 ήσυχος και γλυκός [...] / σε βαθιά, μεστά
γεράματα· και γύρω σου λαοί,

151-52 όλοι θα ζουν ευτυχισμένοι. Αυτός ο λόγος μου, /
αλάνθαστος κι αληθινός.” [...]

Συνομιλία του Οδυσσέα με τη μητέρα του

166 Αυτά μου μήνυσε η ψυχή του μάντη Τειρεσία,
και πίσω κίνησε
για το παλάτι του Άδη, αφού τα θέσφατα¹⁰ προφήτεψε.
Όσο για μένα, ακίνητος στεκόμουν. Οπότε η μάνα μου
πλησίασε, ήπιε το μαύρο αίμα, κι αμέσως με
αναγνώρισε,
ολοφυρόμενη¹¹ πήρε να μου μιλά και πέταξαν τα λόγια
της σαν τα πουλιά:
“Γιε μου, πώς ήλθες ζωντανός σ’ αυτό το ζοφερό
σκοτάδι;

τέκνον έμόν, πώς ήλθες υπό ζόφον ήερόεντα / ζωός
έών; <155-6>/171

Δύσκολο όσοι ζουν να δουν τον κόσμο μας, και πώς!
Μεγάλοι μας χωρίζουν ποταμοί, φριχτά νερά,
ο ίδιος ο Ωκεανός, που ένας πεζός δεν το μπορεί

175

να τον περάσει, εκτός κι αν έχει πλοίο

ακαταμάχητο.

Ή μήπως έρχεσαι στον κάτω κόσμο από την Τροία,
χρόνια ολόκληρα παραδαρμένος, με το καράβι σου
και τους συντρόφους; ίσως δεν πήγες στην Ιθάκη καν·
δεν είδες τη γυναίκα σου στο αρχοντικό σου;”

180

Ρωτούσε εκείνη, κι εγώ της αποκρίθηκα:

“Μάνα, το χρέος μ’ έφερε κάτω στον Άδη,

μῆτερ ἐμή, χρειῶ με κατήγαγεν εἰς Αἴδαο <164>/181

χρησμό γυρεύοντας απ’ του Θηβαίου Τειρεσία

την ψυχή.

Όχι, ακόμη δεν ακούμπησα των Αχαιών τη χώρα,

μήτε και πάτησα

το χώμα της πατρίδας· χρόνια πολλά

185

παραδαρμένος, στη συμφορά μου βυθισμένος

ζω [...].

188

Άλλο γυρεύω τώρα να μου πεις, μην κρύψεις

την αλήθεια·

ποια μοίρα τάχα να σε δάμασε αμείλικτου θανάτου;

190

αρρώστια που δεν έχει τελειωμό; η Άρτεμη,

που ξέρει πυκνά τα βέλη της

να ρίχνει, σε βρήκε και σε σκότωσε;¹²

Πες μου ακόμη και για τον πατέρα μου, τον γιο μου

που εγκατέλειψα·

**εἰπέ δέ μοι πατρός τε καὶ υἱέος, ὃν κατέλειπον
<174>/192**

195

200

202-3

205

208

216

220

46 / 104

δεν πήγα απ' τα πυκνά δικά της βέλη, μήτε κι έπεσε
πάνω μου
αρρώστια μισητή, αυτή που μαραζώνει το κορμί
του ανθρώπου
και βγάζει την ψυχή του.

225 Μόνο ο πόθος μου για σένα, το ξύπνιο σου
μυαλό, λαμπρέ Οδυσσέα,

226-7 για την ευγενική σου καλοσύνη – αυτά μου
στέρησαν / τη γλύκα της ζωής.”

Τόσα μου είπε, όμως κι εγώ, μέσα μου ταραγμένος,
θέλησα τον ίσκιο της ν' αγκαλιάσω, της πεθαμένης
μάνας μου·

230 όρμησα τρεις φορές, ποθώντας να τη σφίξω
επάνω μου,
και τρεις φορές μέσα απ' τα χέρια, σαν τη σκιά,
σαν όνειρο,
μου πέταξε. Κάθε φορά και πιο πολύ έσφαζε ο πόνος
την καρδιά μου,
ώσπου της μίλησα φωνάζοντας, με λόγια που
πετούσαν σαν πουλιά:

“Μάνα μου, πώς δεν στέκεις να σε πιάσω, που σε
λαχταρώ;

235 Έλα, κι εδώ στον Άδη, δένοντας χέρια
να σφιχταγκαλιαστούμε
οι δυο μας, παρηγοριά να βρούμε στον φριχτό μας
θρήνο. [...]”

239 Έτσι της μίλησα, κι η σεβαστή μου μάνα τότε
μου αποκρίθηκε:

240 “Αλίμονο, παιδί μου δύσμοιρο όσο κανείς
άλλος στον κόσμο [...].

242 Αυτή είναι η μοίρα των βροτών, όταν κάποιος
πεθαίνει:

δεν συγκρατούνε πια τα νεύρα του τις σάρκες και
τα κόκαλά του·
όλα τους τα δαμάζει το μένος της πυράς
245 που λαμπαδιάζει, αφού η ζωή του φύγει κι
αφήσει τα λευκά του οστά—
μόνο η ψυχή πάει, πέταξε, σαν όνειρο, και φτερουγίζει.
Ωστόσο είναι πια καιρός το φως να επιθυμήσεις,
και μην αργείς· μάθε κι αυτά, όλα που βλέπεις
γύρω σου,
για να μπορείς να τα ιστορήσεις κάποτε
στη γυναίκα σου.”

7. Ο Οδυσσέας στην είσοδο του Αδη.
Αγγειογραφία του 440 περίπου π.Χ.
(Βοστώνη, Μουσείο Καλών Τεχνών)

---

9 (στ. 134–44) τότε [...] Ποσειδῶνα: Οι εντολές που
δίνει εδώ ο μάντης στον Οδυσσέα αποβλέπουν
στην εξιλέωση* του Ποσειδῶνα με τη διάδοση
της λατρείας του και σε μη θαλασσινούς, ώστε να
συμφιλιωθεί οριστικά ο ήρωας μαζί του.

10 (στ. 167) τα θέσφατα προφήτεψε: προφήτεψε
τα λόγια/τις αποφάσεις των θεών.

11 (στ. 170) ολοφυρόμενη: κλαίγοντας γοερά /
οδυρόμενη.

12 (στ. 190–1) η Άρτεμη [...] σε σκότωσε;:

Στην Άρτεμη αποδίδονται οι ξαφνικοί θάνατοι των γυναικών, ενώ στον αδερφό της, τον Απόλλωνα, οι ξαφνικοί θάνατοι των αντρών.

13 (στ. 205) ορίζει τα μετόχια: είναι αφέντης στα κτήματα· η λέξη μετόχι έχει σήμερα την εξής σημασία: κτήμα μοναστηριού έξω από την περιοχή του.

14 (στ. 200–18) “Ήσυχασε, [...] γεράματα: Οι πληροφορίες που δίνει εδώ η Αντίκλεια στον γιο της, σε συνάρτηση με την προφητεία του Τειρεσία (στ.128–34), τον προετοιμάζουν για την αντιμετώπιση της κατάστασης που θα βρει στο σπίτι του.

---

8. Θλιμμένη γυναίκα. Πίνακας του Π. Πικάσσο (1904-5).

9. Ο Λαέρτης στο αγρόκτημα.
(Πηγή: Ομήρου Οδύσσεια 3)

10. Αντίκλεια και Οδυσσέας.
(Πηγή: Ομήρου Οδύσσεια 3)

1. Αποσπάσματα στα οποία εφαρμόζεται η τεχνική των "άστοχων ερωτημάτων"

α. Από τη συνομιλία του Οδυσσέα με τον Αγαμέμνονα (λ 448-61/ <397-410>):

“Αιρείδη τιμημένε, ω Αγαμέμνονα, [...] ποια μοίρα να σε δάμασε, ποιος ανελέητος θάνατος; Μήπως σε τσάκισε ο Ποσειδώνας στα καράβια σου, Σ’ άρπαξε θύελλα φριχτή, μ’ ανέμους φοβερούς; μήπως σε χάλασαν εχθροί επάνω στη στεριά, που γύρεψες να κόψεις βόδια, ή όμορφο κοπάδι γιδοπρόβατα; ή πολεμώντας για μια πόλη τειχισμένη; ή για γυναίκες;” Έτσι του μίλησα, κι εκείνος μου αποκρίθηκε με το όνομά μου: “Βλαστάρι του Διός, γιε του Λαέρτη, πολυμήχανε Οδυσσέα, όχι, μήτε ο Ποσειδώνας στα καράβια μου με τσάκισε, με θύελλα φριχτή, μ’ ανέμους φοβερούς, μήτε κι εχθροί με χάλασαν κάπου σε μια στεριά· ο Αίγισθος συντέλεσε τη μοίρα του θανάτου μου, αυτός με σκότωσε, μαζί κι η δολερή γυναίκα μου· [...]”

11. Ο Αγαμέμνονας. Λεπτομέρεια αγγειογραφίας του 5ου αι. π.Χ. (Βιέννη, Μουσείο Ιστορίας της Τέχνης)

β. Από ένα δημοτικό τραγούδι της ξενιτιάς:

- Γιατί δακρύζεις, λυγερή, και βαριαναστενάζεις;
Μήνα πεινάς, μήνα διψάς, μην έχεις κακή μάνα;
- Μήτε πεινώ, μήτε διψώ, μήτε έχω κακή μάνα·
ξένε μου, κι αν εδάκρυσα κι αν βαριαναστενάζω,
τον άντρα έχω στην ξενιτιά και λείπει δέκα χρόνους.

(Ν. Πολίτης, Εκλογαί από τα τραγούδια του ελληνικού
λαού, αρ. 84, στ. 11–5)

► ► Να διακρίνετε την τεχνική των «άστοχων
ερωτημάτων» στα πιο πάνω αποσπάσματα και να
προσδιορίσετε τη λειτουργία της, αφού διαβάσετε
τα παρακάτω σχόλια:

Στις ερωτήσεις του Οδυσσέα για την αιτία
του θανάτου της μητέρας του (189–191) και στις δικές
της απαντήσεις (220–227) εφαρμόζεται η τεχνική
των «άστοχων ερωτημάτων». Δηλαδή, εκείνος που
ρωτά κάνει διάφορες λογικές μεν υποθέσεις για
την αιτία ενός γεγονότος, καμία όμως δεν στοχεύει
σωστά· έτσι, εκείνος που απαντά απορρίπτει μία μία
τις «άστοχες» ερωτήσεις, για να δώσει στο τέλος με
έμφαση τη σωστή απάντηση· σ' αυτό ακριβώς
αποβλέπει αυτή η τεχνική, που αποτελεί τυπικό θέμα
της επικής ποίησης αλλά και των δημοτικών μας
τραγουδιών.

2. [Ο μύθος του Αϊ-Λια]

Ο Αϊ-Λιας, επειδή έπαθε πολλά στη θάλασσα και
πολλές φορές εκόντεψε να πνιγεί, εβαρέθη τα ταξίδια
και αποφάσισε να πάει σε μέρος που να μην ξέρουν

τι είναι θάλασσα και τι είναι καράβια. Βάνει το λοιπόν στον ώμο το κουπί του και βγαίνει στη στεριά, και όποιον απαντούσε τον ρωτούσε τι είναι αυτό που βαστάει. Όσο του έλεγαν «κουπί», τραβούσε ψηλότερα, ώσπου έφτασε στην κορυφή του βουνού. Ρωτά τους ανθρώπους που ήβρε εκεί τι είναι, και του λεν «ξύλο». Κατάλαβε λοιπόν πως αυτοί δεν είχαν ιδεί ποτέ τους κουπί, και έμεινε μαζί τους εκεί ψηλά.

(Ε. Κακριδή, *Η διδασκαλία των ομηρικών επών*, ΟΕΔΒ, Αθήνα 1988, σ. 240)

►► Να συγκρίνετε χους στίχους λ 134–147 με την παραπάνω λαϊκή παράδοση για τον Αϊ-Λια και να εντοπίσετε τα κοινά τους σημεία. Ακόμη: σκεφτείτε τι επιχειρεί να εξηγήσει η παράδοση αυτή.

3. Δημοτικά τραγούδια του Κάτω Κόσμου

α. [Στον Κάτω Κόσμο]

κόρη της μάνας δε μιλεί, μηδέ στην κόρη η μάνα,
μηδέ τα τέκνα στους γονιούς, μηδέ οι γονιοί στα τέκνα,
κι ο βασιλιάς ακόμα εκεί με όλους μας είναι ίδια.
Εκεί τα σπίτια είν' σκοτεινά, οι τοίχοι αραχνιασμένοι,
εκεί μεγάλοι και μικροί είναι ανακατεμένοι.

(Ι. Θ. Κακριδής, *Ομηρικά Θέματα*, Αθήνα 1954, σ. 96)

β. Κάτου στα Τάρταρα της γης τα κρυοπαγωμένα
μοιρολογούν οι λυγερές και κλαίν' τα παλικάρια.

γ. Και τι παράπον' έχομ' μεις εις τον Απάνω Κόσμο,
που με τον ήλιο βλέπομε και με το φως δειπνούμε;

Στον Άδ' αέρας δε φυσά και ήλιος δεν προβαίνει·
όλα πικρά είν' στην Κάτω Γη, γιατί δεν ξημερώνει,
γιατί δεν κράζει πετεινός, δεν κελαηδεί τ' αηδόνι.

(Αναστασιάδης, ό.π., σσ. 176–177)

► ► Ποιες ομοιότητες παρουσιάζει η εικόνα του ομηρικού Άδη με την εικόνα που φαίνεται στα παραπάνω δημοτικά τραγούδια του Κάτω Κόσμου (μοιρολόγια) – και σε κείμενα άλλων εθνών, αν υπάρχει δυνατότητα;

Γ'. ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ - ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Η Καλυψώ (ε 227–228, σελ. 42 του δεύτερου τόμου) και η κατάρρα του Κύκλωπα (ι 588–595, σελ. 26-27) προΐδέασαν τον Οδυσσέα σχετικά με τον νόστο του. Ποια νέα στοιχεία τού δίνει τώρα ο μάντης Τειρεσίας; (λ 111–131)
2. Πώς μπορεί να δικαιολογηθεί η αβεβαιότητα της προφητείας του μάντη για τον νόστο του Οδυσσέα και των συντρόφων του; (λ 116–125)
3. Πώς εκδηλώνεται η αμοιβαία αγάπη του Οδυσσέα και της μητέρας του και τι σας εντυπωσιάζει περισσότερο στη συνάντησή τους; (168–249)
4. Παίρνοντας αφορμή από τον μέχρι θανάτου καημό της Αντίκλειας για τον ξενιτεμένο γιο της (λ 225–6) και από την εναγώνια προσμονή του Λαέρτη για τον νόστο του Οδυσσέα (λ 208–218), συζητήστε το θέμα της αγάπης και της έγνοιας των γονιών για τα παιδιά τους, που δεν αλλάζει με τα χρόνια.

Δ΄. ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Ο Τειρεσίας ενημερώνει τον Οδυσσέα σχετικά με τους μνηστήρες (127–133), ενώ η μητέρα του, η Αντίκλεια, του δίνει πληροφορίες για την Πηνελόπη, τον Τηλέμαχο, τον Λαέρτη, καθώς και για τη βασιλική εξουσία που είχε πριν φύγει για την Τροία (199–218).

- ► Πώς αλληλοσυμπληρώνονται οι πληροφορίες αυτές και πώς εξυπηρετούν τον Οδυσσέα για την αντιμετώπιση της κατάστασης που θα βρει στο σπίτι του;

12. Νέος άντρας που νοείται νεκρός.
Αγγειογραφία του 440 π.Χ. (Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο)

13. Ο Οδυσσέας στην είσοδο του Άδη· προσφέρει χοές στους νεκρούς και θυσία προβάτων στον Πλούτωνα.
Ρωμαϊκή τοιχογραφία του 1ου αι. π.Χ. (Ρώμη, Αποστολική Βιβλιοθήκη του Βατικανού)

ΚΥΡΙΑ ΘΕΜΑΤΑ

- Η απήχηση της αφήγησης του Οδυσσέα στους Φαίακες
- Συνομιλία του Οδυσσέα με τον Αχιλλέα

α. Η απήχηση της αφήγησης του Οδυσσέα λ 376-433 / <333-384>

Τον λόγο πήρε η Αρήτη

376 Έπαψε εκείνος να μιλά, κι οι άλλοι όλοι
έμειναν βουβοί
κι αμίλητοι, σαν μαγεμένοι κάτω απ' τον ίσκιο
της μεγάλης αίθουσας.

ὥς ἔφαθ', οἱ δ' ἄρα πάντες ἀκὴν ἐγένοντο σιωπῇ
<333>/376-7

Ὡσπου η Αρήτη, λευκή κι ωραία, έσπασε τη σιωπή
μιλώντας:

«Φαίακες, πώς σας φαίνεται ο ξένος άντρας,

380 στην ομορφιά, στο ανάστημα, στο ισόρροπο
μυαλό;

Είναι δικός μου ξένος, όμως κι εσείς, έχει ο καθένας
μέρος

στην τιμή της πόλης· γι' αυτό προτείνω, μη βιαστείτε,
μην τον αφήσετε να φύγει, μη λυπηθείτε τα μεγάλα

δώρα,
τώρα στην ώρα της ανάγκης του· έτσι κι αλλιώς
κρύβουν τα σπίτια σας

385 πολλά αγαθά, με των θεών τη χάρη.»[...]

Συνομιλία του Αλκίνοου με τον Οδυσσέα

391 Αμέσως πήρε ο Αλκίνοος τον λόγο λέγοντας:
«Ό,τι ακούσατε θα γίνει· όσο τουλάχιστον θα 'μαι
ζωντανός
και βασιλιάς στους Φαίακες, που έχουν χαρά τους
το κουπί.
Ας κάνει όμως λίγη υπομονή ο ξένος, μόλο που τόσο
επιθυμεί

395 τον νόστο του· ας μείνει ως αύριο, ώστε κι εγώ
να αποτελειώσω την υπόθεση των δώρων· [...].»

399 Του ανταποκρίθηκε ο Οδυσσέας πανέξυπνος:

400 «Αλκίνοε βασιλιά, που διαπρέπεις σ' όλον
τον λαό σου,
ακόμη κι αν θα λέγατε να μείνω εδώ ώσπου να κλείσει
χρόνος,
να μου ετοιμάσετε τον γυρισμό, να μου χαρίσετε δώρα
λαμπρά,
μετά χαράς θα το δεχόμουν· το κέρδος θα 'ταν
μεγαλύτερο,
να φτάσω στη γλυκιά πατρίδα με γεμάτα χέρια·

405 θα με τιμούσαν τότε παρισσότερο, θα
μ' αγαπούσαν πιο πολύ,
όλοι που θα με δουν να επιστρέφω στην Ιθάκη.»

Πήρε ο Αλκίνοος ξανά τον λόγο, με φώναξε με
το όνομά μου:
«Ω Οδυσσέα, μ' όλα όσα βλέπουμε μπροστά μας,
κανείς δεν θα μπορούσε να σε πάρει για απατεώνα
ή ψεύτη,

410 όπως πολλοί που βόσκουν πάνω σ' αυτή
τη μαύρη γη [...].

413 Εσένα ωστόσο και τα λόγια σου έχουν μορφή
και το μυαλό σου λάμπει·
ξέρεις την τέχνη να ιστορείς, σαν αοιδός με ἄρτια
γνώση,

415-6 και των Αργείων τα βάσανα και τα δικά σου
/πάθη τα λυπητερά.

μῦθον δ' ὥς ὅτ' αἰοιδός ἐπισταμένως κατέλεξας, /
πάντων Ἀργείων σέο τ' αὐτοῦ κήδεα λυγρὰ
<368-9>/414-5

Μα τώρα πες μου κάτι ακόμη, εξήγησε με κάθε ακρίβεια,
ανίσως είδες εκεί κάτω κάποιους απ' τους ισόθεους
εταίρους,
όσοι στην Τροία βρέθηκαν μαζί σου κι όσους
τους βρήκε ο θάνατος.

420 Η νύχτα αυτή είναι μεγάλη, ατελείωτη· δεν
έφτασε η ώρα
ακόμη να κοιμηθούμε στο παλάτι. [...]

425 Του ανταπάντησε μιλώντας ο Οδυσσέας
πολυμήχανος:
«Αλκίνοε βασιλιά, που διαπρέπεις σ' όλον τον λαό σου,
έχουν την ώρα τους κι οι διηγήσεις που μακραίνουν,
έχει
την ώρα ίου κι ο ύπνος. Αν όμως φλέγεσαι κι άλλο
ν' ακούσεις,
δεν είμαι εγώ που θα το αρνιόμουν· μπορώ κι άλλες
πικρότερες

430 να σου ομολογήσω ιστορίες, τα πένθη
των εταίρων μου που χάθηκαν
μετά· ενώ στην Τροία ξέφυγαν την ταραχή της μάχης
και τους στεναγμούς,
επήγαν του χαμού στον δρόμο της επιστροφής –

433 κι όλα για χάρη μιας ολέθριας γυναίκας.

1. Ραψωδός. Η ανάγνωσις
2. του Ομήρου. Πίνακας
3. του Θεόφιλου (1926).

2. Ο ποιητής. Λεπτομέρεια
από πίνακα του Ν. Εγγονόπουλου.

β. Συνομιλία του Οδυσσέα με τον Αχιλλέα λ 522-604 / <467-540>

522

»Και τότε ήλθε του Αχιλλέα η ψυχή, γιου
του Πηλέα, [...]

527

ολοφυρόμενη φώναξε το όνομά μου, κι όπως
μου μίλησε,

τα λόγια του πετούσαν σαν πουλιά:

“Βλαστάρι του Διός, γιε του Λαέρτη, πολυμήχανε
Οδυσσέα,

530

άφοβε, ποιο άλλο έργο φοβερότερο θα βάλει
ακόμη ο νους σου;

Που τόλμησες να κατεβείς στον Άδη, όπου νεκροί
μονάχα

κατοικούν, δίχως τον νου τους πια, είδωλα και σκιές
βροτών που έχουν πεθάνει.”

Έτσι μου μίλησε, κι εγώ αποκρίθηκα, με
το όνομά του:

535

“Ω Αχιλλέα, του Πηλέα γιε, ο πρώτος κι
ο καλύτερος των Αχαιών,

ήλθα γυρεύοντας τον Τειρεσία, μήπως μου δώσει
κάποια συμβουλή, το πώς θα φτάσω στην τραχιάν
Ιθάκη.

Γιατί δεν ζύγωσα ακόμη στη δική μας γη, δεν πάτησα
το χώμα της πατρίδας· με δέρνει πάντα το κακό. Εσένα
όμως,

540 Αχιλλέα, κρίνω πως δεν υπάρχει άλλος σου
ευτυχέστερος, ούτε από όσους
έζησαν στο παρελθόν, μήτε από εκείνους που θα
’ρθουν στο μέλλον.

Αφού, και ενόσω ζούσες, όλοι μας σε τιμούσαμε σαν
να ’σουν θεός,
οι Αργείοι, αλλά κι εδώ που βρίσκεσαι με τους νεκρούς,
μένει μεγάλη η δύναμή σου· γι’ αυτό, Αχιλλέα,
μη θλίβεσαι

545 και μην πικραίνεσαι πολύ στον θάνατό σου.”
Σ’ αυτά τα λόγια μου εκείνος αμέσως ανταπάντησε
μιλώντας:

“Μη θες να με παρηγορήσεις για τον θάνατό μου,
Οδυσσέα γενναίε·
θα προτιμούσα πάνω στη γη να ζούσα, κι ας
ξενοδούλευα σε κάποιον,

άκληρο¹ πια που να μην έχει και μεγάλο βιος,

550 παρὰ να είμαι ο άρχοντας στον κάτω κόσμο
των νεκρών.

βουλοίμην κ’ ἐπάρουρος ἑὼν θητευέμεν ἄλλῳ, /
ἄνδρὶ παρ’ ἀκλήρῳ, ὃ μὴ βίοτος πολὺς εἴη, / ἥ πᾶσιν
νεκύεσσι καταφθιμένοισιν ἀνάσσειν
<489-91>/548-50

Όμως αυτά ας τα αφήσουμε, και πες μου κάτι για
τον ακριβό μου γιο·

μπήκε στον πόλεμο, πρώτος στους πρώτους; μήπως
όχι;

Μίλα μου όμως και για τον ευγενικό Πηλέα, αν κάτι
ξέρεις κι έμαθες²

κρατεί ακόμη την τιμή στους τόσους Μυρμιδόνες;

555 ή μήπως ατιμάζεται στη Φθία και την Ελλάδα,³
καθώς τα γηρατειά τον τσάκισαν και του 'κοψαν χέρια
και πόδια;

Γιατί δεν είμαι εγώ κοντά να του παρασταθώ, αφού δεν
βλέπω

πια το φως του ήλιου· τέτοιος και όπως κάποτε,
στης Τροίας τον κάμπο,
σκότωνα σωρηδόν γενναίους πολεμιστές, να σώσω
τους Αργείους. [...]"

564 Στο ερώτημά του εγώ αποκρίθηκα μιλώντας:

565 “Λυπάμαι, που δεν ξέρω να σου πω κάτι για
τον πατέρα σου,

τον ανεπίληπτο⁴ Πηλέα· αλλά για το παιδί,
τον ακριβό σου Νεοπτόλεμο,

θα ακούσεις απ' το στόμα μου, όπως το ζήτησες,
ακέραιη την αλήθεια.

Μόνος μου, σε καράβι ισόρροπο και κοίλο,
τον έφερα απ' τη Σκύρο⁵ στους άλλους Αχαιοούς, εκεί

570 που ωραία αρματωμένοι πολεμούσαν.

3. Ο Αχιλλέας. Αγγειογραφία
του 450 περίπου π.Χ. (Ρώμη, Βατικανό)

Κάθε φορά λοιπόν που αποφασίζαμε γύρω
απ' της Τροίας το κάστρο,
πάντοτε εκείνος έπαιρνε τον λόγο πρώτος κι
η γνώμη του δεν αστοχούσε –
μόνο ο ισόθεος Νέστωρ κι εγώ, νομίζω,
υπερτερούσαμε.

Αλλά και στο πεδίο της μάχης, όταν οι Αχαιοί
τους Τρώες πολεμούσαμε,
575 ποτέ δεν ξέμεινε μέσα στο πλήθος, στον σωρό
των άλλων·
έτρεχε κι έβγαινε πολύ μπροστά, η ορμή του
δεν υποχωρούσε
σε κανένα, και σκότωνε πολλούς στην άγρια μάχη. [...]

584 Αλλά κι όταν αργότερα χωθήκαμε σ' εκείνο
το άλογο,

585 που το 'χτισε ο Επειός, οι πιο γενναίοι Αργείοι,
κι έπεσε πάνω μου
όλη η ευθύνη, τότε θα ανοίξει η κλειστή παγίδα μας,
τότε θα κλείσει,
τότε λοιπόν οι άλλοι, των Δαναών οι αρχηγοί κι
οι σύμβουλοι,
δεν μπόρεσαν να κρύψουν το δάκρυ και τον τρόμο, που
τους παρέλυε τα γόνατα.
Εξόν εκείνος, που ούτε μια φορά, ποτέ, τα μάτια μου
δεν είδαν

590 να χλωμιάζει η ωραία του όψη ή να σκουπίζει
κάποιο δάκρυ
στα μάγουλά του· αμέτρητες φορές παρακαλούσε
έξω να πεταχτεί επιτέλους από το άλογο, να πιάσει
τη λαβή
του ξίφους του, το χάλκινο βαρύ του δόρυ, γιατί άναβε
τον νου του ο πόθος,
το πώς τους Τρώες θα βλάψει.

595   Αλλά και τότε πια που πήραμε την πόλη
                                 του Πριάμου, το ψηλό της κάστρο,
αυτός, αφού μοιράστηκε λεία και έπαθλο λαμπρό,
                                                                                 αμέσως
στο καράβι ανέβηκε, απείραχτος· μήτε ποτέ τον βρήκε
χάλκινη αιχμή, μήτε κι από κοντά λαβώθηκε –
                                                                                                                 πράγματα
που συχνά συμβαίνουν την ώρα του πολέμου, όταν,
                                                                                                                 δίχως καμιά διάκριση,

600   μαίνεται ο Άρης.”
                 Ακούγοντας τον λόγο μου, πήρε να απομακρύνεται
                                                                                 του Αιακίδη⁶ η ψυχή,
που δεν τον έφτανε άλλοτε κανείς στο τρέξιμο,
ανοίγοντας μεγάλο βήμα, προς το ασφοδελό⁷ λιβάδι –
604   με μια χαρά περήφανη, μ' όσα του ιστόρησα
                                                                                                                 για το λαμπρό του παλικάρι.

4. Ο Οδυσσέας παραδίνει τα όπλα
του Αχιλλέα στον Νεοπτόλεμο.
Αγγειογραφία του 490 π.Χ.
(Βιέννη, Kunsthistorisches Museum)

5. Ο Νεοπτόλεμος στη μάχη.
Λεπτομέρεια αγγειογραφίας
του 510 π.Χ. - διασκευή. (Βασιλεία,
Μουσείο Αρχαιοτήτων)

---

1 (στ. 548-9) κι ας ξενοδούλευα σε κάποιον, / άκληρο: Άκληρος λεγόταν όποιος δεν είχε κλήρο, μερίδιο γης που δινόταν με κλήρωση ή κληρονομούνταν (πρβλ. την κλήρωση στην εποχή μας των εργατικών κατοικιών στους δικαιούχους)· άκληρος λέγεται και όποιος δεν έχει παιδιά να τον κληρονομήσουν.

2 (στ. 554) Μυρμιδόνες ονομαζόταν ο λαός τον οποίο κυβερνούσε ο Πηλέας αλλά και ο στρατός του Αχιλλέα στην Τροία.

3 (στ. 555) στη Φθία και την Ελλάδα: Φθία ονομαζόταν η περιοχή που διέσχιζε ο Σπερχειός ποταμός αλλά και η πόλη, η πρωτεύουσα των Μυρμιδόνων· μαζί με την Ελλάδα, που τότε ήταν πόλη (και περιοχή) της Θεσσαλίας, αποτελούσαν το κράτος του Πηλέα.

4 (στ. 566) τον ανεπίληπτο Πηλέα: τον άψογο Πηλέα.

5 (στ. 566-9) τον ακριβό σου Νεοπτόλεμο [...]

τον έφερα απ' τη Σκύρο: Η θεά Θέτιδα – που γνώριζε ότι ήταν της μοίρας του γιου της να σκοτωθεί στον πόλεμο–, για να εμποδίσει τη μετάβασή του στην Τροία, τον έντυσε γυναίκα και τον έκρυψε στη Σκύρο ανάμεσα στις κόρες του βασιλιά Λυκομήδη. Με μία από αυτές, τη Δηιδάμεια, ο Αχιλλέας απέκτησε γιο, τον Πύρρο, που επονομαζόταν Νεοπτόλεμος (επειδή ο πατέρας του άρχισε να πολεμά νέος – πρβλ. Τηλέμαχος, επειδή ο πατέρας του πολεμούσε μακριά). Οι Αχαιοί βέβαια ανακάλυψαν την κρυψώνα του Αχιλλέα και τον πήραν μαζί τους στην Τροία, όπου δοξάστηκε πολεμώντας και σκοτώθηκε. Δέκα χρόνια αργότερα, μετά τον θάνατο του, ο Οδυσσέας έφερε τον Νεοπτόλεμο στην Τροία γιατί, σύμφωνα με μια προφητεία, δεν θα κυριευόταν η πόλη χωρίς έναν απόγονο του Αιακού (βλ. το επόμενο σχόλιο), που είχε βοηθήσει στην κατασκευή των τειχών της. Αν τώρα

απορεί κανείς για τις διακρίσεις ενός δεκάχρονου παιδιού στις συνελεύσεις και στον πόλεμο, ας λάβει υπόψη του ότι οι μυθικοί ήρωες δεν έχουν ηλικία.

6 (στ. 601) του Αιακίδη η ψυχή: Ο Αχιλλέας λέγεται και Αιακίδης, επειδή ήταν εγγονός του Αιακού, πατέρα του Πηλέα.

7 (στ. 603) το ασφοδελό λιβάδι: λιβάδι γεμάτο ασφόδελους· οι ασφόδελοι είναι ένα είδος αγριοκρέμμυδων (βλ. την εικόνα 7), που σήμερα λέγονται ασφοδέλια ή σφερδούκλια. Έτσι φαντάζονταν τον Άδη, χωρίς να λαμβάνουν υπόψη ότι φυτά στο σκοτάδι δεν αναπτύσσονται – είναι όμως φυσικό να υπάρχουν αντιφάσεις σε συλλήψεις φανταστικές.

---

6. «Φοβού τούς Δαναούς...!»
(Πηγή: Στα χνάρια του Ομήρου)

7. Ασφόδελοι

Β΄. ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

- α.** «και με τα χίλια βάσανα πάλι η ζωή γλυκιά είναι» (δημοτικός στίχος)·
- β.** «γλυκιά η ζωή και ο θάνατος μαυρίλα» (από τον «Λάμπρο» του Δ. Σολωμού)·
- γ.** «δεν το 'λπιζα να 'ν' η ζωή μέγα καλό και πρώτο» (από τον «Πόρφυρα» του Δ. Σολωμού).

Δ΄. ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

►► Σ' όλη τη ραψωδία λ, τη «Νέκυια, παρουσιάζονται πολλά πρόσωπα, που σχετίζονται με διάφορα θέματα. Να αντιστοιχίσετε τα πρόσωπα με τα θέματα ενώνοντάς τα με μια γραμμή (συμβουλευτείτε και την περίληψη της ραψωδίας λ):

Ελπήνορας ●	● πληροφορίες για την οικογένεια του Οδυσσέα και για την κατάσταση των νεκρών
Τειρεσίας ●	● κατηγορίες για την Κλυταιμνήστρα – έπαινοι για την Πηνελόπη
Αντίκλεια ●	● επιτάφιος τιμές
Φαίακες ●	● προφητείες και εντολές στον Οδυσσέα
Αγαμέμνωνας ●	● αμίλητος και πικραμένος για την κρίση των όπλων του Αχιλλέα
Αχιλλέας ●	● Κέρβερος
Αίαντας ●	● έπαινος για τον αφηγητή Οδυσσέα και προσφορά δώρων
Ηρακλής ●	● δούλος πάνω στη Γη παρά βασιλιάς στον Άδη

18η ΕΝΟΤΗΤΑ: μ και ν Ι-209/<Ι-Ι87> (περίληψη)

ΚΥΡΙΑ ΘΕΜΑΤΑ

- Οι τελευταίες περιπέτειες του Οδυσσέα
- Η αναχώρηση από τη Σχερία και ο νόστος

Α.1. Περιληπτική αναδιήγηση της ραψωδίας μ: Ἀλκίνοο Ἀπόλογον. Τὰ περί Σειρῆνας, Σκύλλαν, Χάρυβδιν, βόας Ἡλίου

1. Ο Οδυσσέας και οι Σειρήνες.
Αγγειογραφία του 5ου αι. π.Χ.
(Λονδίνο, Βρετανικό Μουσείο)

2. Η Σκύλλα σε σικελικό νόμισμα
του 4ου αι. π.Χ. (Βοστώνη, Μουσείο
Καλών Τεχνών)

Φεύγοντας από τον Άδη επιστρέψαμε στην Αΐα και
ενταφιάσαμε το σώμα του Ελπήνορα. Η Κίρκη
στο μεταξύ μάς αντιλήφθηκε και με προειδοποίησε για
τους κινδύνους που μας περιμένουν και πώς να
τους αντιμετωπίσουμε: για τις Σειρήνες που μαγεύουν
τους περαστικούς με το τραγούδι τους· για τις Συμπλη-
γάδες Πέτρες που ανοιγοκλείνουν ασταμάτητα· για
τους αντικριστούς βράχους της Σκύλλας με τα έξι
κεφάλια και της Χάρυβδης, που τρεις φορές τη μέρα
ρουφά και ξερνά το νερό της θάλασσας· και για

τα βόδια του Ήλιου στη Θρινακία, για τα οποία μού προφήτεψε όσα και ο μάντης Τειρεσίας.

Όταν αποπλεύσαμε, άρχισα να ενημερώνω τους συντρόφους για όσα μας περιμένουν, αλλά μόλις πρόλαβα να τους πω για τις Σειρήνες, είχαμε κιόλας φτάσει εκεί. Εφαρμόζοντας τότε τις οδηγίες της Κίρκης, βούλωσα τα αυτιά των συντρόφων με κερί και εκείνοι με έδεσαν σφιχτά στο κατάρτι, ώστε να ακούσω εγώ το ακόλουθο μαγευτικό κάλεσμά τους, αλλά να μην μπορώ να ανταποκριθώ:

212 «Έλα, Οδυσσέα περίφημε, δόξα των Αχαιών,
πλησίασε, <184>
άραξε εδώ το πλοίο, ν' ακούσεις τη φωνή μας [...] [τη μελιστάλακτη και να κερδίσεις καινούρια γνώση].

218 Γιατί τα πάντα εμείς γνωρίζουμε, όσα
τραβήξανε στην Τροία
τον κάμπο Αργείοι και Τρώες – θέλημα των θεών. <190>

218 Κι ακόμη ξέρουμε τα όσα συμβαίνουν πάνω
σ' ολόκληρη τη γη [...].»

3. Ο Οδυσσέας και οι Σειρήνες.
Πίνακας του Γ. Γαΐτη (1923-1984).

Έτσι αποφύγαμε αυτόν τον κίνδυνο. Αποφύγαμε και τις Συμπληγάδες και, για να γλιτώσουμε από τη Χάρυβδη, πλησιάσαμε στον βράχο της Σκύλλας, που μας στοίχισε έξι συντρόφους.

Φτάσαμε έπειτα στο νησί του Ήλιου κι εγώ, αναλογιζόμενος τις προφητείες του Τειρεσία και της Κίρκης, ζήτησα από τους συντρόφους να μην αράξουμε εκεί, γιατί μας περιμένει συμφορά, βρήκα όμως αντιμέτωπο τον Ευρύλοχο. Οι άλλοι, κατάκοποι καθώς ήταν, πήραν

το μέρος του, κι εγώ αναγκάστηκα να υποχωρήσω, αφού πρώτα τους δέσμευσα με όρκο να μην αγγίξουν τα ιερά ζώα του θεού. Νοτιάς όμως μας κράτησε έναν μήνα στο νησί και τα τρόφιμα τελείωσαν. Απομακρύνθηκα τότε, για να προσευχηθώ στους θεούς να δώσουν λύση στο πρόβλημά μας, εκείνοι όμως μου έστειλαν ύπνο γλυκό. Έτσι, βρήκε ευκαιρία ο Ευρύλοχος και, με το επιχείρημα ότι ο χειρότερος θάνατος είναι ο θάνατος από πείνα, έπεισε τους άλλους να σφάξουν τα καλύτερα βόδια – ως θυσία πάντως προς τους θεούς – και να τάξουν στον Ήλιο όμορφο ναό, όταν νοστήσουν. Τα θυσίασαν λοιπόν και άρχισαν να τα ψήνουν και να τα τρώνε. Ξύπνησα τότε και, όταν κατάλαβα τι είχε συμβεί, αναστέναξα διαμαρτυρόμενος στους θεούς για τον ύπνο που μου είχαν στείλει.

Ο Ήλιος, μόλις πληροφορήθηκε τη σφαγή των βοδιών του, απείλησε ότι θα κατεβεί στον Άδη και δεν θα φέγγει πια, αν δεν τιμωρηθούν οι σύντροφοί μου· απέσπασε έτσι την υπόσχεση του Δία ότι θα κεραυνοβολήσει το καράβι μας.

Επέπληξα βέβαια τους συντρόφους, το κακό όμως είχε γίνει και οι θεοί έδειξαν τη δυσαρέσκειά τους με σημεία και τέρατα: «σάλευαν τα τομάρια καταγής· στις σούβλες μούγκριζαν τα κρέατα, / τα ωμά και τα ψημένα· κι ανέβαινε φωνή σαν από βόδια ζωντανά». Αλλά οι σύντροφοι συνέχισαν το φαγοπότι έξι μέρες, και όταν την έβδομη κόπασαν οι άνεμοι και αποπλεύσαμε, ο Δίας μάς περίμενε· σήκωσε θύελλα μεσοπέλαγα, κεραυνοβόλησε το καράβι και οι σύντροφοι καταποντίστηκαν· «έτσι ο θεός τούς στέρησε τον νόστο». Σώθηκα μόνο εγώ πιασμένος από την καρίνα και αφέθηκα στα κύματα, που με γύρισαν στη Χάρυβδη την ώρα που ρουφούσε τη θάλασσα. Πηδώντας τότε στον αέρα κρεμάστηκα σαν νυχτερίδα

από την αγριοσυκιά που σκίαζε το τέρας και
κρεμασμένος περίμενα ώσπου να ξεράσει μαζί με
το νερό και την καρίνα· κατάφερα τότε να καθίσω πάνω
στο καραβόξυλο και, έπειτα από παραδαρμό εννέα
ημερών στη θάλασσα, να φτάσω στο νησί της
Καλυψώς – αλλά γι' αυτό σάς μίλησα το προηγούμενο
βράδυ.

4. Ο Ήλιος με το άρμα του.
Αγγειογραφία του 4ου αι. π.Χ.
(Πηγή: Μυθολογία Larousse)

5. Ναυάγιο, πιθανόν,
του πλοίου του Οδυσσέα.
Αγγειογραφία του 8ου αι. π.Χ.
(Μόναχο, Κρατική Συλλογή
Αρχαιοτήτων)

A.2. Περιληπτική αναδιήγηση του αποσπάσματος N I-209/ <I-I87>: Όδυσσέως απόπλους παρά Φαιάκων καί ἄφιξις εἰς Ἰθάκην

Οι Φαίακες μαγεύτηκαν πάλι από τη διήγηση
του Οδυσσέα και τον τίμησαν με πρόσθετα δώρα.
Την επομένη τα τακτοποίησαν όλα στο καράβι, δόθηκε
στα ανάκτορα και γεύμα αποχαιρετιστήριο με σπονδές
στους θεούς και ευχαριστήριες ευχές του Οδυσσέα, και
το βράδυ το καράβι απέπλευσε από τη Σχερία¹:

Ἐτρεχε το καράβι σταθερό και σίγουρο· μήτε γεράκι,
<86>

100 το γοργότερο πετούμενο, δεν θα μπορούσε
να το φτάσει.
Σαν το γεράκι και το πλοίο πετώντας έσχιζε
το θαλάσσιο κύμα,
τον άντρα ταξιδεύοντας που η στόχασή του έμοιαζε
θεού·

103 ένας που τόσα πάθη πόνεσε η γενναία
ψυχή του, <90>
που πέρασε ανδρείους πολέμους, άγρια κύματα
της θάλασσας,
τώρα ατάραχος κοιμόταν, λησμονώντας τ' αμέτρητα
παθήματά του.

6. Αναπαράσταση του καραβιού
του Οδυσσέα στο λιμάνι
της Ιθάκης. (Πηγή: Οδύσσεια
Κεφαλλονιάς - Ιθάκης/1999)

Όλη τη νύχτα ταξίδευαν και την αυγή (35η μέρα
τώρα της **Οδύσσειας**) έφτασαν στην Ιθάκη. Οι ναύτες
απόθεσαν στο λιμάνι του Φόρκυνα βυθισμένον ακόμη
στον ύπνο τον Οδυσσέα, άφησαν παράμερα και
τα δώρα και πήραν τον δρόμο της επιστροφής.

Ο Ποσειδώνας όμως παραπονέθηκε στον Δία για
τους Φαίακες που, αν και απόγονοί του, τον αφήφησαν
και πραγματοποίησαν τόσο εύκολα και τιμημένα
τον νόστο του Οδυσσέα· απέσπασε έτσι το δικαίωμα να
τους εκδικηθεί. Πέτρωσε, λοιπόν, το καράβι² τους
τη στιγμή που πλησίαζε στη Σχερία και σκόπευε να
περικλείσει την πόλη τους με ψηλό βουνό. Οι Φαίακες
απόρησαν βλέποντας το καράβι να γίνεται βράχος,

ο Αλκίνοος όμως είδε στο πέτρωμα του карабиού την επαλήθευση μιας παλαιάς μαντείας και ζήτησε από όλους να σταματήσουν στο εξής το ξεπροβόδισμα των ξένων. Ζήτησε επίσης να προσφέρουν θυσία στον Ποσειδώνα, μήπως τους λυπηθεί και δεν περικλείσει την πόλη με βουνό. Οι Φαίακες ανταποκρίθηκαν και όρθιοι γύρω στον βωμό του θεού προσεύχονταν.

7. Οι ναύτες αποθέτουν κοιμισμένον τον Οδυσσέα στο λιμάνι του Φόρκυνα. (Αντίγραφο από γιαπωνέζικη έκδοση)

---

1. Η Σχερία θεωρείται χώρα μυθική, όπως και όλες σχεδόν οι άλλες χώρες της περιπλάνησης του Οδυσσέα· στην αρχαιότητα πάντως – ήδη από τον 6ο αι. π.Χ. – είχε ταυτιστεί με την Κέρκυρα και η παράδοση αυτή διατηρείται μέχρι τώρα.

2. Το πέτρωμα του карабиού ανήκει στους λεγόμενους αιτιολογικούς μύθους, που επιχειρούν να εξηγήσουν απλοϊκά διάφορα «παιχνίδια» της φύσης, όπως έναν βράχο στη θάλασσα που μοιάζει με καράβι (βλ. το 1ο «παράλληλο κείμενο»). Δείτε και ένα παράδειγμα νεότερου αιτιολογικού μύθου που θέλει να εξηγήσει τους «λεκέδες» του φεγγαριού: «Γιατί το φεγγάρι έχει λεκέδες; Μια φορά εμάλωναν ο Ήλιος με το Φεγγάρι ποιος είναι ομορφότερος. Εθύμωσε ο Ήλιος, άρπαξε μια χούφτα λάσπη και την έριξε στο πρόσωπο του Φεγγαριού. Και από τότε έμεινε».

(Ν. Πολίτης, Παραδόσεις, αρ. 228)

Β΄. ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. Κάτω απ' το βουνό του Παντοκράτορα, αντίκρυ στο μοναστήρι της Παλαιοκαστρίτσας, είναι στην άκρη του πελάγου ένα καράβι μαρμαρωμένο με τα κατάρτια του και όλα του τα ξάρτια. Αυτό ήταν καράβι Αλτζερίνικο και ερχόταν να κουρσέψει το μοναστήρι. Σαν το είδαν από μακριά οι καλόγεροι, βγήκαν και τ' αγνάντευαν και ο Γούμενος με το θυμιατό και το σταυρό στα χέρια παρακάλεσε το θεό κι είπε: «Θεέ μου, αν αυτό το καράβι έρχεται για καλό, καλώς να 'ρθει, αν για κακό, μάρμαρο εκεί να μείνει». Και ο θεός τον άκουσε κι εμαρμάρωσε το καράβι και στέκεται κει από τότε.

(Ν. Πολίτης, Παραδόσεις, αρ. 286)

► ► Συσχετίστε το πέτρωμα του карабиού των Φαιάκων με τον παραπάνω αιτιολογικό μύθο (από την Κέρκυρα) και εντοπίστε τις αλλαγές που έγιναν με το πέρασμα των χρόνων.

2. α. Οι σύντροφοι στον Άδη

Αφού μας μέναν παξιμάδια
τι κακοκεφαλιά
να φάμε στην ακρογιαλιά
του ήλιου τ' αργά γελάδια
που το καθένα κι ένα κάστρο
για να το πολεμάς
σαράντα χρόνους και να πας
να γίνεις ήρωας κι άστρο!
Πεινούσαμε στης γης την πλάτη,
σα φάγαμε καλά
πέσαμε εδώ στα χαμηλά
ανίδεοι και χορτάτοι.

(Γ. Σεφέρης, Ποιήματα, εκδ. Ίκαρος, Αθήνα 1981)

β. Συγγνώμη

Τι να σου κάνουν; – άνθρωποι ήταν. Μόλις σώθηκε
στον καραβιού τ' αμπάρι το κρασί και το αλεύρι,
υπομονέψαν κάμποσο,
κάτι ψαρέψαν με τ' αγκίστρια – ψιλοπράματα – πού
να χορτάσεις; Τέλος
βάλαν τις πλατυμέτωπες γελάδες του Ήλιου
στο μαχαίρι· κι ας βελάζαν
σα βόδια αληθινά τα κρέατα στις σούβλες, κι
ας περπάταγαν
τα γδαρμένα τομάρια· ο Ευρύλοχος και οι άλλοι
τα γλεντήσανε.
Ο πολυμήχανος γλυκοκοιμόταν στο γρασίδι. Δεν
τους πρόλαβε.
Οι προειδοποιήσεις δε χρησίμεψαν σε τίποτε.
Τα πάρα πέρα, τα μετά τη θρινακία, τα ξέρουμε.
Άλλωστε
κι αυτά κι εκείνα ήταν της μοίρας – αναπόφευκτα, που
λένε.
Πήγανε, μια φορά, χορτάτοι – ποιος θα
τους κατηγορήσει;

(Γ. Ρίτσος, **Μαρτυρίες Β'**, εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1966)

►► Ο Σεφέρης και ο Ρίτσος βλέπουν διαφορετικά
τη συμπεριφορά των συντρόφων του Οδυσσέα
στο νησί του Ήλιου, όπως και τις συνέπειες γι' αυτούς.
Προσέξτε τη διαφορετική οπτική τους και σχολιάστε
την.

1. Στο προοίμιο της Οδύσσειας χαρακτηρίζονται «νήπιοι» οι σύντροφοι για τη συμπεριφορά τους στο νησί του Ήλιου και τονίζεται ο αγώνας του Οδυσσέα να τους σώσει και να νοστήσει μαζί τους (α 6–11, σελ. 42 του πρώτου τεύχους).

►► Επιβεβαιώνεται ο χαρακτηρισμός αυτός των συντρόφων, αλλά και ο αγώνας του Οδυσσέα, στην ανάπτυξη του επεισοδίου (στη ραψωδία μ);

2. Το ναυάγιο του Οδυσσέα στη ραψωδία ε έχει τα ακόλουθα χαρακτηριστικά:

α. συμβαίνει στο παρόν, β. είναι ατομικό,

γ. είναι, γενικά, ρεαλιστικό,

δ. το διηγείται ο ποιητής σε τρίτο πρόσωπο.

►► Να αντιπαραθέσετε τα αντίστοιχα χαρακτηριστικά των περιπετειών που αναφέρονται στους «Μεγάλους Απολόγους»:

Οι περιπέτειες αυτές

α .....

β .....

γ .....

δ .....

3. Ο Οδυσσέας έφτασε στη Σχερία ως ανώνυμος ναυαγός και έφυγε ως ήρωας δοξασμένος και τιμημένος. Εξηγήστε την εξέλιξή του αυτή.

4. Πώς φανταζόσασταν την άφιξη του Οδυσσέα στην Ιθάκη και πώς τη δίνει ο ποιητής; Πώς μπορεί να δικαιολογηθεί ο βαθύς ύπνος του ήρωα κατά την επιστροφή του στην πατρίδα;

5. Αφού μελετήσετε το Δ₂, πιο κάτω, διηγηθείτε την προσωπική σας ιστορία ξεκινώντας, ας πούμε, από την εγγραφή σας στο Γυμνάσιο και εξιστορώντας τα σημαντικότερα γεγονότα των προηγούμενων χρόνων σας σε μια συντροφιά με την τεχνική του εγκιβωτισμού.
6. **Διαθεματική δραστηριότητα: Ο Οδυσσέας ως διαχρονικό σύμβολο** του ανθρώπου που αγωνίζεται και πετυχαίνει τους στόχους του. Σε συνεργασία με τον/τη φιλόλόγό σας, αναζητήστε κείμενα (ποιητικά και πεζά) και εικόνες που προβάλλουν τον Οδυσσέα, μελετήστε τα και παρουσιάστε τα στην τάξη.

8. Ο Οδυσσέας και οι Σειρήνες. Πίνακας αγνώστου του 19ου αιώνα. (Πηγή: Μυθολογία Larousse)

Δ΄. ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Ανακεφαλαιωτικά σχόλια σχετικά με τους «Απολόγους» και τη «Φαιακίδα»:

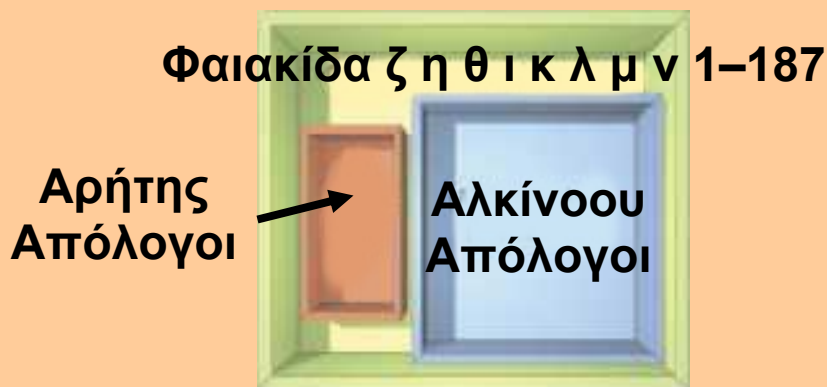
1. Οι «**Αλκίνου Απόλογοι**» (Κίκονες – Λωτοφάγοι – Κύκλωπες / Αίολος – Λαιστρυγόνες – Κίρκη / Άδης / Σειρήνες – Σκύλλα – Ορινακία – ναυάγιο – Χάρυβδη - Ωγυγία) εντάχθηκαν/εγκιβωτίστηκαν στη δεύτερη νύχτα της παραμονής του Οδυσσέα στη Σχερία και

στη ραψωδική απαγγελία πρέπει να κράτησαν περίπου τρεις ώρες, δίνουν όμως την εντύπωση ότι διήρκεσαν πολύ περισσότερο, αφού χώρεσαν τόσα πολλά. Με την άφιξη του Οδυσσέα στην Ιθάκη, την επόμενη νύχτα, ο ρόλος της «Φαιακίδας» τελείωσε.

2. Δυο λόγια για την τεχνική του εγκιβωτισμού:

Με τον όρο **εγκιβωτισμός** εννοούμε τη μετακίνηση μιας μεγάλης ενότητας από την αρχή στη μέση μιας ιστορίας, με τη μορφή της αναδρομικής διήγησης σε πρώτο πρόσωπο.

Οι δεκάχρονες περιπέτειες του Οδυσσέα, δηλαδή, δεν δίνονται με χρονολογική σειρά, αλλά παρουσιάζονται ζωντανές οι τελευταίες 41 μέρες του νόστου και με την τεχνική του εγκιβωτισμού εντάσσονται στις δυο νύχτες των Φαιάκων οι δύο προγενέστερες περίοδοι (βλ. τους επόμενους πίνακες). Όπως φαίνεται στο πιο κάτω σχήμα, η «Φαιακίδα» αποτελεί ένα μεγάλο κεντρικό πλαίσιο της Οδύσσειας (ένα κιβώτιο, ας πούμε), όπου ο ποιητής τοποθετεί το μικρό κιβώτιο της επτάχρονης Ωγυγίας με τον «Αρήτης Απόλογο» (το πρώτο βράδυ) και το μεγάλο κιβώτιο των πρώτων δίχρονων περιπετειών του Οδυσσέα με τους «Αλκίνου Απολόγους» (το δεύτερο).

3. Οι δεκάχρονες περιπέτειες του Οδυσσέα με χρονολογική διάταξη

2 χρόνια περιπετειών:

από τους Κίκονες ως στην Ωγυγία

7 χρόνια και πλέον παραμονής στην Ωγυγία

25 μέρες πορείας προς τον νόστο:

από την Ωγυγία ως τη Σχερία

3 μέρες στη Σχερία και άφιξη στην Ιθάκη

7 μέρες στην Ιθάκη (εκδίκηση και την Ωγυγία αποκατάσταση)

4. Αναδιάταξη των περιπετειών του Οδυσσέα (με πρόταξη της «Τηλεμάχειας») μέσα στο χρονικό πλαίσιο των σαράντα μιας (41) ημερών της Οδύσσειας

1η-6η μέρα: «Τηλεμάχεια» (1ο συμβούλιο των θεών και δραστηριοποίηση του Τηλέμαχου) ραψωδίες α–δ

7η-31η μέρα: νόστος (2ο συμβούλιο των θεών και πορεία του Οδυσσέα προς τον νόστο ως τη Σχερία) ραψωδία ε

32η-34η μέρα: «Φαιακίδα» (φιλοξενία και «Απόλογοι» – άφιξη στην Ιθάκη) ραψωδίες ζ–ν 209

35η-41η μέρα: Ιθάκη (μνηστηροφονία και αποκατάσταση του Οδυσσέα) ραψωδίες ν 210–ω

►► Συζητήστε τι πέτυχε ο ποιητής με τις τεχνικές *in media res* και εγκιβωτισμός και με την αναδιάταξη, επομένως, της αφηγηματικής ύλης.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ: «ΜΝΗΣΤΗΡΟΦΟΝΙΑ» (ν 210/<187> – ω)

Με την άφιξη στην Ιθάκη, έληξε το θέμα του (εξωτερικού) νόστου του Οδυσσέα και αρχίζει ο αγώνας του για τον εσωτερικό νόστο, την αποκατάσταση δηλαδή στο σπίτι του και στον λαό του. Στο μέρος αυτό σχεδιάζεται και πραγματοποιείται η μνηστηροφονία.

19η ΕΝΟΤΗΤΑ: ν 210–494/<187–440> (περίληψη)– ν 210–464/<187–413 (ανάλυση)

Α.1. Περίληψη του αποσπάσματος ν 210–494/<187–440>

Ο Οδυσσέας ξύπνησε το πρωί (35η μέρα της Οδύσσειας) στην Ιθάκη, αλλά δεν ήξερε πού βρίσκεται. Τον πλησίασε τότε η Αθηνά, τον κατατόπισε, τον ενημέρωσε για την κατάσταση του παλατιού και του υποσχέθηκε συμπαράσταση στο έργο της εκδί- κησης. Παραμόρφωσε, τέλος, τον Οδυσσέα, τον έντυσε ζητιάνο και τον έστειλε στο καλύβι του χοιροβοσκού Εύμαιου, ενώ η ίδια έφυγε για τη Σπάρτη, να φροντίσει για την επιστροφή του Τηλέμαχου.

1. Συνομιλία Αθηνάς - Οδυσσέα.
Αγγειογραφία του 5ου αι. π.Χ.
(Βερολίνο, Κρατικό Μουσείο)

ΚΥΡΙΑ ΘΕΜΑΤΑ

- Το ξύπνημα του Οδυσσέα και η συνάντηση με την Αθηνά
- Αναγνώριση της Ιθάκης από τον Οδυσσέα
- Κατάστροφη σχεδίου αντιμετώπισης των μνηστήρων

Ο Οδυσσέας ξυπνά...

210 Τότε κι ο Οδυσσέας ξυπνά από τον ύπνο που
κοιμόταν
στα χώματά του· κι ωστόσο δεν την αναγνώρισε
την πατρική του γη,
τόσον καιρό που έλειψε στα ξένα. Την είχε η θεά,
η Αθηνά Παλλάδα, περιβάλει με θολή ομίχλη, του Δία
η κόρη,
θέλοντας να τον κάνει και τον ίδιο αγνώριστο,

215 να του εξηγήσει τα καθέκαστα· ότι δεν έπρεπε
να τον αναγνωρίσουν
γυναίκα και δικοί μήτε κι οι άνθρωποι της πόλης,
προτού με την εκδίκησή του τιμωρήσει τους μνηστήρες
για την ασύστολη ανομία τους.

Γι' αυτό του φάνταξαν του βασιλιά όλα τριγύρω
αλλόκοτα· [...].

222 Πάνω πετάχτηκε και, προσηλώνοντας
το βλέμμα του
στην ίδια την πατρίδα του, έβγαλε στεναγμό βαρύ, [...]

225 τέλος ολοφυρόμενος μίλησε κι είπε:

«Αλίμονο, σε ποιων ανθρώπων έφτασα πάλι
τη χώρα!
Είναι αλαζόνες, άγριοι κι άδικοι; ή μήπως τη φιλοξενία
γνωρίζουν

ΚΙ Ο ΝΟΥΣ ΤΟΥΣ ΣΕΒΕΤΑΙ ΤΑ ΘΕΙΑ;

229-30 Δεν ξέρω καν πού να τα πάω τα τόσα δώρα
μου, ο ίδιος / πού να πλανηθώ. [...]
[Υποθέτει ότι οι Φαίακες τον εξαπάτησαν και αναθέτει
στον Δία την τιμωρία τους.]

242 Αλλά τον νου μου τώρα, να μετρήσω
τ' αγαθά μου, να δω
μήπως και πήραν δρόμο αυτοί κρατώντας κάτι για
λογαριασμό τους [...].»

245 Έτσι μιλώντας, άρχισε να μετρά λεβέτια,
τρίποδες πανέμορφους,
χρυσαιφικά κι ωραία φαντά φορέματα.

Δεν βρήκε κάτι να του λείπει· ποθώντας όμως
κι οδυρόμενος για χώμα πατρικό, σύρθηκε
εκεί στο περιγιάλι της ασίγαστης θαλάσσης,

250 στον θρήνο του δοσμένος. Κι ήλθε κοντά του
η Αθηνά,

251-2 στάθηκε πλάι του, ίδια στην όψη με παλικάρι
νιούτσικο, / βοσκόπουλο [...].

255 Μόλις την είδε ο Οδυσσέας χάρηκε, στάθηκε
αντίκρυ της,
κι όπως μιλώντας την προσφώνησε, τα λόγια του
πετούσαν σαν πουλιά:

2. Ο Οδυσσέας στην ακρογιαλιά
της Ιθάκης ανάμεσα στα δώρα
των Φαίακων. (Πηγή: Με τους ήρωες
του Ομήρου)

Συνομιλία του Οδυσσέα με την Αθηνά – βοσκόπουλο

«Χαίρε, ω φίλε, αφού εσένα πρώτα απάντησα
σ' αυτόν τον τόπο. Αλλά μη βάλει τώρα ο νους σου
τίποτε κακό
σε βάρος μου· σώσε κι αυτά, σώσε κι εμένα, ικέτης σου
είμαι,
260 πέφτω στα γόνατά σου, σάμπως και να 'σουναι
θεός.

Μόνο μολόγησέ μου τώρα την αλήθεια, να σιγουρευτώ·
ποια η χώρα, ποιος ο τόπος, ποια η φύτρα
των ανθρώπων; [...]»

[Η Αθηνά ανέφερε βασικά γνωρίσματα της Ιθάκης.]

280 Ακούγοντας τον λόγο της, βασανισμένος
ο Οδυσσέας και θείος,
αλάφρωσε η ψυχή του, χάρηκε την πατρική του γη [...].

283 Πήρε λοιπόν να της μιλήσει, τα λόγια του
πετούσαν σαν πουλιά,
μόνο που την αλήθεια δεν φανέρωσε, συγκράτησε και
πάλι
τα λεγόμενά του – ο νους του πάντα γύρευε το κέρδος:

«Την έχω την Ιθάκη ακουστά στην Κρήτη
την απλόχωρη,
πέρα μακριά στην άλλη θάλασσα. Και να που τώρα
φτάνω ο ίδιος
με τ' αγαθά μου αυτά. Άφησα κι άλλα τόσα

στα παιδιά μου
φεύγοντας, όταν θανάτωσα τον γιο του Ιδομενέα¹ [...].

293 Κι ο λόγος· γύρεψε τα λάφυρα να μου στερήσει,
όλα που μάζεψα στην Τροία, κι ας είχα υποφέρει τόσα
πάθη εγώ

295 για χάρη τους, με τον εχθρό μου πολεμώντας
[...].

305 Κι αφού τον σκότωσα με μυτερό κοντάρι
χάλκινο,
έτρεξα σε φοινικικό καράβι, τίμιοι άνθρωποι,
και τους παρακαλούσα μαζί τους να με πάρουν,²
χαρίζοντας
γενναίο μερίδιο από τα λάφυρά μου.
Τους είπα στην Πύλο να με βγάλουν ή και στη θεία
Ήλιδα [...].

311 Αλλά τους έσυρε μακριά του ανέμου η δίνη [...].

313 Έτσι λοιπόν περιπλανώμενοι φτάσαμε νύχτα
εδώ [...].

316 μόλις που βγήκαμε απ' το καράβι, πέσαμε /
όλοι μας ξεροί.

318 Βυθίστηκα τότε κι εγώ σ' ύπνο γλυκό από
την τόση κούρασή μου [...].

[Οι ναύτες απόθεσαν τα πράγματά του στην άμμο και
αναχώρησαν.]

322 [...] Όσο για μένα μόνος ξέμεινα,
με την καρδιά βαριά κι ασήκωτη.»

3. Βοσκός. Λεπτομέρεια
από πίνακα του Θεόφιλου.

1 (στ. 289) Ο Ιδομενέας ήταν αρχηγός των Κρητών στον Τρωικό πόλεμο.

2 (στ. 305-7) Κι αφού τον σκότωσα [...], έτρεξα σε φοινικικό καράβι, [...] μαζί τους να με πάρουν: Ο φονιάς υποχρεωνόταν να αυτοεξοριστεί, για να αποφύγει την αυτοδικία από τους συγγενείς του θύματος.

4. Η Αθηνά σε χάλκινο έλασμα του 6ου αι. π.Χ. (Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο)

Η Αθηνά αποκαλύπτεται παίρνοντας τη μορφή ωραίας γυναίκας

Έτσι της μίλησε, κι η Αθηνά, τα μάτια λάμποντας,
325 του χαμογέλασε, απλώνοντας χαϊδευτικά
το χέρι της,
αλλάζοντας πάλι την όψη της, ίδια με μια ψηλή, ωραία
γυναίκα
που ξέρει πώς να υφαίνει τα λαμπρά φαντά της.³

Κι όπως μιλώντας τον προσφώνησε, τα λόγια της
πετούσαν σαν πουλιά:

«θα πρέπει, αν κάποιος παραβγεί μαζί σου,
να παραείναι πονηρός,

330 να ξέρει πώς να ξεγελά τους άλλους στον κάθε
δόλο,
ακόμη κι αν θεός βρεθεί μπροστά σου.

Είσαι αλήθεια φοβερός, πολύστροφε κι αχόρταγε
στους δόλους,
που μήτε εδώ, στην πατρική σου γη, δεν λες
να σταματήσεις

σκέψεις απατηλές και ιστορίες πλαστές –

335 είναι το ριζικό σου αυτό.

Αλλά καιρός να σταματήσουμε τα τέτοια μεταξύ μας,
αφού κι οι δυο μας ξέρουμε καλά την ίδια τέχνη.⁴

αν είσαι εσύ μες στους θνητούς πρώτος

στις αποφάσεις και στα πλάνα λόγια,
εγώ φημίζομαι πως ξεχωρίζω σ' όλους τους θεούς

340 και για το ξύπνιο μου μυαλό και για

την πανουργία.

Γιατί μην πεις δεν αναγνώρισες την Αθηνά Παλλάδα,
τη θυγατέρα του Διός, που παραστέκομαι στον κάθε

μόχθο σου, [...]

345 και τώρα πάλι να 'μαι εδώ, μαζί σου υφαίνω
το πανούργο πλάνο. θα κρύψω πρώτα αυτά τα δώρα,
όσα οι τίμιοι Φαίακες σου χάρισαν [...].

349 Και θα σου πω μετά ποια βάσανα

σου προορίζει η μοίρα

350 να βαστάξεις στο στέρεο σπίτι σου – πρέπει

να τα υπομείνεις,

γιατί η ανάγκη το καλεί.

Και προσοχή, μη φανερώσεις σε κανένα, άντρα

ή γυναίκα,

τον λόγο που επιστρέφεις μετά την τόση περιπλάνηση·
αμίλητος τον κάθε πόνο σου να υποφέρεις,

355 όποια βρισιά και βία σού μέλλεται, να

τη δεχτείς.»

[Ο Οδυσσέας αποδίδει στις μεταμορφώσεις της θεάς την αδυναμία του να τη γνωρίσει και – αμφιβάλλοντας ακόμη για τον τόπο – την παρακαλεί:]

373

«[...] Πες μου λοιπόν αν είναι αλήθεια πως

πατώ

το χώμα της γλυκιάς πατρίδας.»

375

Ανταποκρίθηκε η θεά Αθηνά, τα μάτια

λάμποντας:

«Τέτοιος ο νους σου πάντα εσένα και το φρόνημά σου, που εγώ δεν το βαστώ στη συμφορά σου μόνο να σ' αφήσω –

είσαι και γνωστικός και ξύπνιος κι εύστροφος. [...]

387

Μόνο που δεν το θέλησα με του πατέρα μου

τον αδελφό,

τον Ποσειδώνα, να τα βάλω – κρατούσε την οργή του

αυτός,

από θυμό που εσύ του τύφλωσες τον γιο.

390

Έλα, σκοπεύω τώρα να σου δείξω σήματα

της Ιθάκης, να πειστείς:

αυτό είναι το λιμάνι του ενάλιου γέροντα, του Φόρκυνα· και να η μακρόφυλλη ελιά στου λιμανιού την κορυφή· εκεί στο πλάι της θα δεις χαριτωμένη τη θαμπή σπηλιά, τόπο ταμένο των νυμφών που λέγονται ναϊάδες –

395

τη θολωτή κι ευρύχωρη σπηλιά, όπου κι εσύ

τόσες θυσίες τελούσες [...].

397

Κι αυτό το καταπράσινο βουνό είναι

το δασωμένο Νήριτο.»

Έτσι μιλώντας η θεά, σήκωσε τη νεφέλη κι ο τόπος φανερώθηκε.

Πλημμύρισε τότε χαρά βασανισμένος ο Οδυσσεάς
και θείος,
400 χαρούμενος σκύβει στη γη, το κάρπιμό της
χώρα φίλησε,

γῆθησέν τ' ἄρ' ἔπειτα πολύτλας
δῖος Ὀδυσσεύς / χαίρων ἧ γαίῃ, κύσε δέ ζείδωρον
ἄρουραν <353-4>/399-400

αμέσως σήκωσε τα χέρια του ψηλά κι ευχήθηκε
στις Νύμφες:
«Νύμφες ναϊάδες, θυγατέρες του Διός, έλεγα πως
ποτέ μου πια
δεν θα σας ξαναδώ· μα να που τώρα ευφρόσυνα
υποδέχεστε
τις φιλικές μου ευχές. Θα σας προσφέρουμε, όπως και
πρώτα,

405 δώρα, φτάνει να δώσει πρόθυμη του Δία
η κόρη, που της αρμόζει
η λεία του πολέμου, εγώ να ζω κι ο γιος μου να
προκόψει.» [...]
[Η θεά τον ενθάρρυνε και έκρυψε μαζί του τα δώρα
στο βάθος της σπηλιάς.]

---

3 (στ. 326-7) αλλάζοντας [...] φαντά της: Η Αθηνά εδώ έδειξε (υποτίθεται) το θεϊκό της πρόσωπο (έχουμε δηλαδή επιφάνεια της θεάς). Σημειώστε ότι η Αθηνά, εκτός από θεά της σοφίας και του «φρόνιμου» πολέμου, επονομαζόταν και Έργανη (< έργον), ως προστάτισσα των τεχνών (της μεταλλοτεχνίας, των γυναικείων εργόχειρων κτλ.), και με αυτή την ιδιότητά της εμφανίστηκε εδώ.

4 (στ. 337-40) κι οι δυο μας ξέρουμε καλά την ίδια τέχνη [...] πανουργία. Η εξισωτική σχεδόν αυτή

αντιστοιχία του Οδυσσέα με τη θεά της σοφίας αποτελεί τον μεγαλύτερο έπαινο για τον ήρωα και εξηγεί γιατί η Αθηνά τον είχε υπό την προστασία της.

---

5. Αθηνά με κορινθιακό κράνος.
Χρυσό νόμισμα της Μακεδονίας,
336-323 περίπου π.Χ. (Αθήνα,
Νομισματικό Μουσείο)

6. Ποσειδώνας με τρίαινα. Λεπτομέρεια
από αμφορέα του 550-540 π.Χ. -
αντίγραφο. (Κοπεγχάγη, Εθνικό
Μουσείο)

7. Ο αναγνωρισμός της Ιθάκης.
Χαρακτικό του Φλαμανδού
Th. Van Thulden, 1606-69.
(Σαν Φρανσίσκο, Μουσείο Καλών Τεχνών)

Σχέδιο αντιμετώπισης των μνηστήρων

Ύστερα κάθισαν οι δυο στην ιερή ελιάς τον λάκκο,
420 όπου και πήραν να στοχάζονται τον όλεθρο
των αλαζονικών μνηστήρων.

Πρώτη η θεά Αθηνά, τα μάτια λάμποντας, μιλώντας
είπε:

«Ω διογέννητε Λαερτιάδη, Οδυσσέα πολύστροφε,
καιρός σου να σκεπτείς το πώς θα βάλεις χέρι
στους αλαζονικούς μνηστήρες, που τρία τώρα χρόνια

425 καταπατούν το αρχοντικό σου· ορέγονται
το ισόθεο ταίρι σου [...].

427 Όμως εκείνη αν μέσα της οδύρεται
τον γυρισμό σου,
έξω σκορπά ελπίδες και υποσχέσεις στον καθένα

429-30 με τα μηνύματα που στέλνει – ωστόσο
ο νους της / άλλα μελετά.»

Της αποκρίθηκε μιλώντας ο Οδυσσέας

πολύγνωμος:

«Απελπισία με πιάνει που το σκέφτομαι· μέλλονταν και
σ' εμένα

η μοίρα του Αγαμέμνονα, του Ατρείδη ο όλεθρος μες
στο παλάτι,

εάν εσύ, θεά, δεν εξηγούσες τα καθέκαστα με τη σωστή
σειρά τους.

435 Να πλέξεις όμως τώρα τη βουλή σου, το πώς
αυτούς θα εκδικηθώ·
μόνο να μείνεις στο πλευρό μου, θάρρος παράτολμο
μέσα μου

να σταλάξεις, μ' εκείνο ανάλογο της Τροίας,
όταν τις απαστράπτουσες επάλξεις καταλύσαμε. [...]

443 Ανταποκρίθηκε η θεά Αθηνά, τα μάτια
λάμποντας:

«Υπόσχομαι να είμαι στο πλευρό σου, δεν θα σε
λησμονήσω,

445 όταν θα φτάσει η ώρα για το δύσκολο έργο. [...]

448 Έλα τώρα κοντά μου, θα σε κάνω αγνώριστο
σ' όλον τον κόσμο:
στο λυγερό κορμί σου θα σουρώσω το ωραίο σου
δέρμα,

450 θα εξαφανίσω τα ξανθά μαλλιά
της κεφαλής σου· θα ρίξω πάνω σου
κουρέλια, να σε σιχαθεί όποιος σε δει ρακένδυτο·
με τσίμπλες θα θολώσω τα περίκαλλά σου μάτια,
να δείχνεις στους μνηστήρες άσημος κι άσχημος,
αλλά και στη γυναίκα και στον γιο σου που πίσω σου
τον άφησες.

455 Πρόσεξε όμως, πρώτα στον χοιροβοσκό
να φτάσεις,
που νοιάζεται τους χοίρους αλλά και θέλει το καλό σου,
457 τον γιο σου αγαπά, τη φρόνιμή σου Πηνελόπη
σέβεται. [...]

462 Εκεί λοιπόν να μείνεις, παρακαθήμενος να
τον ρωτήσεις
όλα τα καθέκαστα· εγώ στο μεταξύ στη Σπάρτη
κατεβαίνω,
με τις πανέμορφες γυναίκες, να φέρω πίσω
τον Τηλέμαχο [...].»

8. «Ύστερα κάθισαν οι δυο στην ιερή
ελιάς τον λάκκο» και άρχισαν να σχεδιάζουν
τη μνηστηροφονία.

9. Ο Οδυσσέας επαίτης.

Β΄. ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

Ο Οδυσσέας απευθύνεται χαρούμενος στο νησί του:

►► Τι έμαθε τελικά ο ήρωας έπειτα από την πολύχρονη περιπλάνησή του;

Επίγραμμα ανώνυμου ποιητή

Χαίρε, Ιθάκη! Έπειτα απ' τους αγώνες, τις πικρίες,
που γνώρισα στη θάλασσα, φθάνω πασίχαρος
στον όρμο σου επιτέλους.
Τον Λαέρτη, τη σύζυγό μου και το λαμπρό να ιδώ
τον γιο μου.
Η αγάπη μου για σένα είναι γλυκύτατη· έμαθα τώρα:
Τίποτε προσφιλέστερο απ' τους γονείς και την πατρίδα
δεν υπάρχει.

[Τα αρχαία ελληνικά επιδεικτικά επιγράμματα (μτφρ. Β. Λαζανάς), ΙΧ βιβλίο της «Παλατινής Ανθολογίας», σ. 261, Αθήναι 1991]

Γ΄. ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ - ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Τι πετυχαίνει ο ποιητής με τη δραματοποίηση του νόστου και της συνάντησης του Οδυσσέα με την Αθηνά;

Λάβετε υπόψη α. ότι στην Ενότητα αυτή είναι διάχυτη η δραματική ειρωνεία ως τη στιγμή που ο ήρωας αναγνωρίζει την Ιθάκη (βλ. το Γ8 της 4ης Ενότητας, σελ. 99 του πρώτου τεύχους)· β. ότι η δραματική ειρωνεία αποτελεί μορφή επιβράδυνσης της εξέλιξης του μύθου, που επauξάνει το ενδιαφέρον του ακροατή για τη συνέχεια (βλ. και το 7ο σχόλιο της 6ης Ενότητας, σελ. 20 του δεύτερου τεύχους).

2. Ποια στοιχεία είναι αληθινά στην πλαστή ιστορία του Οδυσσέα; (στ. 286-323)
3. Η Αθηνά προσφέρει προστασία στον Οδυσσέα, διότι .....
..... ,
ενώ απουσίαζε από τις θαλασσινές του περιπέτειες, επειδή δεν ήθελε .....
.....
(συμπληρώστε τα κενά με βάση τους στίχους 329-340 και 376-389).
4. Ποια είναι τα σημαντικότερα σημεία του σχεδίου της μνηστηροφονίας (με βάση τους στίχους 352-353 και 435 κ.ε.) και για ποιες εξελίξεις μάς προετοιμάζουν;
5. Ποια στοιχεία ομορφιάς του Οδυσσέα υποδηλώνονται στους στίχους 448-452;
6. Διαθεματική δραστηριότητα: Ο ξενитеμός και ο νόστος – Ενδεικτικές υποενότητες:
  - α. Ο νόστος του Οδυσσέα (βοηθεί και αντίπαλοι στον αγώνα του).
  - β. Αναφορές και σε άλλους νόστους, για τους οποίους γίνεται λόγος στην Οδύσσεια (του Νέστορα, του Αγαμέμνονα, του Μενέλαου, του Αίαντα του Λοκρού).
  - γ. Τα προβλήματα της οικογένειας του Οδυσσέα, η αναζήτησή του, αναγνωρίσεις κατά την επιστροφή κτλ.
  - δ. Η αποδημία και ο γυρισμός ως χαρακτηριστικό γνώρισμα των Ελλήνων από τα αρχαία ως τα νεότερα χρόνια (αποικισμοί, μεταναστεύσεις: αίτια, επιδιώξεις, αποτελέσματα).

[Για την εργασία αυτή μπορείτε να αντλήσετε στοιχεία από τα *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας* της Α΄ και

Β΄ Γυμνασίου (βλ. τις ενότητες «*Η αποδημία, ο καημός της ξενιτιάς [...]*»), από την *Αρχαία Ιστορία* (βλ. τα σχετικά με τους αποικισμούς), από τη *Γεωγραφία* (τόποι αποικισμού και μετανάστευσης), από το διαδίκτυο (ταξιδιωτικά μέσα κτλ.), και από ό,τι άλλο σχετικό βρείτε.]

Δ΄. ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Η αναγνώριση της Ιθάκης από τον Οδυσσέα ακολουθεί μια διαδικασία, που επαναλαμβάνεται και στους επόμενους αναγνωρισμούς, με τις αναγκαίες κάθε φορά προσαρμογές, γι' αυτό χαρακτηρίζεται **τυπική**:

1. (προϋποτίθεται) πολύχρονη απουσία εκείνου που αναγνωρίζει από αυτό που αναγνωρίζεται (συντομότερα: του αναγνωριστή από το αναγνωριζόμενο)·
2. απομονώνονται τα αναγνωριστικά υποκείμενα (δηλαδή, ο αναγνωριστής και το αναγνωριζόμενο)·
3. καλύπτεται το αναγνωριζόμενο·
4. αποκαλύπτεται και υποβάλλεται σε δοκιμασία·
5. ακολουθεί αναγνώριση και έκφραση συναισθημάτων.

► ► Εντοπίστε τα στάδια αυτά στην αναγνωριστική διαδικασία της Ιθάκης από τον Οδυσσέα:

- 1 .....
- 2 .....
- 3 .....
- 4 .....
- 5 .....

20ή ΕΝΟΤΗΤΑ: ξ Ο, π (περιληπτική αναδιήγηση)

ΚΥΡΙΑ ΘΕΜΑΤΑ

- Ο Οδυσσέας στο καλύβι του Εύμαιου (ξ ο, π)
- Η Αθηνά στη Σπάρτη – Επιστροφή του Τηλέμαχου (ο, π)
- Συνάντηση του Τηλέμαχου με τον Οδυσσέα (π)
- Ο πιστός υπηρέτης Εύμαιος (ξ ο, π)
- Οι ενέργειες των μνηστήρων και της Πηνελόπης (π)

1. Ο Οδυσσέας φτάνει στην καλύβα του Εύμαιου. Σχέδιο του Φ. Δημητριάδη, 1894-1976, στη διασκευή της Οδύσσειας για το Δημοτικό (1958).

Α' .1. Ραψωδία ξ: Όδυσσέως πρὸς Εὐμαιον ὁμιλία (Συνομιλία του Οδυσσέα με τον Εύμαιο)

Ο Εύμαιος καλοδέχτηκε και φιλοξένησε στο καλύβι του τον «ζητιάνο». Από τη μεταξύ τους συνομιλία ο Οδυσσέας: α. διαπίστωσε την αφοσίωση του υπηρέτη στον αφέντη του· β. τον άκουσε να απαριθμεί με περηφάνια τη μεγάλη κτηνοτροφική περιουσία του Οδυσσέα, στην οποία είχε κι αυτός συμβάλει, και να εκφράζει παράπονο που δεν είναι εκεί να δει την προκοπή του και να τον ανταμείψει· γ. τον είδε να αγανακτεί με τους μνηστήρες, που τρωγοπίνουν κάθε μέρα στο παλάτι, αλλά και να τον διαβεβαιώνει για

τη συζυγική πίστη της Πηνελόπης, όπως και για το ενδιαφέρον της να ζητεί πληροφορίες από ξένους περαστικούς για τον άντρα της· δ. άκουσε, τέλος, για το ταξίδι του Τηλέμαχου στην Πελοπόννησο και για τη φονική ενέδρα των μνηστήρων.

Μετά το γεύμα, ο Οδυσσέας έδωσε στοιχεία της ταυτότητάς του: δήλωσε πάλι Κρητικός (πρβλ. ν 286 κ.ε., σελ. 82) και διηγήθηκε μια εκτεταμένη πλαστή ιστορία παρεμβάλλοντας και αρκετά αληθινά στοιχεία.

Στο μεταξύ, βράδυ πια, οι βοσκοί/υπηρέτες του Εύμαιου έφεραν τα ζώα στο χοιροστάσιο και ετοιμάστηκε δείπνο με ιδιαίτερη φροντίδα για τον «ξένο». Επειδή όμως η νύχτα ήταν κρύα και βροχερή, ο Οδυσσέας διηγήθηκε μια άλλη πλαστή ιστορία, με αποτέλεσμα να εξασφαλίσει ζεστό σκέπασμα και ύπνο κοντά στη φωτιά, ενώ ο Εύμαιος ντύθηκε καλά και πήγε να κοιμηθεί κοντά στους χοίρους, για να έχει την έγνοια τους.

Α' .2. Ραψωδία ο : Τηλεμάχου πρὸς Εὐμαιον ἄφιξις (Ἀφιξη του Τηλέμαχου στο καλύβι του Εύμαιου)

Την ίδια νύχτα η Αθηνά έφτασε στο παλάτι του Μενέλαου στη Σπάρτη και βρήκε τον Τηλέμαχο ξάγρυπνο και ανήσυχο πολύ για τον πατέρα του. Τον παρακίνησε να επιστρέψει αμέσως στην Ιθάκη, για να προστατέψει την περιουσία του από τους μνηστήρες και να προλάβει, είπε, έναν επικείμενο γάμο της μητέρας του. Τον ενημέρωσε και για την ενέδρα των μνηστήρων και του συνέστησε, όταν φτάσει στην Ιθάκη, να πάει μόνος του στο χοιροστάσιο. Ο Τηλέμαχος ανταποκρίθηκε αμέσως στις συστάσεις της θεάς.

Έτσι, το πρωί (36η μέρα της Οδύσσειας), μόλις άκουσε ο Μενέλαος την απόφαση του επισκέπτη του να

επιστρέψει στην Ιθάκη, ετοίμασε γεύμα αποχαιρετιστήριο και πολύτιμα δώρα φιλοξενίας, και ο Τηλέμαχος, συνοδευόμενος από τον γιο τού Νέστορα, ταξίδεψε με άρμα τη μέρα εκείνη ως τις Φηρές (όπου διανυκτέρευσε πάλι) και την επομένη (την 37η μέρα) έφτασε στο λιμάνι της Πύλου. Αποχαιρέτησε εκεί τον συνοδό του και έδωσε εντολή στους ναύτες, που τον περίμεναν, να ετοιμαστούν για αναχώρηση. Την ώρα εκείνη πλησίασε τον Τηλέμαχο ο μάντης Θεοκλύμενος, ως ικέτης του αυτοεξόριστος από το Άργος λόγω φόνου,¹ και εκείνος τον πήρε μαζί του. Με το ηλιοβασίλεμα, το καράβι απέπλευσε και όλη τη νύχτα ταξίδευε με τον Τηλέμαχο να έχει στον νου πώς θα αποφύγει την ενέδρα των μνηστήρων στην Αστερίδα.²

Το ίδιο βράδυ ο Οδυσσέας ξαγρυπνούσε στο καλύβι του Εύμαιου ζητώντας πληροφορίες για τη μητέρα και τον πατέρα του, αλλά και για τον ίδιο τον χοιροβοσκό: Ήταν, είπε, βασιλόπουλο, μικρόν όμως η Φοίνισσα τροφός του τον πήρε μαζί της σε φοινικικό καράβι και οι Φοίνικες έμποροι, περνώντας από την Ιθάκη, τον πούλησαν στον Λαέρτη· η Αντίκλεια τον ανάθρεψε σαν παιδί της και, όταν μεγάλωσε, τον εγκατέστησε στους αγρούς. Με τη συζήτηση, ο Οδυσσέας και ο Εύμαιος έφτασαν ως το πρωί (της 38ης μέρας). Την ώρα εκείνη ο Τηλέμαχος έφτανε στον πρώτο όρμο της Ιθάκης. Έδωσε εντολή στους ναύτες να συνεχίσουν το ταξίδι προς την πόλη, ανέθεσε σε σύντροφό του τη φιλοξενία του μάντη και πήρε τον δρόμο για το καλύβι.

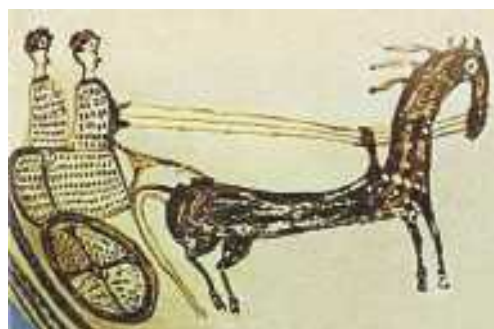
---

1. Η αυτοεξορία του μάντη εξαιτίας φόνου
υποδηλώνει ότι ήταν ισχυρή η αυτοδικία για τη λύση
διαφορών (βλ. και ν 288-9, σελ. 82).

**2. Ο Τηλέμαχος έπρεπε κι αυτός να ταξιδέψει και να
κινδυνέψει, για να παραλληλιστεί έτσι με τον πατέρα
του. Παρακολουθήστε στον χάρτη του πρώτου τόμου
σελίδας 5 το ταξίδι του, που ακολούθησε αντίστροφη
πορεία από εκείνη της μετάβασής του στην Πύλο και
στη Σπάρτη (στις ραψωδίες γ και δ, σελ. 5 – 8
του δεύτερου τεύχους).**

---

2. Άρμα με δύο ηνιόχους.
Λεπτομέρεια αγγειογραφίας
σε κρατήρα του 1400 περίπου
π.Χ. από τάφο της Έγκωμης -
διασκευή. (Λευκωσία, Μουσείο
Κύπρου]

3. Ο Τηλέμαχος στο κατώφλι
της καλύβας του Εύμαιου. Σχέδιο
του Φ. Δημητριάδη στη διασκευή
της Οδύσσειας για το Δημοτικό
(1958).

► ► Περιγράψτε την πιο πάνω εικόνα.

Α'. 3. Ραψωδία π: Αναγνωρισμός Όδυσσέως υπό Τηλεμάχου

Τον Τηλέμαχο υποδέχτηκε ο Εύμαιος όπως
πατέρας τον ξενιτεμένο γιο του, ενώ ο «ζητιάνος»
παρακολουθούσε τη σκηνή κρύβοντας τη συγκίνησή

του. Προκάλεσε όμως τον γιο του να μιλήσει για τα προβλήματά του και τον ενθάρρυνε.

Ο Τηλέμαχος έδωσε έπειτα εντολή στον Εύμαιο να αναγγείλει στην Πηνελόπη την άφιξή του. Μόλις έφυγε ο χοιροβοσκός, η Αθηνά – αόρατη για τον Τηλέμαχο – ξαναέδωσε στον Οδυσσέα την αρχική μορφή του. Ακολούθησε αναγνώριση, ανταλλαγή πληροφοριών και συνεργασία πατέρα γιου για την εξόντωση των μνηστήρων.³

Ο Τηλέμαχος τους απαρίθμησε – 52 από το Δουλίχιο και 6 συνοδοί τους, 24 από τη Σάμη, 20 από τη Ζάκυνθο, 12 από την Ιθάκη και ο κήρυκας Μέδοντας, ο αοιδός Φήμιος και 2 θεράποντες = 108 μνηστήρες και 10 συνοδοί τους – και πρότεινε να αναζητήσουν συμμάχους, ο Οδυσσέας όμως τον βεβαίωσε ότι θα τους συμπαρασταθούν η Αθηνά και ο Δίας και κατέστρωσε αμέσως σχέδιο αντιμετώπισης των μνηστήρων.⁴

Η αφήγηση μας μεταφέρει κατόπιν από το χοιροστάσιο στο παλάτι, όπου η Πηνελόπη πληροφορήθηκε την επιστροφή του γιου της. Η είδηση όμως έφτασε και στους μνηστήρες, που αναστατώθηκαν· είδαν και το καράβι της ενέδρας τους να φτάνει άπρακτο στο λιμάνι και συγκεντρώθηκαν όλοι στην αγορά. Ο Αντίνοος πρότεινε νέο φονικό σχέδιο για τον Τηλέμαχο και διανομή της περιουσίας του, πριν προλάβει, είπε, να αποκαλύψει τη βρόμικη ενέργειά τους στον λαό. Οι άλλοι σιώπησαν· διαφώνησε μόνο ο Αμφίνομος, αντιπροτείνοντας να διερευνήσουν πρώτα τις βουλές των θεών· όλοι συμφώνησαν μαζί του και επέστρεψαν στο παλάτι.

Η Πηνελόπη τα έμαθε όλα αυτά από τον κήρυκα Μέδοντα⁵ και οργισμένη απευθύνθηκε στον Αντίνοο

κατηγορώντας τον και απαιτώντας να σταματήσουν όλοι τα αποτρόπαια σχέδιά τους. Προσπάθησε να την καθησυχάσει υποκριτικά ο διπρόσωπος πάντα Ευρύμαχος,⁶ εκείνη όμως αποσύρθηκε αμίλητη στην κἀμαρή της.

Το βράδυ, ο Εύμαιος επέστρεψε στο καλύβι – ο Οδυσσέας στο μεταξύ είχε μεταμφιεσθεί πάλι από τη θεά.

---

3. Η αναζήτηση του Οδυσσέα από τον Τηλέμαχο τελειώνει εδώ· πατέρας και γιος στο εξής θα συνεργάζονται με στόχο τη μνηστηροφονία και την ανάκτηση της εξουσίας από τον Οδυσσέα.

4. Οι ομηρικοί ήρωες, ενώ εμπιστεύονται τις θεϊκές υποσχέσεις, ενεργούν σαν να εξαρτώνται όλα από τους ίδιους.

5. Ο κήρυκας Μέδοντας παίζει διπλό ρόλο: οι μνηστήρες τον εμπιστεύονται και δεν φυλάγονται απ' αυτόν, εκείνος όμως ενδιαφέρεται για τη βασιλική οικογένεια – και θα αμειφθεί γι' αυτό κατά τη μνηστηροφονία.

6. Ο Αντίνοος, ο Αμφίνοος και ο Ευρύμαχος εκφράζουν τρεις διαφορετικούς τύπους, ως εκπροσώπους φαίνεται της ομάδας των μνηστήρων: σκληρός και αδίστακτος ο πρώτος, θεοφοβούμενος και μετριοπαθής ο δεύτερος, διπρόσωπος και υποκριτικός ο τρίτος.

---

4. Η Αθηνά με δόρυ και περικεφαλαία. Λεπτομέρεια αγγειογραφίας του 410 π.Χ. (Ruvo Museo Jatta)

Β΄. ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

α. Οδύσσεια (ξ 26-39/<23-36> και 84-87/<72-75>)

– Την ώρα εκείνη ταίριαζε στα πόδια του σαντάλια, κόβοντας σε λουρίδες δέρμα καλόχρωμο βοδιού. [...] Και ξαφνικά αλυχτώντας είδαν τον Οδυσσέα οι σκύλοι, έπεσαν πάνω του γαβγίζοντας, εκείνος όμως πονηρός έσκυψε κάτω κι άφησε από το χέρι το ραβδί. Και μολοντούτο, εκεί στο χτήμα το δικό του, θα ζούσε
τότε
ένα κακό ντροπής, αν ο χοιροβοσκός δεν πέταγε
το δέρμα
που κρατούσε, αν δεν ορμούσε τρέχοντας να βγει
προς την αυλόθυρα·
όπου, με δύναμη φωνάζοντας, απόδιωξε τους σκύλους πετώντας πέτρες. [...] (ξ 26-39/<23-36>)

– Είπε, κι αμέσως με τη ζώνη του μάζεψε τον χιτώνα, έτρεξε στα μαντριά, όπου ασφαλίζονται κοπάδια
οι χοίροι,
επήρε δυο, έφερε δυο, τους σφάζει, τους καψάλισε, τους λιάνισε, τους πέρασε στις σούβλες.
(ξ84-87/<72-75>)

β. Οι άσημες λεπτομέρειες

Καθώς ο Εύμαιος, ο χοιροβοσκός, σηκώθηκε για να
προλάβει
τον ξένο, που τον αλυχτούσαν τα μαντρόσκυλα,
του 'πεσε από τα γόνατά του τα' όμορφο,
το καλοδουλεμένο
δέρμα βοδιού που ετοίμαζε για τα σαντάλια του.
Ύστερα,

καθώς πορεύονταν να σφάξει τους δυο χοίρους
για τη φιλοξενία του γέροντα, έσφιξε τη ζώνη του.
Αυτά, – το δέρμα, τα σαντάλια του, το σφίξιμο

της ζώνης –
το μυστικό νόημά τους (πέρα από θεούς και μύθους,
πέρα από σύμβολα και ιδέες), μόνο οι ποιητές
τα νιώθουν.

(Γιάννης Ρίτσος, *Μαρτυρίες Β΄*, Κέδρος, Αθήνα 1966)

►► Προσέξτε πώς ο ποιητής Γιάννης Ρίτσος
σχολιάζει σ' ένα δικό του ποίημα μερικές λεπτομέρειες
από την υποδοχή και τη φιλοξενία του «ζητιάνου» από
τον Εύμαιο.

Γ'. ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ - ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Πώς εφαρμόστηκε το σχέδιο που κατέστρωσε
η Αθηνά στο τέλος της ραψωδίας ν και σε ποιους
χώρους;
2. Ο Τηλέμαχος βιάζεται τώρα να επιστρέψει
στην Ιθάκη, όπως βιαζόταν και πριν από περίπου
έναν μήνα (στη ραψωδία δ, σελ. 7–8 του πρώτου
τεύχους). Πώς μπορεί να εξηγηθεί η ενδιάμεση
άπρακτη παραμονή του
στη Σπάρτη;

Λάβετε πρώτα υπόψη σας τα εξής: Ο Τηλέμαχος είναι
πρόσωπο ποιητικό/λογοτεχνικό, και ένα ποιητικό
πρόσωπο «ζει» μόνο όσο διαρκεί ο ρόλος του μέσα
στο έργο· όταν αποσύρεται από το προσκήνιο, παύει
να υπάρχει ως τη στιγμή που θα χρειαστεί να ανασυρ-
θεί, για να συνεχίσει τον ρόλο του. Το ίδιο ισχύει για
τους ναύτες που περίμεναν άπρακτοι στο λιμάνι, για
τους μνηστήρες που είχαν στήσει ενέδρα, όπως και για
την Πηνελόπη, που τώρα επανέρχονται στο προσκή-
νιο. (Πρβλ. τα σημερινά πολυεπίπεδα σίριαλ, όπου

οι ήρωες μιας ιστορίας ανασύρονται κάθε φορά στην κατάσταση που βρίσκονταν τη στιγμή που αποσύρθηκαν. Και θεωρούμε αυτονόητο ότι το ενδιάμεσο διάστημα, που γεμίζει με τη δράση των ηρώων παράλληλων ιστοριών, ήταν για εκείνους χρόνος νεκρός.)

3. Ο ποιητής επιφυλάσσει ιδιαίτερη μεταχείριση στον πιστό υπηρέτη Εύμαιο. Πού φαίνεται αυτό;
4. Στην Ενότητα αυτή είναι διάχυτη η (δραματική) ειρωνεία. Ποια στοιχεία την τρέφουν και πώς λειτουργεί;
5. Με την επιστροφή του Τηλέμαχου δραστηριοποιούνται πάλι οι μνηστήρες (μετά τη ραψωδία δ, σελ. 7–8 του πρώτου τεύχους): ποιοι ξεχωρίζουν ανάμεσά τους, τι φοβούνται, τι προτείνουν και τι αποκαλύπτουν οι προτάσεις τους; (με βάση τις τελευταίες παραγράφους της περίληψης της ραψωδίας π – δείτε και το σχόλιο 6).

5. Το καράβι της Κερύνειας.
Αντίγραφο του πλοίου που
ναυάγησε στα ανοιχτά
της Κερύνειας μετά το 306 π.Χ.

Δ΄. ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Ποια είναι τα σημαντικότερα γεγονότα των ραψωδιών ξ ο, π;

21η ΕΝΟΤΗΤΑ: π 1-172/<1-155>

Α΄. ΚΕΙΜΕΝΟ

ΚΥΡΙΑ ΘΕΜΑΤΑ

- Υποδοχή του Τηλέμαχου από τον Εύμαιο
- Συνάντηση του γιου με τον αγνώριστο ακόμη πατέρα του

1. Ο Εύμαιος υποδέχεται τον Τηλέμαχο. (Πηγή: Ομήρου Οδύσσεια 3)

► ► Πρβλ. και την 3η εικόνα της 20ής Ενότητας (σελ. 97).

Υποδοχή του Τηλέμαχου και συνομιλία με τον Εύμαιο

Οι δυο χους πάλι, ο Οδυσσέας και πλάι ο θείος
χοιροβοσκός,
ανάβοντας χαράματα φωτιά, ετοίμαζαν το πρωινό τους
[...].

5 Ωστόσο οι σκύλοι, που γαβγίζουνε τους ξένους,
μόλις τον είδαν
τον Τηλέμαχο να πλησιάζει, έτρεξαν γύρω του
κουνώντας την ουρά τους –
δεν τον εγάβγισαν. Το πήρε ο θείος Οδυσσέας είδηση

που τα σκυλιά τον χάριδεσαν με την ουρά τους, κι ήλθε
στα αυτιά του

9 χτύπος από βήματα. Αμέσως γύρισε στον Εύμαιο
μιλώντας [...]

[Και ανήγγειλε την άφιξη κάποιου γνωστού, αφού «δεν
αλυχτούν οι σκύλοι».]

15 Δεν πρόλαβε να πει τον λόγο του, κι
ο αγαπημένος γιος του
πρόβαλε στη θύρα. Τα 'χασε ο χοιροβοσκός,
κι όπως πετάχτηκε όρθιος, του πέφτουν οι κούπες
απ' το χέρι,

που τις ετοίμαζε να συγκεράσει κρασί σπινθηροβόλο.
Τρέχοντας, με τον κύρη του αντικρίστηκε και
βουρκωμένος τον ασπάστηκε

20 στην κεφαλή, στα δυο ωραία του μάτια,
στα δυο του χέρια.

Με πόση αγάπη ένας πατέρας υποδέχεται τον γιο του,
που γύρισε επιτέλους από χώρα μακρινή πάνω
στα δέκα χρόνια,
μοναχογιός μονάκριβος, μεγαλωμένος με βάσανα και
κόπο·

έτσι και τον θεόμορφο Τηλέμαχο τον έσφιξε
στην αγκαλιά του

25 ο θεός¹ χοιροβοσκός και τον εγέμισε φιλήματα,
σάμπως να γλίτωσε από θάνατο.

Ολοφυρόμενος τον προσφωνούσε και σαν πουλιά
τα λόγια του πετούσαν:
«Ήλθες, γλυκό μου φως! Κι εγώ δεν έλεγα πως θα σε
ξαναδούν τα μάτια μου,
αφότου εμίσεψες με το καράβι σου στην Πύλο.

ἦλθες, Τηλέμαχε, γλυκερόν φῶς! <23>/28

30   Μα τώρα εμπρός, κόπιασε μέσα, παιδί μου
                                         αγαπημένο,
να σε χαρεί η ψυχή μου βλέποντας πως είσαι πάλι
                                         εδώ,

**ἀλλ' ἄγε νῦν εἴσελθε, φίλον τέκος, ὅφρα σε θυμῷ /
τέρψομαι <25-6>/30-31**

φτασμένος απ' τα ξένα. [...]»

37   Κι ο συνετός Τηλέμαχος ανταποκρίθηκε:
«Μεγάλη μου χαρά, καλέ μου γέροντα· για τη δική σου
                                         εξάλλου χάρη
βρίσκομαι εδώ, για να σε δουν τα μάτια μου,
                                         τον λόγο σου

40   ν' ακούσω, ανίσως είναι ακόμη στο παλάτι
                                         η μάνα μου [...].»

44   Πήρε ξανά τον λόγο ο Εύμαιος, της συντροφιάς
                                         του ο πρώτος:

45   «Μένει και παραμένει στο παλάτι, καρτερικά
                                         υπομένοντας·
φεύγουν οι μέρες της κι οι νύχτες όλες,
χάνονται μες στη συμφορά, κι αυτή μουσκεύει με
                                         τα δάκρυά της.»

Είπε, και πήρε από το χέρι του το χάλκινό του
                                         δόρυ.

Εκείνος μέσα πέρασε πατώντας το λίθινο κατώφλι,

50   προχώρησε κι ο Οδυσσέας υποχώρησε, πήγε
                                         ο πατέρας του να σηκωθεί,
αλλά από μέρους ίου ο Τηλέμαχος τον εμποδίζει
                                         λέγοντας:

«Κάθισε, ξένε μου· θα βρούμε εμείς αλλού
                                         τη θέση μας

σ' αυτή τη στάνη· δική μας είναι [...].»

55

Ἔτσι του μίλησε, κι αυτός μετακινήθηκε και
ξανακάθισε·
τότε ο χοιροβοσκός έστρωσε κάτω χλοερά κλαδιά
κι απάνω τους
προβιά, όπου κι ακούμπησε ο αγαπημένος γιος
του Οδυσσέα.
Ευθύς τους έφερε μπροστά τους πινάκια
με κρέατα ψημένα, όσα περίσσεψαν από
το χθεσινό τους δείπνο.

60

Κι ακόμη με σπουδή γέμισε τα πανέρια τους
ψωμί και συγκερνούσε
στη γαβάθα το γλυκόπιτο κρασί –
πήγε μετά κι αντίκρυ κάθισε στον θείο Οδυσσέα.
Εκείνοι τότε απλώνουν στο έτοιμο φαγητό

τα χέρια τους,
κι όταν εκόρεσαν τον πόθο τους για το φαΐ και το πιυτό,

65

γύρισε ο Τηλέμαχος στον θεϊκό χοιροβοσκό
και τον προσφώνησε:
«Πες μου, παππούλη,² από πού μας ήλθε ο ξένος;
πώς έτσι και τον έφεραν
προς την Ιθάκη οι ναυτικοί; για ποια γενιά τους
καμαρώνουν;

ἄττα, πόθεν τοι ξεῖνος ὃδ' ἵκετο; πῶς δέ ἐ ναῦται /
ἤγαγον εἰς Ἰθάκην; <57-8> / 66-7

Γιατί φαντάζομαι δεν έφτασε πεζός αυτός
στα μέρη μας.»

Και τότε, Εύμαιε χοιροβοσκέ, πήρες τον λόγο
κι αποκρίθηκες:³

τόν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη Εὐμαιε συβῶτα
<60> / 69

70

«Και βέβαια θα σου πω, παιδί μου, όλη
την αλήθεια.

Για τη γενιά του από τη μεγάλη Κρήτη καμαρώνει·
λέει πως περιπλανώμενος γνώρισε παραδέρνοντας
πολλών ανθρώπων πολιτείες, γιατί ένας δαίμονας
του όρισε τη μοίρα αυτή·
πως τώρα ξέφυγε από καράβι Θεσπρωτών – έτσι πως
έφτασε

75

στη στάνη μου. Εγώ σ' τον παραδίδω, και κάμε
τον εσύ ό,τι θελήσεις [...].»

77

Ο συνετός Τηλέμαχος αντιμιλώντας είπε:
«Εύμαιε, δάγκωσε αλήθεια την ψυχή μου ο λόγος σου·
γιατί πώς θα μπορούσα εγώ τον ξένο να δεξιωθώ
στο σπίτι μου;

80

Είμαι ακόμη νέος πολύ, δεν εμπιστεύομαι
τα χέρια μου,
για ν' αποκρούσω κάποιον, αν πρώτος αγριέψει. [...]

87

Τον ξένο ωστόσο που έφτασε
στο υποστατικό σου εδώ
υπόσχομαι πως θα τον ντύσω με χλαίνη και χιτώνα,
ωραία ρούχα,
πως θα του δώσω ξίφος δίκοπο και πέδιλα
στα πόδια του –

90

μετά θα τον ξεπροβοδίσω όπου η ψυχή
κι η όρεξή του θέλουν.
Αν πάλι προτιμάς, λέω να τον κρατήσεις
στο καλύβι σου
κι εσύ να τον φροντίζεις· εγώ θα στείλω ρούχα εδώ
και το απαραίτητο ψωμί για την τροφή του, να μη
σου γίνει βάρος [...].
Όμως εκεί, με τους μνηστήρες, δεν θα τον άφηνα εγώ

4. Κύπελλο από τις ανασκαφές του 1930 στην Ιθάκη.

5. Σιδερένιο βασιλικό ξίφος του 600 περίπου π.Χ. από το Κούριο. (Λευκωσία, Μουσείο Κύπρου)

Συνομιλία του «ξένου» με τον Τηλέμαχο

100 Πήρε τον λόγο τώρα και του μίλησε
βασανισμένος ο Οδυσσέας και θεός:
«Φίλε, θαρρώ πως επιτρέπεται να πω κι εγώ
τον λόγο μου.

Σ' ακούω αλήθεια κι η καρδιά μου γίνεται κομμάτια,
με τις ξεδιαντροπιές που λέτε των μνηστήρων, όσα
μες στο παλάτι
μηχανεύονται και δεν σε λογαριάζουν, ας είσαι αυτός
που είσαι.

100 Πες μου, [...] μήπως από φωνή θεού
σ' εχθρεύεται ο λαός; ή πικραμένος κατηγορείς
τ' αδέρφια σου; Κι όμως σ' αυτά στηρίζεται
όποιος συναγωνίζεται μαζί τους, αν έχει σηκωθεί
φιλονικία μεγάλη.

Νέος ας ήμουνα κι εγώ, αν είχα το κουράγιο σου,

110 να 'μουνα ο γιος του άψογου Οδυσσέα· [...]

112 τότε επιτόπου να μου κόψει το κεφάλι ο κάθε
ξένος,
αν δεν γινόμουνα σ' όλους αυτούς η συμφορά τους [...].

115 Αν πάλι, έναν εμένα, οι πολλοί με δάμαζαν,
καλύτερα μες στο παλάτι μου νεκρός να πέσω

χτυπημένος,

παρά να βλέπουν συνεχώς τα μάτια μου τα ανόσια
έργα τους [...].»

βουλοίμην κ' ἐν ἑμοῖσι κατακτάμενος μεγάροισι /
τεθνάμεν ἢ τὰδε γ' αἰὲν ἀεικέα ἔργ' ὀράσθαι
<106-7>/116-7

115 Ανταποκρίθηκε στα λόγια του ο φρόνιμος
Τηλέμαχος:

«Ξένε, ξεκάθαρα, χωρίς περιστροφές θα σου μιλήσω.
Μήτε ο λαός μ' εχθρεύεται κι είναι βαρύς μαζί μου,

125 μήτε τ' αδέλφια μου κατηγορώ, που όποιος
συναγωνίζεται μαζί τους,
βρίσκει σ' αυτά πράγματι στήριγμα, αν σηκωθεί
φιλονικία μεγάλη.

Γιατί ο Κρονίδης τη γενιά μας μονόκληρη την έκαμε·
μοναχογιό τον γέννησε ο Αρκείσιος τον Λαέρτη,
μοναχογιό ο Λαέρτης τον πατέρα μου Οδυσσέα·

130 κι ο Οδυσσέας πάλι μόνο εμένα έσπειρε και
μ' άφησε⁴
σε τούτο το παλάτι, αλλά δεν πρόλαβε το όφελος
να δει.

Και να στο σπίτι τώρα χιλιάδες οι κακόβουλοι
ξεφύτρωσαν· [...]

136 τόσοι της μάνας μου οι μνηστήρες, τόσοι
λυμαίνονται⁵ το βιος μου.

Κι εκείνη μήτε αρνείται τον μισητό της γάμο μήτε
μπορεί
να βάλει τέλος στην υπόθεση· στο μεταξύ τρων
κι αφανίζουν
οι μνηστήρες τ' αγαθά μου· ακόμη λίγο, θα με φαν κι
εμένα ολόκληρο –

140 όμως αυτά το ξέρω πως είναι στο χέρι
των θεών.

Ο Τηλέμαχος δίνει εντολή στον Εύμαιο να ενημερώσει την Πηνελόπη για την επιστροφή του

Και τώρα, γέροντά μου, όσο μπορείς πιο γρήγορα,
στη συλλογισμένη Πηνελόπη, το νέο να πεις πως
είμαι σώος,
πως έφτασα καλά από την Πύλο. Εγώ προς το παρόν
θα μείνω εδώ.
Εσύ γύρισε πάλι πίσω, αφού μόνο σ' εκείνην /
αναγγείλεις το μήνυμά μου·
144-5 από τους Αχαιοούς άλλος κανείς μην πάρει
είδηση,
αφού πολλοί θέλουν και μελετούνε το κακό μου.» [...] **170**
Μιλώντας έτσι, τον ξεσήκωσε· έπιασε αμέσως
τα σαντάλια του στο χέρι
171-2 και τα 'δεσε ο χοιροβοσκός στα πόδια του – /
ύστερα κίνησε να πάει στην πόλη.

---

4 (στ. 129-30) Το γενεαλογικό δέντρο της βασιλικής οικογένειας της Ιθάκης:

Αρκείσιος → Λαέρτης → Οδυσσέας → Τηλέμαχος.

5 (στ. 136) τόσοι λυμαίνονται το βιος μου: τόσοι ρημάζουν/καταστρέφουν την περιουσία μου.

---

6. «Νέος ας ήμουνα κι εγώ, αν είχα το κουράγιο σου...»

7. Ο Δίας σε αργυρό νόμισμα της Μακεδονίας (310-290 π.Χ.). (Αθήνα, Νομισματικό Μουσείο)

Β΄. ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

Απόσπασμα δημοτικού τραγουδιού

Καλύτερα να σκοτωθώ, καλλιὰ 'χω να ποθάνω,
παρά να έχω την ντροπή στον κόσμο τον απάνω.

καλλιὰ: καλύτερα

(Από το βιβλίο του Αναστασιάδη, ό.π., σ. 155)

►► Πώς αντιμετωπίζουν την προσβολή ο ήρωας του πιο πάνω δημοτικού τραγουδιού και ο Οδυσσέας; (στ. 115-117)

Γ΄. ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ - ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Ποια τεχνική χρησιμοποιεί ο ποιητής στη σκηνή της άφιξης του Τηλέμαχου στο καλύβι και τι πετυχαίνει;
2. Πώς συμπεριφέρεται ο Τηλέμαχος προς τον Εύμαιο και τον «ξένο»;
3. Σε ποιο σημείο της συνομιλίας Τηλέμαχου – Εύμαιου παρεμβαίνει ο «ξένος» και τι φαίνεται να επιδιώκει;
4. Εντοπίστε την τεχνική των «άστοχων ερωτημάτων» (στ. 105 κ.ε.) και προσδιορίστε τη λειτουργία της (αφού θυμηθείτε το Β; της 16ης Ενότητας, σελ. 51).

5. Να διακρίνετε α. χαρακτηριστικές λεπτομέρειες (κυρίως στους στ. 5 – 20) και β. μεταφορικές εκφράσεις (κυρίως στους στ. 78, 93, 97, 102, 132).

8 Η Πηνελόπη πολιορκείται από τους μνηστήρες.
Έργο του Βρετανού ζωγράφου J. W. Waterhouse,
1849-1917. (Gallery και Μουσείο Τέχνης, Άμπερντιν
Μ. Βρετανίας)

Δ΄. ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Να περιγράψετε (σε 4–5 γραμμές) τη συμπεριφορά του Οδυσσέα εστιάζοντας κυρίως στην αυτοσυγκράτησή του και στο μάθημα παλικάριάς που δίνει στον γιο του.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Α΄. ΚΕΙΜΕΝΟ

ΚΥΡΙΑ ΘΕΜΑΤΑ

- Αναγνώριση του Οδυσσέα από τον Τηλέμαχο
- Κατάστρωση σχεδίου αντιμετώπισης των μνηστήρων

1. Η Αθηνά σε νόμισμα της Κάτω Ιταλίας - 5ος αι. π.Χ. (Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο)

Η Αθηνά δίνει εντολές στον Οδυσσέα, αίρει* την παραμόρφωση του και ο Τηλέμαχος αιφνιδιάζεται

[Όταν έφυγε ο Εύμαιος, η Αθηνά κάλεσε τον Οδυσσέα έξω από το καλύβι, και του είπε:]

185

«Λαερτιάδη διογέννητε, ω πολυμήχανε

Οδυσσέα,

έφτασε η ώρα, ομολογήσου τώρα στο παιδί σου,

μην του κρύβεσαι·

οι δυο να συνταιριάζετε τον φόνο των μνηστήρων και

τον χαλασμό τους,

κι ύστερα κατεβαίνετε στη δοξασμένη πόλη. Αλλά κι

εγώ

δεν πρόκειται να σας αφήσω για πολύ – φλέγομαι

αλήθεια

190

να μπω σ' αυτή τη μάχη.¹»

Είπε, και τον ακούμπησε τον Οδυσσέα η Αθηνά με

το χρυσό ραβδί της.

Του φόρεσε γύρω στο στήθος πουκαμίσσα καθαρή

και πανωφόρι. Και ξαφνικά ξανάνιωσε, έδειξε πιο
ψηλός·
το δέρμα του έγινε πάλι μελαχρινό, τα μάγουλά του
τσίτωσαν,

195 και μαύρισε το γέni γύρω στο πιγούνι.
Το έργο της τελειώνοντας, απομακρύνθηκε η θεά·
ο Οδυσσέας όμως
προχωρούσε τώρα στην καλύβα. Τον είδε ο γιος του κι
έμεινε
έκθαμβος, γύρισε αλλού το βλέμμα του με δέος,
μήπως του φανερώθηκε κάποιος θεός.

200 Κι όπως του μίλησε, πέταξαν σαν πουλιά
τα λόγια του:
«Αλλιώςτικός φαντάζεις τώρα, ξένε, παρ' ό,τι πριν·
άλλα τα ρούχα σου, άλλαξε και το δέρμα σου.
Ανίσως είσαι ένας θεός απ' όσους τον απέραντο
ουρανό κρατούν,
σπλαχνίσου μας, κι εμείς θα σου προσφέρουμε
205-6 θυσία ευχάριστη, δώρα από δουλεμένο
μάλαμα. / Μόνο ελέησέ μας.»

2. «Όχι, [...] δεν είσαι εσύ
ο πατέρας μου...»

3. Η αναγνώριση του Οδυσσέα
από τον Τηλέμαχο. Έργο του Γάλλου
ζωγράφου L. Doucet, 1880. (Παρίσι,
Ανωτάτη Εθνική Σχολή Καλών Τεχνών)

Ο Οδυσσέας αποκαλύπτεται και αναγνωρίζεται από τον Τηλέμαχο

Πήρε τον λόγο τότε κι αποκρίθηκε βασανισμένος
ο Οδυσσέας και θεΐος:
«Όχι, θεός δεν είμαι, πώς με φαντάστηκες αθάνατο;
Είμαι ο πατέρας ο δικός σου· που εσύ για χάρη του
στενάζεις
210-11 και πολλά υποφέρεις, σηκώνοντας τα βάρη
από βίαιες πράξεις / άλλων ανδρών.»
Μιλώντας, φίλησε τον γιο του κι άφησε
να κυλήσουνε από τις παρειές
στο χώμα δάκρυα, που πριν με τόση επιμονή
τα συγκρατούσε.
Αλλά ο Τηλέμαχος δεν ήθελε να το πιστέψει πως
έβλεπε μπροστά του
215 τον πατέρα του, γι' αυτό πήρε ξανά τον λόγο
και του μίλησε:
«Όχι, δεν είσαι ο Οδυσσέας εσύ, δεν είσαι εσύ
ο πατέρας μου·
217-18 ένας θεός θα με μαγεύει, για να στενάζω και
να οδύρομαι / ακόμη πιο πολύ.
Γιατί δεν θα μπορούσε κανείς θνητός, με το δικό του
το μυαλό,
220 να φανταστεί το έργο αυτό· εκτός κι αν
τον συνέτρεχε²
221-2 κάποιος θεός που εύκολα, αν θέλει, κάνει
τον γέρο νέο / και τον νέο γέρο.
Εσύ πρωτύτερα ήσουν γέρος, ντυμένος με άσχημα
κουρέλια,
και τώρα μοιάζεις στους θεούς που τον απέραντο
ουρανό κρατούν.»

225

Του αντιμίλησε έπειτα ο Οδυσσέας

πολυμήχανος:

**τόν δ' άπαμειβόμενος προσέφη πολύμητις Όδυσσεύς
<201>/225**

«Τηλέμαχε, όχι, δεν σου πρέπει με τον πατέρα σου
στο πλάι,
να αποθαυμάζεσαι τόσο πολύ και να αμφιβάλλεις.
Δεν πρόκειται άλλος Οδυσσέας να φτάσει εδώ·
είναι μπροστά σου κι είμαι εγώ· που πάτησα
τα πατρικά μου χώματα

230-1

μετά από πάθη φοβερά κι από μεγάλη
περιπλάνηση – / είκοσι χρόνια πάνε τώρα.
Το έργο αυτό που βλέπεις και θαυμάζεις, είναι
της Αθηνάς που της αρμόζει
του πολέμου η λεία· εκείνη μ' έκανε όπως θέλει και
μπορεί,
τη μια να μοιάζω με φτωχό ζητιάνο,

235

την άλλη νέος που φορεί στο σώμα του
ωραία ρούχα. [...]

239

Μιλώντας, υποχώρησε και κάθισε, αλλά
ο Τηλέμαχος

240

χύθηκε πάνω του οδυρόμενος, και
βουρκωμένος τώρα τον αγκάλιασε.

Τότε τους συνεπήρε και τους δυο του θρήνου ο ίμερος³
σπαραχτικά θρηνούσαν, πιο δυνατά κι από πουλιά,
σαν αετοί, γύπες γαμψώνυχοι, που τα μικρά τους
κυνηγοί τούς άρπαξαν, προτού ξεπεταρίσουν·

245

τόσο πικρό και το δικό τους δάκρυ από
τα βλέφαρά τους κύλησε.

Και θα μπορούσε ο οδυρμός τους να κρατήσει ώσπου
να δύσει ο ήλιος,

αν ο Τηλέμαχος δεν προσφωνούσε τον πατέρα του:

«Με ποιο καράβι, αγαπημένε μου πατέρα, ποιοι

ναυτικοί

σ' έφεραν στην Ιθάκη; για ποια γενιά καμάρωναν;

250

Φαντάζομαι δεν έφτασες στα μέρη μας πεζός.»

Αμέσως του αποκρίθηκε βασανισμένος

ο Οδυσσέας και θεΐος:

τόν δ' αὖτε προσέειπε πολύτλας δῖος Ὀδυσσεύς

<225>/251

«Παιδί μου, την αλήθεια θέλω να σου πω·

οι Φαίακες, θαλασσινοί διάσημοι, μ' οδήγησαν –

ξεπροβοδούν αυτοί

κι άλλους πολλούς, όποιον πατήσσει στο νησί τους. [...]

259

Κι έφτασα εδώ με σύσταση της Αθηνάς,

260

να αποφασίσουμε μαζί τον φόνο

των εχθρών μας.

Έλα λοιπόν, λογάριασε και μέτρησέ μου

τους μνηστήρες [...].»

---

1 (στ. 189-90) φλέγομαι αλήθεια να μπω σ' αυτή

τη μάχη: Η Αθηνά προβάλλει εδώ με την πολεμική της ιδιότητα.

2 (στ. 220-1) εκτός κι αν τον συνέτρεχε κάποιος θεός: εκτός κι αν τον βοηθούσε κάποιος θεός.

3 (στ. 241) τους συνεπήρε [...] του θρήνου ο ίμερος: τους συνεπήρε ο πόθος να θρηνήσουν (ίμερος = πόθος)

---

4. Ασπίδα. Λεπτομέρεια αγγειογραφίας του 6ου αι. π.Χ. (Αρέτσο, Κρατικό Μουσείο)

Ο Οδυσσέας καταστρώνει σχέδιο δράσης

[Ο Τηλέμαχος τους απαριθμεί⁴ και αποφασίζουν τρόπο αντιμετώπισής τους.]

298 «[...] / Μα τώρα εσύ, μόλις φανεί στον ουρανό
η Αυγή, πήγαινε
σπίτι, ανακατέψου πάλι με τους περήφανους
μνηστήρες –

300 εμένα θα με κατεβάσει αργότερα στην πόλη
ο χοιροβοσκός,
με τη μορφή ενός γέρου, κουρελή ζητιάνου.
Κι αν μέσα στο ίδιο μου το σπίτι εκείνοι με
καταφρονήσουν,
να μείνει ψύχραιμη η καρδιά σου, βλέποντας
το κακό που πάσχω· ακόμη κι αν στο πάτωμα

με σύρουν απ' τα πόδια
305 να με πετάξουν έξω, ή ρίξουν τις βολές τους
πάνω μου, βλέπε
και κάνε εσύ υπομονή. Μόνο με λόγια μαλακά τους λες
τις αφροσύνες τους να σταματήσουν. Αυτοί, είναι
σίγουρο,
δεν θα σ' ακούσουν· γιατί τους μέλλεται η μοιραία μέρα.
Αλλά και κάτι άλλο έχω να σου πω, να το φυλάξει
ο νους σου:

310 μόλις φωτίσει το μυαλό μου πολύβουλη
η Αθηνά,
εγώ κουνώντας το κεφάλι θα σου κάνω νεύμα, πιάνεις
εσύ τότε
το νόημα, κι αμέσως σηκώνεις τα όπλα του πολέμου
που παραμένουν στη μεγάλη αίθουσα⁵ – να τα μαζέψεις
όλα
στη γωνιά της πάνω κάμαρης. [...]

324 Μόνο για μας τους δυο άφησε μέσα δυο
σπαθιά, δυο δόρατα,
325 και δυο σκουτάρια από βοδίσιο δέρμα·
πρόχειρα να 'ναι,
όταν διαλέξουμε την ώρα να εφορμήσουμε. Μετά
η Παλλάδα Αθηνά
θα τους μαγέψει αυτούς, αλλά κι ο Δίας βαθυστόχαστος.
Και κάτι ακόμα θα σου πω, να το θυμάσαι·
αν είσαι γιος μου κι αίμα μου, κανείς μην πάρει είδηση
330 πως ο Οδυσσέας βρίσκεται στο σπίτι. Μήτε
ο Λαέρτης να το μάθει
μήτε ο χοιροβοσκός μήτε άλλος άνθρωπος δικός μας –
ούτε κι η ίδια η Πηνελόπη.
Μόνο εσύ κι εγώ, μαζί να δούμε των γυναικών
το φρόνημα
και λέω να δοκιμάσουμε τους άλλους δούλους· αν
κάποιος μας τιμά
335 και μας φοβάται, και ποιος καθόλου δεν μας
λογαριάζει
κι εσένα σε ατιμάζει, κι ας είσαι αυτός που είσαι.»

---

4 Βλέπε την απαρίθμηση των μνηστήρων στην
περίληψη της ραψωδίας π (20ή Ενότητα, σελ. 97-99).

5 (στ. 312-3) Φαίνεται ότι συνήθιζαν να διατηρούν
τα όπλα κρεμασμένα στους τοίχους του ανδρωνίτη/
του «μεγάρου».

**5. Χάλκινο άγαλμα της Αθηνάς
του 3ου αι. π.Χ. (Αθήνα,
Εθν. Αρχαιολ. Μουσείο)**

Β΄. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

**Αναγνώριση του Ορέστη από την αδελφή του,
την Ηλέκτρα**

[Η Ηλέκτρα ζούσε δυστυχισμένη στα ανάκτορα των Μυκηνών, όπου βασίλευε ο Αίγισθος και η Κλυταιμνήστρα (μετά τη δολοφονία του Αγαμέμνονα), και περίμενε εκδικητή τον Ορέστη, που μικρόν τον είχε φυγαδεύσει στη Φωκίδα. Στο ακόλουθο απόσπασμα ο Ορέστης, που έχει επιστρέψει, συναντά την αδελφή του.]

Ηλ. Ξέρεις ποιον καλούσα στις ευχές μου;

Ορ. Ξέρω. Τον Ορέστη λαχταρούσες· λιώνοντας.

Ηλ. Και που τον λαχταρούσα μήπως εισακούστηκα;

Ορ. Εγώ είμαι. Μην ψάχνεις άλλον από μένα.

Ηλ. Ξένε, γιατί; Κακό μού πλέκεις δόλο;

Ορ. Ο ίδιος τότε· εναντίον μου.

Ηλ. Περιπαίζεις τα δεινά μου.

Ορ. Και τα δικά μου τότε.

Ηλ. Ορέστη να σε πω; Είσαι ο Ορέστης;

Ορ. Τον Ορέστη βλέπεις. Το απίστευτο.

[Ο Ορέστης παρουσιάζει σημάδια που πείθουν την
αδελφή του – και συνεχίζει:]

Κράτα την· κράτα την τη χαρά σου μην ξεσπάσει.

Μας μισούν οι πιο δικοί μας.

Ηλ. Αχ λαχτάρα γλυκιά του πατρικού μου. Μόνη!

Δάκρυα και ελπίδα μου

Της γενιάς μας σωτήρα

Τα χέρια σου τα δυνατά θα το ξαναπάρουν
το πατρικό μας.

Των ματιών μου χαρά είσαι· τετράδιπλη.

Πατέρα μου σε λέω

Μάνα μου είσαι. [...] Εκείνην τη μισώ.

Και της σφαγμένης αδερφής μας [= της Ιφιγένειας]
είσαι ο πιστός ο αδερφός. Ο εκδικητής.

Να μας συντρέξει μόνο η Ισχύς και η Δίκη
και πάνω απ' όλους ο Δίας ο μέγιστος.

(Αισχύλος, Χοηφόροι, στ. 216–245, μτφρ. Κ. Τοπούζης,
εκδ. Επικαιρότητα, Αθήνα 1991)

Γ'. ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ - ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Η Αθηνά στους στ. 185-190 έδωσε στον Οδυσσέα
τρεις εντολές:

α.....

.....,

β.....

.....,

γ.....

.....

και μία υπόσχεση:

.....

.....

.....

που προοικονομεί.

.....

.....

2. Να συγκρίνετε τον τρόπο με τον οποίο έγινε η αναγνώριση α. του Οδυσσέα από τον Τηλέμαχο (στ. 196-260) και β. του Ορέστη από την Ηλέκτρα (στο παραπάνω «παράλληλο κείμενο»). Τι διαπιστώνετε; (συμβουλευτείτε πρώτα το Δ' της 19ης Ενότητας, σελ. 97–98).
3. Ποιες συναισθηματικές καταστάσεις ζει ο Τηλέμαχος μέχρι να αναγνωρίσει τον πατέρα του; και πώς μπορεί να δικαιολογηθούν;
4. Στην παρομοίωση των στίχων 242-245 υπάρχει διαφορά στους όρους που παρομοιάζονται: οι αετοί θρηνούν επειδή έχασαν τα μικρά τους, ενώ ο Οδυσσέας κι ο Τηλέμαχος επειδή συναντήθηκαν. Πώς μπορεί να δικαιολογηθεί αυτή η διαφορά;

6. Αιχμή δόρατος από τη Μακεδονία (6ος αι πΧ).

7. Σπαθί από τις Μυκήνες (16ος αι. π.Χ.).

Δ΄. ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Συμπληρώστε τα ακόλουθα κενά με βάση τους στ. 298 κ.ε.

Το σχέδιο αντιμετώπισης των μνηστήρων προβλέπει:

α. Ο Τηλέμαχος και ο Οδυσσέας – ζητιάνος να

.....
.....

β. Ο Τηλέμαχος να υπομένει .....

.....

γ. και να μεταφέρει .....

.....

δ. Να μη μάθει κανένας ότι .....

.....

ε. Να δοκιμάσουν μαζί .....

.....

► ► Ποια σημεία του σχεδίου αυτού επιβεβαιώνουν περισσότερο την προνοητικότητα του Οδυσσέα;

**8. Κεφαλή χρυσού σκήπτρου
με γυπαετούς από το Κούριο,
τέλη 13ου/αρχές 12ου αι. π.Χ.
(Λευκωσία, Μουσείο Κύπρου)**

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΥ 3ου ΤΟΜΟΥ

14η Ενότητα (ι 42 κ.ε.: περίληψη – ι 240-512: ανάλυση)	5
15η Ενότητα (ι 513-630)	23
16η Ενότητα (κ, λ: περίληψη – λ 99-249: ανάλυση)	35
17η Ενότητα (λ 376-433, 522-604).....	55
18η Ενότητα (μ, ν 1-209: περίληψη – ανάλυση μικρών αποσπασμάτων).....	67
19η Ενότητα (ν 210-494.: περίληψη – ν 210-464: ανάλυση)	79
20ή Ενότητα (ξ, ο, π: περίληψη)	94
21ή Ενότητα (π 1-172)	103
22ή Ενότητα (π 185-336)	114

Με απόφαση της Ελληνικής Κυβέρνησης τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου και του Λυκείου τυπώνονται από τον Οργανισμό Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν βιβλιόσημο προς απόδειξη της γνησιότητάς τους. Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δε φέρει βιβλιόσημο, θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7, του Νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946, 108, Α΄).

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

